

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV KULTURÁLNÍCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**INSPIRAČNÍ ZDROJE A PŘEDOBRAZY LANDFRASOVY ZAHRADY
V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Autor práce: Bc. Kristýna Slouková

Studijní obor: Literárně – historická studia

Ročník: 2.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice .....

.....

Bc. Kristýna Slouková

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Hynku Látalovi, Ph.D. za ochotu, věnovaný čas a podnětné rady, které mi při psaní této práce poskytl. Dále mé poděkování patří PhDr. Štěpánce Běhalové PhD., která mi rovněž věnovala svůj čas a poskytla velmi cenné informace. Děkuji rovněž vedoucí pobočky Státního oblastního archivu Třeboň v Jindřichově Hradci paní Stanislavě Novákové za to, že mi umožnila získat zcela nové poznatky k mému tématu.

ANOTACE:

Diplomová práce je zaměřena na inspirační zdroje zahrady knihtiskaře Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci a možnosti jeho inspirace. První kapitoly se zabývají vznikem a vývojem krajinného a romantického parku v Anglii, Francii, Německu a Čechách. K inspiračním zdrojům autorka přistupuje ze dvou úhlů pohledu. Zaprvé prověřuje inspiraci možnou na základě osobní zkušenosti Aloise Landfrase se zahradní architekturou. Zabývá se zde zámeckými parky v Chotovinách a Teplicích, zahradami v okolí Jindřichova Hradce a na území jižních Čech. Dále se pozornost upíná k významným německým a vídeňským zahradám. Jako druhý významný zdroj inspirace určuje odbornou literaturu v podobě zahradních vzorníků, časopisů a příruček. Závěrem seznamuje s konkrétními díly, která mohla Landfrasovy poskytnout inspiraci.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Alois Landfras, Josef Schaffer, Landfrasova vila, Landfrasova zahrada, zahradní architektura, anglický krajinný park, zahradní vzorníky, 19. století, Jindřichův Hradec.

ANNOTATION:

The diploma thesis deals with inspiration sources of the Alois Landfras garden in Jindřichův Hradec and the possibilities of his inspiration. The first chapters of thesis deal with formation and development of landscape garden and romantick park in England, France, Germany and Czcech. Author approaches the inspiration sources two points of view. First she interested in inspiration based on Alois Landfras experience of landscape architecture. She deals with castles park in Chotoviny and Teplice, gardens near Jindřichův Hradec and in South Bohemia. After that she observes important garden in Germany and Vienna. She names the second significant inspiration source as garden literature in the form of semple books, magazines and handbooks. In conclusion she presents concrete works taht could provide Alois Landfras inspiration.

KEYWORDS:

Alois Landfras, Josef Schaffer, Landfras villa, Landfras garden, landscape architecture, English landscape garden, garden handbooks, 19th century, Jindřichův Hradec.

1. Úvod	8
1. 1. Zhodnocení literatury a pramenů	10
2. Vývoj zahradního umění do konce 18. století	12
3. Krajinné a romantizující parky	15
3. 1. Vznik krajinného parku	15
3. 2. Vývoj krajinného parku v Anglii	17
3. 2. 1. Anglická krajinářská škola	19
3. 2. 2. Pronikání mimoevropských prvků do anglických zahrad	21
4. Odezva krajinného parku v Evropě a jeho transformace	23
4. 1. Francouzská sentimentální zahrada	23
4. 1. 1. Pojetí zahrady Jeana Jacquese Rousseaua	23
4. 1. 2. Vliv <i>Sentimetnální cesty</i> Laurence Sterna	26
4. 1. 3. Hameau – obliba venkovského života	28
4. 2. Romantický park v Německu	28
4. 2. 1. Hirschfeld a <i>Theorie der Gartenkunst</i>	30
4. 3. Krajinný park v českých zemích	31
5. Zahrada Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci	34
5. 1. Stavebník Alois Landfras	35
5. 2. Stavitel Josef Schaffer	37
5. 3. Zahradník Landfrasovy zahrady	39
5. 4. Otázka datace výstavby zahrady a vily	40
5. 5. Funkce a hodnoty zahrady	41
5. 5. 1. Užitková funkce: zahrada jako místo kulturního dění v Jindřichově Hradci	43
5. 5. 2. Umělecká hodnota zahrady	45
6. Inspirační zdroje Landfrasovy zahrady	47
7. Inspirace na základě vlastní zkušenosti se zahradní architekturou	50
7. 1. Zahrada Marie Isabelly z Vesterloo u Klášteříčku v Jindřichově Hradci ...	51
7. 2. Zámecká zahrada v Chotovinách	52
7. 3. Zámecký park a salon divadla v Teplicích	55
7. 4. Zahrady a parky v oblasti jižní Čech	58
7. 4. 1. Park zámku Jemčina	58
7. 4. 2. Zahrady v Budiškovcích, Českém Rudolci a Dačicích	59

7. 4. 3. „Slavné“ zámecké zahrady a parky v jižních Čechách - Hluboká nad Vltavou, Český Krumlov, Červený Dvůr, Třeboň, Nové Hrady, Telč	62
7. 5. Pražské zahrady	64
7. 5. 1. Park Cibulka	66
7. 5. 2. Zahrada Klamovka	68
7. 5. 3. Pražské prostředí a další zahrady v první polovině 19. století ...	69
7. 6. Vídeňské zahrady	72
7. 6. 1. Zahrada zámku v Neuwaldegg	72
7. 7. Zahrady v okolí Saska	75
7. 7. 1. Zahraní říše ve Wörlitz	76
7. 7. 2. Park „zeleného knížete“ v Bad Muskau	78
8. Inspirace na základě předlohové literatury, časopisů a zahradních vzorníků ...	80
8. 1. <i>Ideenmagazin</i> Johanna Gottfrieda Grohmana	82
8. 2. Vzorník <i>Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden</i> od architekta Piringera	83
8. 3. Časopis <i>Allgemeine Deutsche Garten Zeitung</i> a další zahradní příručky ...	84
9. Závěr	87
10. Obrazové přílohy	89
11. Seznam použitých pramenů a literatury	135
11. 1. Seznam pramenů	135
11. 2. Seznam literatury	136
11. 3. Seznam zdrojů	139
12. Seznam obrazových příloh	141

1. Úvod

Ústředním bodem předkládané práce je unikátní měšťanská zahrada s rodinnou vilou, kterou vybuodoval knihtiskař Alois Landfras na předměstí Jindřichova Hradce ve druhé čtvrtině 19. století. Architektem vily i zahrady byl jindřichohradecký stavitel Josef Schaffer. Ve své práci jsem se zaměřila na tento objekt z uměleckohistorického hlediska. Předmětem mého zájmu byly především eventuální inspirační zdroje, které mohly ovlivnit vznik a koncepci zahrady. Jelikož současný stav objektu příliš neodpovídá stavu původnímu, bylo nutné si zahradu představovat v době jejího vzniku. K tomu jsem využívala poznatky, které jsem získala již dříve při psaní své bakalářské práce s názvem *Tiskárna a vila Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci*. Jednalo se především o shromáždění historických vyobrazení zachycujících zahradu, jejich časové zařazení, uspořádání jednotlivých popisů zahrady a dalších informací roztroušených v literatuře různého druhu, jež se netýkaly jen zahrady, ale také samotného stavebníka, činnosti tiskárny, architekta a jeho stavebních děl. Díky tomu jsem si vytvořila obraz původní Landfrasovy zahrady a celkově prostředí Jindřichova Hradce v první polovině 19. století. Moje předchozí práce mi tak poskytla základní kámen, na němž jsem mohla postavit další bádání.

Úvodem považuji za nutné říci, že původním cílem této práce nebylo nalézt jediný konkrétní vzor, podle kterého by Landfras vybuodoval svoji zahradu, jelikož ani nepředpokládám, že by takovýto vzor existoval. Landfrasova zahrada je jedinečným architektonickým dílem vzniklým v měšťanském prostředí té doby přinejmenším na území jižních Čech, a proto jsem se rozhodla věnovat okolnostem jejího zrodu. Zahrada, ač v mnohem menších rozměrech, má charakter zahrad vznikajících v šlechtickém prostředí. Tehdy nebylo běžné, aby měšťané u svých domů budovali podobné zahrady, neboť jim k tomu chyběly určité předpoklady. Landfras jako vzdělaný a zámožný člověk promítl své ambice do mistrně komponované zahrady, která vynikala jak svým obsahem, zahradní architekturou, tak i rostlinnou složkou. Kde však Alois Landfras získal potřebné vědomosti k vybudování této zahrady? Z jakých zdrojů mohl načerpat inspiraci pro svou zahradní tvorbu? Kdy měl během svého života příležitosti seznámit se s architekturou zahrad? Na tyto otázky jsem se pokusila nalézt odpověď, ačkoli mé závěry se neodvážuji prohlásit za jednoznačně a nezpochybnitelně platné. Vzhledem k tomu, že Alois Landfras nezanechal žádné osobní záznamy o budování zahrady, kde by se k této problematice vyjadřoval, hledání inspiračních zdrojů jeho tvorby jsem

mohla založit na určitých historicky doložených faktech týkajících se jeho osobnosti, která mi poskytla určitá vodítka. Velmi cenným pramenem pro mé bádání se stala samotná architektonická díla, s nimiž jsem se seznámila buďto osobně nebo zprostředkovně. Na základě komparace jednotlivých architektonických prvků nebo celých kompozic jsem mohla určit či vyloučit vztah mezi Landfrasovou zahradou a příslušnou stavbou. Tento vztah nemusel však vzniknout pouze díky typologické příbuznosti architektury, ale například na základě příbuzné ideje, důvodu vzniku nebo funkci.

V prvních kapitolách této práce jsem se zabývala vývojem zahradního umění do konce 18. století a následně různými etapami anglického romantického a krajinného parku. Landfrasovu zahradu nelze jednoznačně typologicky zařadit, částečně nese prvky dozrívajícího baroka, ale z větší části se v její koncepci projevil vliv romantizmu, sentimentalismu a anglické krajinářské tvorby. V otázce hledání inspiračních zdrojů této zahrady hraje vědomí podmínek vzniku anglického parku, jeho rozvoj a transformace v ostatních zemích, podle mého názoru důležitou roli. Zaměřila jsem se na sentimentální proud vznikající ve Francii, na podmínky vzniku romantických parků Německa a také na odbornou literaturu, která byla pro šíření těchto idejí velmi důležitá. Podstatné byly tyto literární zdroje také pro Landfrase, který při budování své zahrady mohl předlohou literaturu využívat. V poslední kapitole této práce se zabývám případnými zahradními vzorníky, příručkami a časopisy, které mohl mít k dispozici.

Jen krátce jsem nastínila situaci vývoje anglického parku na Českém území. Jedná se o téma velmi rozsáhlé, neboť v Čechách vzniklo velké množství hodnotných zahrad a parků, které se zcela vrovňají evropským. Následně po uvedení do problematiky zahradní tvorby 18. a 19. století, jsem se zaměřila na středobod mé práce, Landfrasovu zahradu. Stavitel i stavebník zahrady jsou osoby známé, ale doposud neznámá byla osoba zahradníka, jehož zde představuji.

Kapitoly zaměřené na samotné inspirační zdroje rozdělují na dvě části, a to na inspiraci získanou na základě vlastní zkušenosti se zahradní architekturou a na inspiraci nabytou prostřednictvím odborné literatury. S konkrétními zahradami se Alois Landfras mohl seznámit několika způsoby. Za prvé při svých studiích v Praze, za druhé díky obchodním stykům a za třetí na svých cestách po Čechách i v zahraničí. Landfras byl obdivovatelem umění a cestoval s nadšením, ať už soukromě nebo v rámci svého řemesla. Ve své práci jsem se pokusila rozebrat všechny možnosti a všechna zahradní díla, která určitým způsobem mohla mít vliv na Landfrasovu tvorbu.

Mluvím zde ve většině případů o „Landfrasově tvorbě“, což může navádět k domněnce, že architekt Schaffer ve stavbě zahrady nehrál žádnou roli. Opak je pravou, neboť jsem již dříve došla k závěru, že zahrada vznikla za spolupráce obou mužů. Landfras je bezpochyby autorem celé koncepce v teoretické rovině, Schaffer pak pracoval na jejím vybudování v praxi.

1. 1. Zhodnocení literatury a pramenů

Jelikož z hlediska inspiračních zdrojů se Landfrasovou zahradou ještě nikdo nezabýval, mým hlavním zdrojem byla literatura autorů, kteří se zaměřovali na Landfrasovu tiskárnu, na život Aloise Landfrase a také na vilu se zahradou, jako jednotnou památku. V této literatuře, ačkoli se k tématu mé práce přímo nevztahuje, nacházejí cenné informace často v podobě drobných zmínek. Dále jsem pak hojně využívala knihy zabývající se zahradní architekturou a jejím vývojem.

Za nejpodstatnější text k Landfrasově zahradě považuji článek Zdeňka Wirtha *Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci*¹ z roku 1911. Wirth zde zahradu charakterizuje, uvádí některé historické souvislosti, ale hlavně předkládá její popis, který je nejstarším popisem zahrady vůbec. Dále se popis zahrady a jejích částí objevuje v příspěvku Michaeli Skuhrové² a v diplomové práci Petra Jiráčka.³

Ze starších historických prací, které se zabývají Landfrasovou, Aloisem Landfrase nebo kulturním děním v Landfrasově zahradě, bych ráda uvedla knihy *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař a jindřichohradecký starosta*⁴ a *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*⁵ od Jana Muka, dále pak některé práce Ferdinanda Strejčka.⁶

V současné době i nedávné minulosti se tímto tématem zabývala Štěpánka Běhalová, například v příspěvku *Landfrasova tiskárna a Jindřichův Hradec*⁷ nebo v knize *Jindřichův Hradec, město nad Vajgarem*.⁸

---

¹ Zdeněk Wirth, *Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci*, *Umělecký měsíčník* I, 1911, č. 1, s. 10- 14.

² Michaela Skuhrová, *Landfrasova zahrada v Jindřichově Hradci*, in: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník*, sv. 14, Jindřichův Hradec 2002, s. 34- 46.

³ Petr Jiráček, *Návrh rekonstrukce klasicistní vily z 19. století v Jindřichově Hradci* (diplomová práce), Katedra zemědělské techniky ZF JU, České Budějovice 2004.

⁴ Jan Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař a jindřichohradecký starosta*, Jindřichův Hradec 1947.

⁵ Idem, *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*, Jindřichův Hradec 1937.

⁶ Ferdinand Strejček, *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*, Jindřichův Hradec 1930. - Idem, *Z paměti starého hradečana*, Jindřichův Hradec 1946.

⁷ Štěpánka Běhalová, *Landfrasova tiskárna a Jindřichův Hradec*, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. Výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998, s. 38- 45.

Informace k problematice zahradního umění v Anglii a dalších Evropských zemích jsem čerpala například z knih *Gartenkunst in Europa*⁹, *Garden architecture in Europe 1450 – 1800*¹⁰, *Geschichte der deutschen kunst 1760 – 1848*¹¹, *Zahradní architektura*¹², *Historische Gärten in Österreich. Vergessene Gesamtkunstwerke*¹³ nebo *The history of garden Art*¹⁴, jež je přístupná také online.¹⁵

České zahrady a parky rozpracovává publikace kolektivu autorů *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*¹⁶. K zahradám jižních Čech se pro mě stala velmi důležitou kniha *Zahrady a parky jižních Čech*¹⁷, pro informace o pražských zahradách pak dvě knihy, za prvé *Pražské zahrady*¹⁸ a zadruhé *Pražské zahrady a parky*.¹⁹

V případě archivních pramenů jsem čerpala informace ze složky věnované Aloisi Landfrasovi, jež je součástí Kulturně historického archivu Státního okresního archivu Jindřichův Hradec. Přínosné pro mě byly například *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase*²⁰ z roku 1865. Cenné prameny se také nachází v Muzeu Jindřichohradecka. Přínosem mi byla *Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889*²¹ se všemi vloženými dodatky a také *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase*²² z roku 1878. Nemohu vynechat ani Státní oblastní archiv v Jindřichově Hradci, kde mi byl poskytnut dokument se jménem dosud neznámého zahradníka, a sice *Dopis Franze Wandrausche farnímu úřadu*.²³

---

⁸ Eadem, *Jindřichův Hradec, město nad Vajgarem*, Jindřichův Hradec 2002.

⁹ Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bis zur Gegenwart*, Köln 2005.

¹⁰ Torsten Olaf Enge – Carl Friedrich Schröer, *Garden architecture in Europe 1450 – 1800. From the villa garden of the Italian Renaissance to the English landscape garden*, Köln 1990.

¹¹ Peter Feist, *Geschichte der deutschen kunst 1760 – 1848*, Leipzig 1986.

¹² Michaela Kalusok, *Zahradní architektura*, Brno 2004.

¹³ Géza Hájos (ed.), *Historische Gärten in Österreich. Vergessene Gesamtkunstwerke*, Wien 1993.

¹⁴ Marie- Luise Gothein, *The history of garden Art*, New York 1979.

¹⁵ Ibidem, přístupno na www.gardenvisit.com.

¹⁶ Božena Pacáková- Hošťálková- Jaroslav Petřů- Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

¹⁷ Marie Pavlátová- Marek Ehrlich et. al., *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004.

¹⁸ Olga Bašeová, *Pražské zahrady*, Praha 1991.

¹⁹ Božena Pacáková- Hošťálková – Ladislav Bezděk – Gabriela Čapková et. al., *Pražské zahrady a parky*, Praha 2000.

²⁰ *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase*, 21. 6. 1865 v Jindřichově Hradci, karton č. 386, inv. č. 1683, Kulturněhistorický archiv Státního okresního archivu Jindřichův Hradec.

²¹ *Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889*, Muzeum Jindřichohradecka.

²² *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase*, 4. 9. 1878, Jindřichův Hradec, Muzeum Jindřichohradecka.

²³ *Dopis Franze Wandrausche farnímu úřadu*, fasc. 86, Topografická sbírka, Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec.

2. Vývoj zahradního umění do konce 18. století

Počátky zahradního umění na území Evropy byly položeny v období Antiky. První zahrady pravděpodobně vznikaly u palácových staveb již v době minojské.²⁴ Zahrady u domů v řeckých Athénách lidem sloužily na jedné straně jako užitkové prostory pro pěstování zeleniny, ale byly zde hlavně kvůli potěšení a možnosti procházet se mezi okrasnými keři a květinami.²⁵ Z období konce 8. století př. n. l. se dochovaly nejstarší líčení řeckých zahrad, a to v Homérově *Odyseie*. Jednalo se vesměs o zahrady mytických postav, jako například zahrada nymfy Kalipso nebo zahrady krále Fajáků Alkiona.²⁶ Řeckými zahradami se později inspirovaly zahrady římské. Kromě soukromých zahrad vnikaly ve starověkém Římě také městské zahrady a parky, které sloužily jako odpočinkové místo. Nejslavnějším příkladem římského zahradního umění je zahrada vily císaře Hadriana v Tivoli postavená v roce 118 n. l.²⁷

Ve středověku člověk zaujímal bázlivý a úctyplný postoj k přírodě a zprvu se do ní neodvažoval příliš zasahovat. Počátky středověké zahrady lze spatřit v pozemku, který je oplocením či ohrazením vyčleněn z okolního prostředí.²⁸ Charakteristická pro středověké zahrady byla uzavřenost a členění na části určené k rozjímání, učení a obživě.²⁹

Pro rozvoj zahrady jako samostatného prostoru byly důležité středověké kláštery, centra vzdělanosti a kultury. Byla zde vyhrazena místa pro pěstování bylin, rostlin k léčení ale i obživě, nacházela se zde užitková zahrada, štěpnice a také v samotném srdci kláštera rajský dvůr. Rajský dvůr navazoval svou podobou na římský peristyl. Uprostřed se nacházela studna a byl osázen mnoha květinami, které měly různé symbolické významy. Jako příklad rozmanitosti zahrad a vůbec celého areálu středověkého kláštera může sloužit benediktinský klášter Sankt Gallen v dnešním Švýcarsku. Nacházely se zde tři zahrady různého charakteru a klášter zároveň sloužil jako středisko informací o pěstování a péči o rostliny.

Podoba středověkých zahrad u šlechtických sídel je známa díky iluminovaným rukopisům, popisům v literatuře nebo písním trubadúrů. Nacházely se zpravidla za hradbami ohraničené vysokou zdí, nechyběl v nich udržovaný trávník porostlý

---

²⁴ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 20.

²⁵ Ehrenfried Kluckert, *Gärten der Antike*, in: viz Toman (pozn. 9), s. 12 – 19, cit. s. 14 – 15.

²⁶ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 21.

²⁷ Viz Kluckert (pozn. 25), s. 16 – 18.

²⁸ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 11.

²⁹ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 13.

drobnými květinami, zeleninové záhony, stromy ani květinové záhony. (obr. 1) Středověké zahrady jsou vyobrazeny například na iluminacích z rukopisu *Přebohaté hodiny vévody z Berry* z roku 1413.³⁰

Zahrada v období renesance je bezprostředně spjata s italským prostředím. Nové pojetí světa a lidského myšlení hlásající návrat k antice a snaha o navázání na antické vzory a ideály se promítla kromě jiného také v architektuře a zahradním uměním. Zásadními se staly spisy renesančních „homo universale“, vzdělavců, umělců, humanistů a vědců v jedné osobě. Tím byl například Leon Battista Alberti, jehož spis *Deset knih o architektuře*, kterým Alberti navázal na Vitruviovo dílo, měl zásadní vliv na vznik nového pojetí umění v renesanci. Alberti zde rozebírá kromě jiného také představy o zahradě, jejíž podoba výrazně přebírá antické prvky.³¹

Panské zahrady období renesance měly zpravidla terasovitou kompozici a jejich plocha byla rozdělena do pravoúhlých polí, které tvořily rostliny nejrůznějšího charakteru. (obr. 2) Mezi nimi se proplétaly cestičky a dotvářely tak geometrický ráz zahrady. Na nejvyšší terase bývalo umístěno sídlo majitele. Před ním se nacházel parter, nejunavenější část zahrady. Důležitá byla také vazba zahrady na okolí. Z určitých míst zahrady bylo možné spatřit dané pohledové body v okolní krajině. Zajímavým prvkem renesančních zahrad bylo tzv. „giardino secreto“, oddělená část zahrady sloužící majitelům k soukromému odpočinku. Nedílnou součástí zahrady byla také stinná loubí porostlá popínavými rostlinami, pravidelně vysázené stromy, kopie nebo někdy dokonce originály antických soch různě rozmístěné, zahradní pavilony, oranžerie, skleníky a také četné fontány a kašny. V pozdějším období renesance se začaly objevovat zahradní a vodní hříčky, které se pak plně rozvinuly v období manýrismu a baroka. Byla to například umělá jeskyně zvaná grotta, vodní divadlo či varhany a také jeskyně nymf, popsána Homérem v Odysseji.³²

V následujícím období baroka se zahradní umění v Evropě rozdělilo na dva proudy, a to barokní zahradu italskou a barokně klasicistní zahradu francouzskou. Italská zahrada svým pojetím navazuje na zahradu renesanční a manýristickou zahradu a rozvíjí ji. Hlavními body se zde staly architektonické součásti, které byly doplněny rostlinnou složkou.³³ Barokní zahrada v Itálii se stává samostatným složitě komponovaným architektonickým dílem. Její dispozice záměrně porušuje pravidelnost

³⁰ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 11 – 17.

³¹ Jiří Kroupa, *Školy dějiny umění. Metodologie dějin umění I*, Brno 2010, s. 49.

³² Viz Bašeová (pozn. 18), s. 27.

³³ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 19.

renesanční zahrady a za pomoci výškových rozdílů, schodišť, vodních kaskád, sochařské výzdoby a vegetace tvoří jednotný umělecký objekt. Ke stavbám obvyklým v renesanci přibývají mnohé další – salla tereny, kolonády, gloriety. (obr. 3)

Ve Francii se barokní zahrada vyvíjela poněkud odlišným způsobem. Důležitá zde byla pravidelnost a geometričnost. Před zámek nebo rezidenci se nacházel reprezentativní parter, který často býval pokryt ornamentální broderií tvořící složité obrazce. V jeho okolí pak na něj navazovala volněji koncipovaná stromy osázená zahrada. Nedílnou součástí byly vodní plochy v podobě bazénů a dlouhých kanálů.³⁴ Základem kompozice se stala výrazná osovost. Zámecká budova byla výchozím bodem hlavní osy, která pokračovala přes vodní plochy a končila jinou významnou stavbou, například loveckým zámečkem. Osy zahrady se často protínaly v konkrétním bodě, zhruba uprostřed zahrady. Některé vedly od stavby ke stavbě, jiné volně přecházely do okolní přírody.³⁵ Nejvýznamnější ukázkou francouzské zahradní architektury je jistě zahrada zámku Vaux-le-Vicomte ministra financí Nicolase Fougueta a zahrady ve Versailles, které vytvořil zahradní stavitel André Le Nôtre pro Ludvíka XIV.³⁶ (obr. 4)

---

³⁴ Ibidem, s. 21.

³⁵ Zdeněk Dokoupil – Pavel Neumann – Dušan Riedl et. al., *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha 1957, s. 19.

³⁶ Rolf Toman (ed.), *Baroko: architektura, plastika, malířství*, Praha 1999, s. 153.

3. Krajinné a romantizující parky

Na protest proti přísným geometrickým formám barokních zahrad vládnoucím v evropském prostředí od poloviny 16. století a přetrvávajícím téměř po celé 17. století, se začaly rozvíjet zahrady ve zcela odlišné podobě. Pro jejich volně pojatou kompozici, ve které, na rozdíl od okázalých a udržovaných barokních zahrad, hrála nejdůležitější roli příroda, získaly označení krajinné parky.

3. 1. Vznik krajinného parku

Krajinný park se začal zvolna formovat koncem 17. století na území Velké Británie. Před nástupem krajinného parku v této zemi převládalo v zahradách umění topiary, které zde bylo populární již od 11. století. (obr. 5) Všechné druhy stromů upravené do rozličných tvarů, živé ploty a udržované aleje byly sice nahrazeny volnou přírodou krajinného parku, do jehož podoby byly často přebudovány, ale přes to se v malé míře topiary zachovaly i nadále. Ve 30. letech 19. století se lidé k formám topiary v důsledku odeznívání módní vlny krajinného parku začaly navracet.³⁷

Výrazný převrat v zahradním umění v 17. století ovlivnilo několik faktorů. Zprvce to byla sociální, ekonomická a politická situace v zemi. Život anglické šlechty odedávna souvisel s krajinou, což spočívalo především v častých honitbách, projížďkách na koni a také v péči o rodinná sídla. V 60. letech 17. století se změnil vzhled anglické krajiny v důsledku přijetí nového zákona, který umožňoval bohatým majitelům půdy její oplocení. Následkem dovozu produkce z kolonií došlo k omezení zemědělské výroby a v krajině převládly díky rozvinutému chovu ovcí především pastviny.³⁸ Šlechta se začala více věnovat soustředěnému chovu dobytka a dávala přednost venkovskému prostředí před městem. Předmětem jejího zájmu se stalo také zahradnictví a péče o rostliny.³⁹

Dalším faktorem vzniku krajinného parku byla snaha reagovat na dosavadní úpravu zahrad ve Velké Británii a na barokní francouzské zahrady přísného geometrického rázu. Nepravidelně a svobodně pojatá podoba anglických parků je chápána jako protiklad k pravidelnosti, souměrnosti a přesnosti francouzských zahrad doby Ludvíka XIV., které mohou být jednoznačně zastoupeny komplexem ve

³⁷ <http://www.topiaryintheuk.co.uk>, vyhledáno dne 2. 3. 2015.

³⁸ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 28.

³⁹ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 76.

Versailles. Svou volností reagují krajinné parky na násilné upravování vegetace v barokních zahradách.⁴⁰ Šlechta spíše než po uměle vytvořených formách začala toužit po čistotě a prostotě jak v životě, tak v umění. Barokní podoba krajiny i architektury začala být spojována s absolutismem a určitým výrazem násilí.⁴¹

Následujícím a pravděpodobně nejdůležitějším impulsem pro vznik krajinných parků bylo uvědomění si filosofů, básníků a spisovatelů odpor k uměle formované přírodě a promítnutí tohoto názoru do jejich děl. Na úplném počátku stojí Francis Bacon, básník Alexander Pope, polyhistor Gottfried Wilhelm Leibniz, Joseph Addison, Stephen Switzer a Jean Jacques Rousseau.

Ještě před vznikem prvních krajinných parků v Anglii vydal v roce 1710 v Amsterdamu Gottfried Wilhelm Leibniz spis *Teodicea*, kde se mimo jiné zabýval pojmy jako je rozum, svoboda a možnost volby, které souvisí s pozdějším pojetím volné přírody v anglickém parku. Toto období se nazývá „dobou rozumu“ a jejím představitelem v Anglii byl básník Alexander Pope, který se ve svých pracích zabíral otázkami mravnosti a ctnosti. V jeho díle *Esej o člověku* píše, že jedinou možnou cestou pro člověka je příroda, avšak je nutné vzdát se vášně a nechat se vést ctností. Ideálním stavem podle něj bylo spojení těla a mysli v jednotný celek, který by utvářel rámec pro jejich trvalou vazbu na umění. Pope svou literaturou inspiroval v zahradní tvorbě nejen sám sebe, ale také Williama Kenta.⁴²

V roce 1712 Joseph Addison publikoval v časopise *The Spectator* esej, jehož záměrem bylo vysvětlit rozdíl mezi otevřenou divokou přírodou (the landscape) a uměním s jeho účinkem na lidskou mysl (the garden). V přírodě vidí větší vznešenost a velikost, které podle něj umění nemůže dosáhnout, a které podle něj odvozuje svou podstatu z přírody. Říká, že „*k dílům přírody máme stále blíže než dílům našeho umění*“. Podle jeho názoru anglická zahrada se sebe zcela úplně přírodu vyhnala, stromy mají uměle vytvořené tvary a na každé rostlině jsou znatelé stopy nůžek. Addison obdivoval čínské zahrady, ve kterých stromy a květiny rostly nespoutaně a zároveň každá z nich měla svůj symbolický význam. Jeho stanoviskem se nakonec stalo mínění, že v zahradě by měla převládat příroda, ale v kombinaci s uměním.⁴³

---

⁴⁰ Martin Krummholz, *Buquoyové Nové Hrady: počátky krajinných parků v Čechách*, Praha 2012, s. 11.

⁴¹ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 76.

⁴² Viz Enge – Schröer (pozn. 10), s. 230 – 232.

⁴³ Viz Gothein (pozn. 14), s. 279 – 281.

Addisonovy teze podpořil a zároveň na ně navázal Alexander Pope, který své teze chtěl demonstrovat na vlastní zahradě u vily v Twickenhamu. Avšak toto místo bylo příliš malé k vytvoření něčeho, co by se pouze nesnažilo projevít potlačení starého stylu. Navíc básník nebyl zahradním architektem, a tak byla jeho zahrada zajímavá pouze jako příklad prvních experimentů v době, kdy lidé, i přesto že znali myšlenky protagonistů nového stylu, nemohli starý styl hned opustit, protože neměli dostatek příkladů, které by mohli následovat.⁴⁴

Dále výrazným inspiračním zdrojem tvůrců nových zahrad se stala malba 17. století. Mezi přední umělce té doby patřil Salvador Rosa, Nicolas Poussin, Claude Lorrain a Jacob von Ruisdael. Nicolas Poussin čerpal náměty pro své obrazy často v antické mytologii. Scény zasazoval do krajiny, pro kterou našel inspiraci v kraji Campagna v okolí Říma. Jednalo se o rozlehlou krajinu s pasoucími se stády, antickými ruinami a alpskými hřebeny v pozadí. Claude Lorrain na rozdíl od Poussina považoval krajinomalbu za prvotní a hlavní námět svých děl. Do obrazů sice také umisťoval mytologické nebo biblické scény, ale jen na okraj. Lorrain zobrazoval panoramatickou idealizovanou krajinu s lyrickým nádechem propletenou vodními toky, skalisky, mostky, doplněnou antickými i středověkými zříceninami. V popředí obrazů tvoří jakousi kulisu různě vzrostlé stromy i drobnější rostliny, za nimiž se otevírá průhled do okolní krajiny.⁴⁵ Jako příklad může sloužit Lorrainův obraz *Krajina s odpočinkem na útěku do Egypta* z roku 1666 (obr. 6).

3. 2. Vývoj krajinného parku v Anglii

Všechny tyto faktory měly za následek odklon od přísně pojatých úprav zahradních areálů, ať už v podobě francouzských geometrických zahrad nebo anglické topiary, a vedly k formování zcela odlišných kompozic napodobujících volnou krajinu. Nenucený přirozený růst krajinných parků měl kromě jiného symbolizovat svobodu a svobodný anglický politický systém nastávající po Slavné revoluci v roce 1688.⁴⁶

Mezi první architekty, kteří se pokusili o vytvoření zahrady ne přímo v protikladu k francouzským barokním zahradám, ale v částečně odlišném stylu, byl

---

⁴⁴ Ibidem, s. 281 – 282.

⁴⁵ José Pijoán, *Dějiny umění* 7, Praha 1990, s. 169 – 170.

⁴⁶ Rolf Toman (ed.), *Neoclassicism and romanticism: architecture, sculpture, painting, drawings*, Cologne 2000, s. 18.

John Vanbrugh. Jeho zahrady u zámku Howard v Severním Yorkshiru mají rozmanitou podobu. Na zámek navazovala zahrada v podobě parteru, který měl ještě klasické barokní formy. Parter poté přecházel ve volněji pojatou zahradu a na východ od zámku se rozkládal malý lesík, tzv. Ray Wood. Vanbrugh umístil do zahrady několik staveb, jako například Chrám čtyř větrů, mauzoleum, obelisk, pyramidu nebo napodobeninu středověké zříceniny, čímž položil základy využití drobné architektury tohoto typu v zahradách.⁴⁷ (obr. 7) K oddělení zahrady od okolní krajiny použil tzv. ha – ha příkop, který spočíval v kombinaci vyhloubeného příkopu a zdi v něm postavené. Sloužil jako ochrana proti zvěři, ale zároveň zeď, jen málo převyšující zemi, nebránila výhledu do okolí. Ha – ha příkop sloužil původně jako obranný prvek a jeho kořeny je možné nalézt už u Vitruvia, Plinia mladšího a také Albertiho.⁴⁸ Lesík Ray Wood vytvářel kontrast se striktně geometricky pojatým parterem a jeho volnější koncepce byla v souladu s názorem na zahradní architekturu teoretika Stephena Switzera. Jeho vinoucí se pěšiny a pergoly vedly k mýtinám s rozmanitými pavilony, fontánami a kaskádami. Ray Wood se tak svým pojetím stal zlomovým bodem v historii krajinného parku.⁴⁹

Dalším příkladem odlišné realizace, která je na pomezí barokní zahrady a krajinného parku je zahrada zámku Chatsworth v Derbyshire. Tehdejší majitel vévoda William Cavendish v roce 1687 pozval zahradní architekty Henryho Wise a George Londona, aby k jeho sídlu vybudovali novou zahradu. Henry Wise byl prvním zahradníkem královny Anny a byl považován za reprezentativního tvůrce zahrad podle francouzských modelů. Avšak druhý architekt, George London, byl pověřen vévodou navrhnout stejně monumentální zahradu jako ve Versailles, ale ne v tak přísných formách s ornamentálními záhony a strukturálním parterem. London využil zvyšujícího se terénu za zadním průčelím zámku a vytvořil zde vodní kaskádu. Zahrada pak v roce 1760 dostala podobu opravdového krajinného parku, a to úpravou Lancelotem Brownem.⁵⁰

Významným architektem, který sehrál důležitou roli při utváření typu anglického parku, byl Charles Bridgeman. Bridgemanova díla nebyla vázána výhradně na velkolepost a okázalost formálních zahrad, ale naopak byl prvním, kdo, ač s jistou opatrností, se dokázal chopit jiných zahradních forem a vzít v úvahu ideu krajinného

---

⁴⁷ Ehrenfried Kluckert, *Der englische Landschaftsgarten*, in: viz Toman (pozn. 9), 352 – 387, cit. s. 380.

⁴⁸ <http://www.parksandgardens.org>, vyhledáno dne 2. 3. 2015.

⁴⁹ Viz Enge – Schröer (pozn. 10), s. 193.

⁵⁰ Viz Kluckert (pozn. 47), s. 358.

parku.⁵¹ V zahradě Charlese Bridgemanova zůstala zachovaná architektonická osnova prostoru v podobě netvarovaných dřevin – stromořadí, spojující článek mezi architektonickou a krajinou částí pak tvořila souvislá travnatá plocha. Architektonické prvky v zahradě byly vázány na krajinářsky utvářené prostory, které navazovaly na otevřenou krajinu. Stejně jako jeho současník John Vanbrugh používal i Charles Bridgeman ohraničení příkopem ha – ha.⁵² Bridgeman pracoval na úpravě původně architektonické zahrady ve Stowe, kde parter oprostil od barokních rysů a sjednotil ho s palácem travnatou plochou. Vytvořil zde také velkolepý průhled zahradou ohraničený množstvím stromů.⁵³

Žádného z těchto architektů konce 17. a začátku 18. století není ještě možné označit za tvůrce krajinných parků, ale v jejich díle je již znát změna ve smýšlení o tvorbě zahradního prostoru a v jejich pracích je předznamenána nadcházející proměna podoby i ideového obsahu anglických zahrad.

3. 2. 1. Anglická krajinářská škola

Pojem anglická krajinářská škola zahrnuje jistě množství významných architektů, ale mezi ty, kteří nejvíce ovlivnili zahradní umění nejen v Anglii, ale také po celé 19. století na kontinentě Evropy, patří zajisté William Kent, Lancelot Brown a Humphry Repton.

William Kent reprezentuje jeden ze směrů, kterými se ubíral vývoj anglického krajinného parku po překonání úplných začátků. William Kent byl prvním, kdo se odvážil následovat tendence nového stylu zahradní architektury a rozvinout ho. Ve 30. a 40. letech 18. století vybudoval proslulé zahrady Chiswicku, Stowe a Roushamu, kde zcela opustil pevnou koncepci Le Nôtreových francouzských zahrad.⁵⁴ (obr. 8, 9 a 10) Chtěl se stát původně malířem. Malířství studoval v Římě, kde se také seznámil s lordem Burlingtonem, jemuž navrhl zahradu sídla v Chiswicku.⁵⁵ Po této realizaci se stal nejvýznamnějším anglickým architektem. Svůj styl utváření zahrad rozvinul na základě svého malířského vzdělání, proto jsou jeho díla označována jako malířské

---

⁵¹ Viz Enge – Schröer (pozn. 10), s. 204.

⁵² Viz Gothein (pozn. 14), s. 282.

⁵³ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 28.

⁵⁴ Francesca Prina – Elena Demartini, *1000 let architektury*, Praha 2006, s. 246.

⁵⁵ John Dixon Hunt, *William Kent. Landscape garden designer an assesment and catalogue of his designs*, London 1987, s. 11 – 12.

anglické krajinářské zahrady.⁵⁶ Komponoval zahradu jako malířské dílo, do krajiny umísťoval stavby a objekty jako kulisy divadelního představení. Důležitou roli zde hrála perspektiva, světlo a stín, se stromy a keři, jejichž růstu byl dán volný průchod, kontrastovaly velké koberce zeleného trávníku.⁵⁷

Druhým anglickým architektem, který posunul hranice zahradního umění o něco dále, byl Lancelot Brown. Na rozdíl od Kenta se soustředil na využití přirozenosti utváření anglické krajiny. Jeho parky se oprostují od detailu, staveb, významu i smyslu. Veškerý důraz je kladen na terénní modulace, vodní hladiny, rozlehlé zelené plochy s pasoucími se stády doplněné skupinami stromů. Brownova ideální krajina se měla zcela podřídit *geniu loci*, tedy duchu místa.⁵⁸ Lancelot přezdívaný „Capability“ Brown za svůj život vytvořil přes 200 prakových dispozic na území Anglie, jejíž jih se tak změnil v téměř celistvou krajinnou úpravu.⁵⁹

Dalším významným bodem ve vývoji anglického zahradního umění je *ferme ornée* neboli okrasný statek Williama Shenstonea. Spíše než o krajinný park se zde jednalo o spojení ozdobné zahrady a hospodářství.

Řada významných zahradních architektů je zakončena zastáncem Brownových krajinných kompozic, a to Humphry Reptonem. Repton upřednostňoval okrasnou upravenou zahradu v okolí domu, na kterou pak navázal parkovou úpravou dle Brownových intencí, avšak s patným vlivem vlastních idejí.⁶⁰ Není pochyb o tom, že koncem 18. století byl Repton považován za nejvlivnějšího architekta v Anglii. Ke své práci využíval četné vzorníky, které nezýval „červenými knihami“, a které byly později publikovány jako sbírka předloh.⁶¹

Vývoj etapy krajinného a romantizujícího parku v anglickém zahradním umění je pozvolna ukončen Johnem Claudiusem Loudonem. Loudon sice stále navrhoval zahradní dispozice v duchu krajinářské školy, avšak namísto využití nepravidelných, rozvolněných tvarů, se začal navracet k pravidelným formám, proti kterým zpočátku zastánci volné přírody tak tvrdě bojovali.⁶²

---

⁵⁶ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 102.

⁵⁷ Viz Gothein (pozn. 14), www.gardenvisit.com, vyhledáno dne 13. 7. 2015.

⁵⁸ Ivar Otruba, *Krásy anglických zahrad*, Brno 2005, s. 12.

⁵⁹ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 103 – 104.

⁶⁰ Viz Otruba (pozn. 58), s. 13.

⁶¹ Viz Gothein (pozn. 14), www.gardenvisit.com, vyhledáno dne 13. 7. 2015.

⁶² Viz Otruba (pozn. 58), s. 14.

3. 2. 2. Pronikání mimoevropských prvků do anglických zahrad

S mimoevropskými kulturami se evropské prostředí začalo seznamovat již v době prvních zámořských cest na konci 15. století. V následujících obdobích se prvky mimoevropských kultur začaly promítat nejen do architektury, ale také do stylu oblékání, vybavení interiérů či podoby jídelních servisů. Obecně se tyto projevy cizích kultur začaly označovat jako exotismy.

V době barokní a rokokové se stalo velkou módou sbírání kuriozit a různých neobvyklostí z exotických zemí, ať už se jednalo o Ameriku, Afriku či Asii. Tento trend a záliba ve všem cizokrajném v podstatě nepřetržitě přetrvávala u vyšších vrstev od prvních zámořských objevů až do doby poměrně nedávné, pouze s občasným snížením nebo naopak zvýšením pozornosti. Od konce 18. a po celé 19. století s rozvojem techniky a poznání také narůstaly možnosti cestování a výzkumu. Byly objevovány stále nové země a jejich kultury, nové rostliny, zvířata, nové jazyky. Celá společnost se začala proměňovat a s ní potřebovalo změnu také umění. Cizí kraje byly vnímány jako něco nevšedního, originálního a neobyčejného.

Kromě již tradiční záliby ve sbírání exotických předmětů, se prvky cizokrajných kultur začaly projevovat v samotném umění, a to především v architektuře. Dokonalým místem pro ztělesnění této exotické módy do architektonické podoby se staly právě zahrady. Nejoblíbenějšími zdroji inspirace pro zahradní umění se stala architektura Číny, Japonska, Indie a muslimských zemí. Velké oblibě se těšily zahradní pavilony napodobující čínské stavby nebo také čínské mosty klenoucí se před vodní toky. Do zahrad byla také umisťována čínská sochařská díla, porcelán nebo kamenné vázy a jiné drobnosti s čínskými prvky. V krajinných parcích byly hojně vztyčovány egyptské obelisky nebo pyramidy. Nechyběly zde ani stavby napodobující mešity.

S uměním čínských zahrad se Evropa seznámila zásluhou Marca Pola. Marco Polo popsal palácové prostory posledních císařů z dynastie Sung, za jejich vlády bylo umění zahrad nejvíce propracované.

V 17. století pomohl anglickou mysl připravit na revoluci v zahradním umění druhé poloviny 18. století sir William Temple, který byl skvěle obeznámen s vyprávěním příběhů popisujících čínské principy nepravidelnosti a skryté symetrie. V roce 1692 vydal esej *Upon the garden of Epicurus*.⁶³ Jeho práci citoval v roce 1712

---

⁶³ William Temple, *Upon the garden of Epicurus*, London 1692.

Joseph Addison ve své eseji, kde kritizoval práci anglických zahradníků. Podle něj místo toho, aby se jejich zahrady co nejvíce podobaly přírodě, se snažili napodobovat styl francouzských zahrad, který se přírodě naopak co nejvíce oddaluje.

Ve Francii seznamoval obyvatelstvo s čínskými zahradami jezuitský páter Jean Denis Attiret.⁶⁴ Attiret vystudoval malířství v Římě a pracoval jako malíř portrétů. Do Číny přišel v roce 1737 a získal zde titul císařského malíře, neboť pracoval pro císaře Qianlonga. V roce 1747 vyšel ve Francii, v Anglii o pět let později, jeho popis císařských zahrad, který značně ovlivnil proces znepravidlování zahrad v evropském prostředí.⁶⁵

Velký vliv na šíření čínských prvků v evropských zahradách a parcích měl současník Lancelota Browna sir William Chambers, který podnikl studijní cestu do Číny a následně v roce 1773 vydal knihu *Dissertation on Oriental Gardening*⁶⁶. Touto knihou doplnil poznatky o Číně, výrazně přispěl k propagaci čínských zahrad a zapříčinil zvýšení jejich oblíbenosti u tehdejší anglické šlechty.

Chambers sám vybudoval zahradní areál Kew u Londýna, kde v roce 1762 navrhl, kromě dalších čínských a orientálních staveb, monumentální čínskou pagodu. (obr. 11) Ta je se svou výškou padesáti metrů pokládána za nejvyšší čínskou stavbu v Evropě.⁶⁷ Grafické listy těchto staveb se později staly velmi vyhledávanými předlohami pro další stavitele. Chambers sestavil také knihu návrhů *Designs for Chinese Buildings*⁶⁸.

---

⁶⁴ Viz Pacáková- Hošťálková – Petru – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 36.

⁶⁵ www.britannica.com, vyhledáno dne 2. 4. 2015.

⁶⁶ William Chambers, *Dissertation on Oriental Gardening*, London 1773.

⁶⁷ www.kew.org, vyhledáno dne 2. 4. 2015.

⁶⁸ William Chambers, *Designs of Chinese buildings, furniture, dresses, machines, and utensils: to which is annexed a description of their temples, houses, gardens*, London 1757.

4. Odezva krajinného parku v Evropě a jeho transformace

Na území Evropy se začala idea krajinného parku šířit z Velké Británie a prosazovat se ve 2. polovině 18. století, a to především ve Francii, Německu, Rakousku – Uhersku a Rusku. V té době již ve Velké Británii probíhalo vrcholné období v tvorbě krajinného parku, která se nesla převážně v duchu romantismu. V každé ze zemí, do kterých myšlenky krajinného parku pronikly, si zahrada získala svou specifickou podobu.

Důležitým mezníkem pro vznik a vývoj krajinného parku ve střední Evropě byl rok 1763, kdy byla ukončena Sedmiletá válka. Evropské země, které byly tímto několikaletým konfliktem sužovány, se začaly navracet k běžnému životu a mimo jiné bylo jejich obyvatelům umožněno opět cestovat. Cílem středoevropských cestovatelů se stala v mnoha ohledech přitažlivá a progresivní Anglie.⁶⁹

4. 1. Francouzská sentimentální zahrada

Vývoj krajinného parku nejen na území Francie ale i ostatních evropských zemí podpořila osvícenská filosofie v podání Voltaira, Rousseaua, Schopenhauera a Herdera. Krajinný park ve Francii získal postupnou transformací poněkud odlišnou podobu, než jakou měl ve své domovině, a tak v případě francouzské zahrady konce 18. století a století 19. není možné mluvit o anglickém krajinném parku, ale o sentimentální zahradě.

4. 1. 1. Pojetí zahrady Jeana Jacquese Rousseaua

Pro Francii bylo zásadní dílo Jeana Jacquese Rousseaua, především jeho novela *Julie aneb nová Heloisa*.⁷⁰ Rousseau viděl útěchu v přírodě, která by podle jeho teorie měla zůstat neporušená. Všeobecně odsoudil zahrady jako znetvoření Božího výtvaru, a to nejen zahrady geometrického rázu typu Versailles, ale také vědecké botanické zahrady s exotickými rostlinami jako například zahrada Jardin des Plantes v Paříži nebo zahrada Malého Trianonu. Odmítal také anglo – čínské zahrady těšící se v té době velkého ohlasu, a to z důvodu přílišné nákladnosti a umělé strojenosti.⁷¹

---

⁶⁹ Viz Krummholz (pozn. 40), s. 16 – 17.

⁷⁰ Jean Jacques Rousseau, *Julie, on la nouvelle Héloïse*, Amsterdam 1761.

⁷¹ <http://www.ville-geneve.ch>, vyhledáno dne 9. 3. 2015.

Ve svém díle *Julie aneb nová Heloisa* popisuje Elysium, které prezentuje jako nový Ráj. Rousseau byl ochoten akceptovat principy módních anglo - čínských zahrad, ale pokud byly v souladu s jeho požadavky na asymetrii, zaoblené linie a přirozený vzhled. I když Elysium někdy bývá označováno jako zahrada anglických forem, Rousseau vytvořil svůj vlastní jedinečný styl. Ten požadoval přísné dodržování přírodního vzhledu, vyhýbání se drahým rostlinám, architektonickým „hloupostem“ a přílišným úpravám terénu. Zahrada by měla být osázena původními a přirozenými druhy rostlin nenáročnými na údržbu. Elysium je na rozdíl od anglické zahrady uzavřené, představuje tajný úkryt před okolním světem.⁷²

Ve své knize Rousseau popisuje ideální zahradu očima Saint- Preuxe, mladého učitele a filozofa, který prochází Elysiem za doprovodu pána z Wolmarů a jeho manželky Julie, jež byla dříve jeho milenkou: „*Toto místo, ačkoliv jest zcela blízko domu, jest tak ukryto loubím, které od domu je odděluje, že není ho odnikud viděti. Husté listoví, jež je obklopuje, nedovoluje vůbec oku tam proniknout [...]. Dal jsem se s nadšením procházkou štěpnicí [...] a nenalézal-li jsem tu vůbec rostlin cizokrajných a plodů indických, nalézal jsem za to rostliny i plody domácí uspořádané a sloučené tak, že vzbuzovaly dojem veselejší a příjemnější, než rostliny ony. Trávník zelenající se, hustý, ale krátce přistřižený byl pomíšen mateřídouškou, balšánem, dymiánem, majoránem a jinými vonnými travinami. Bylo tam viděti skvíti se tisíceré polní květiny, mezi nimiž oko s údivem poznávalo některé květy zahradní, které zdály se růsti tu přirozeně s květinami ostatními. Občas uzřel jsem temné houštiny, kterých paprsky sluneční proniknouti nemohly, jako v nejhustším lese. Tyto houštiny byly utvořeny ze stromů nejohedbnějších, jejichž větve byly zohýbány, skloněny k zemi, kde zapustily kořeny, takže zde umělým způsobem bylo dosaženo, co se přirozeně děje v pralesích amerických. Na místech méně zarostlých viděl jsem tu i tam, bez všelikého uspořádání a pravidelnosti, houštiny keřů růžových, keře malinové, rybízové, houští šeríková, lísková, bezinková, kručinková, janovcová, trojlístková, která zdobila půdu, dodávajíce jí vzhledu úhoru. Procházel jsem cesty křivolaké, nepravidelně lemované těmito kvetoucími křovinami a přikryté tisícerým věncovým potměchuti, chmele, svlačce, posedu, barvínku a jiných rostlin téhož druhu, s nimiž se mísily kozí list a jasmín. Tato věncoví zdála se býti nedbale hozena ze stromu na strom, jak jsem to někdy pozoroval v lesích, a tvořila nad námi jakési záclony, které chránili nás od slunce, zatím co nohy*

---

⁷² Ibidem.

naše kráčely měkce, pohodlně a v suchu po jemném mechu bez písku, trávy a kostrbatých výhonků. Teprve tu jsem poznal [...], že ty zelené a husté houštiny, které z dále naplňovaly mě takovým obdivem, byly utvořeny jedině z rostlin pnoucích a cizopasných, které jsou vedeny kol stromů, pokrývaly jejich korunky nejhustším listovím a dodávaly jejich pňům stínu a svěžesti. Ba povšiml jsem si, že s dosti prostou vynalézavostí zasadili mnohé z těchto rostlin na pňe stromů, tak že rostliny, které nemusely růsti tak vysoko, rozprostíraly se tím více. Všechny tyto přídavky neprospívají ovšem ovoci, ale na tomto jediném místě panstvo zdejší obětovalo užitečné příjemnému [...]. Všechny cestičky ty byly vroubeny a protékány vodou průzračnou a jasnou, která buď probíhala mezi travou a květinami v praměncích téměř nepozorovatelných, buď bystře tekla ve větších potůčcích na hrubém písku čistém a drobnými kaménky promíšeném, jenž činil vodu zářivější. Bylo viděti prameny pěníti se a tryskati ze země a někdy i hlubší nádržky, kde voda klidná a tichá odrážela jasně předměty okolní.⁷³

Při procházce zahradou dále majitelé domu ukazují návštěvníkovi vodní nádrž s ptactvem a osvětlují mu některé součásti zahrady. Následně rozvíjejí debatu nad tím, jak je možné nepěstěné místo proměnit v zahradu s určitými pravidly, aniž by na ní byly patrné stopy lidské práce. Pán z Volmaru na to odpovídá takto: „Jest to tím, že se horlivě pečovalo o zahlázení těchto stop. Byl jsem často svědkem, někdy i spoluviníkem taškářství. Všechna zoraná místa zasejí se travou, která brzy ukryje sledy práce lidské [...].⁷⁴ Návštěvníkovi se tyto praktiky zdají podivné, ale Rousseau ústy Julie vysvětluje, že: „Vše, co vidíte, jsou rostliny plané nebo takové, jež mnoho vydrží a které stačí zasaditi do země, aby rostly tam bez všelikého ošetřování. Mimo to se zdá, že příroda přeje si skrytí očím lidským své skutečné půvaby [...]. Ti, kdož ji milují [...], jsou nuceni znásilniti ji, přinutiti ji jaksí, aby přebývala s nimi. A to vše není možno způsobiti bez trochy šálení.“⁷⁵ Po této obhajobě přírodního parku následuje kritika geometrické zahrady, jejíhož architekta označuje Rousseau za „placeného za to, aby kazil přírodu“. Rousseau také zmiňuje a chválí park ve Stowe, který pokládá zcela přirozený, i když se skládá z několika typů zahrad inspirovaných různými zeměmi a kulturami.

Z této kapitoly knihy jsou názory Jeana Jacquese Rousseaua na zahradní umění jasně patrné. Odvrhuje přísný ráz francouzských barokních zahrad i umění anglické topiary. Dává přednost zahradě v podobě volné přírody, kterou je však ve své podstatě

---

⁷³ Jean Jacques Rousseau, *Julie neboli Nová Heloisa*. Díl IV., Praha 1912, s. 713 – 717.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 725.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 726.

nutné nejprve uměle upravit a poté zakrýt stopy lidské práce, aby zahrada mohla dýchat přírodní atmosférou. Snad by nakonec bylo možné Rousseauovu představu krajinářského parku nazvat jako záměrně a uměle vytvořenou koncepci přirozené přírody, která je ve svém jádru naprosto nepřirozená a jako volná a nepěstěná se pouze tváří.

Rousseauovy názory na zahradní umění měly na tvorbu zahrad velký dopad. Rousseau však nezůstal pouze u teoretického popisu ideální zahrady v knize, ale své ideje promítl také do praxe, a to v paku v Ermenonville.⁷⁶ (obr. 12) Juliina zahrada uprostřed duchovního dějiště může být považována za časný romantický projev odboje proti osvícenství.⁷⁷ Park v Ermenonville, který dnes nese název Park Jeana Jacquese Rousseaua, byl plánován a stavěn od roku 1762 markýzem René Louis de Girardinem, který byl Rousseauovým přítelem a patronem. Když v roce 1778 Rousseau zemřel, byla na umělém ostrově uprostřed jezera v parku vybudována jeho hrobka. Tento Rousseauův ostrov se stal vzorem pro další krajinné a romantizující parky. V návaznosti na Ermenonvillský ostrov byl vybudován například Rousseauův ostrov v parku Wörlitz v Německu.⁷⁸

4. 1. 2. Vliv *Sentimentální cesty* Laurence Sterna

I když Rousseau poskytl Francii nový vzor pro tvorbu zahrad, francouzské zahradní umění se ubíralo svým vlastním směrem neschopné se plně oprostít od starého stylu, jako tomu bylo v Anglii. Avšak odvrátilo se od velkých koncepcí a nastolilo éru parků v duchu sentimentalismu.⁷⁹ Sentimentalismus francouzské zahrady vycházel z díla Laurence Sterna *Sentimentální cesta po Francii a Itálii*⁸⁰. Tento drobný román svým názvem naznačuje, že se jedná o cestopis, což ovšem není tak docela pravdou. Ve 2. polovině 18. století byla cestopisná literatura velmi populární, avšak Sternova kniha se v mnoha ohledech vymyká současným cestopisům a celkově klasické tvorbě té doby. V *Sentimentální cestě* nenajdeme žádný popis konkrétní ideální zahrady, jako tomu bylo u Rousseauovy *Heloisy*. Dokonce se Sterne ani teoriemi zahrad nezabýval.

⁷⁶ <http://www.ville-geneve.ch>, vyhledáno dne 11. 3. 2015.

⁷⁷ Ehrenfried Kluckert, *Landschaftsgärten in Frankreich, den Niederlanden, Skandinavien und Osteuropa*, in: viz Toman (pozn. 9), s. 440 – 456, cit. s. 441.

⁷⁸ Viz Gothein (pozn. 14), s. 296.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 299.

⁸⁰ Laurence Sterne, *A sentimental journey through France and Italy*, London 1768.

Tak v čem však mohla kniha být inspirací pro francouzské zahradní umění? Podle mého názoru kniha inspirovala tvůrce zahrad svou formou, svým výrazem. Sterne ve svém díle záměrně ničí a rozbíjí klasickou románovou formu. Kniha nesleduje žádný výrazný děj, ani neposkytuje popisy míst, jak by se dalo od cestopisu očekávat. Sterne záměrně od svého vyprávění odbíhá, kříží časové linie a popisuje takové detaily, které se mohou zdát naprosto nepodstatné: „*Při těchto slovech vyprostila svou ruku z mé s pohledem, který jsem pokládal za dostatečný komentář k textu. Podám jen ubohoučkový obraz slabosti svého srdce, jestliže přiznám, že pocítilo bolest, jakou by mu nemohly způsobit ani mnohem vážnější příčiny. Byl jsem ztrátou její ruky zdrcen; a způsob, jak jsem o ni přišel, nevléval do mé rány oleje ani vína: nikdy v životě nepocítil jsem tak zoufale bolest ze své jelimánkovské méněcennosti.*“⁸¹ Autor popisuje na jedné straně detaily běžných věcí, na straně druhé detailně líčí své emoční zážitky, do několika vět rozvádí svůj pocit, který proběhne v několika okamžicích. Avšak právě v líčení těchto detailů se skrývá ona sentimentalita, a právě tyto detaily, jsou pro nezvyklou formu románu nepostradatelné. Sama forma díla se tak stává sentimentální a zároveň splývá s obsahem.

Sentimentální cesta Laurence Sterna se pro francouzské zahrady stala zajímavou právě z tohoto a dalších důvodů. Jednou z příčin inspirace bylo to, že *Sentimentální cesta* není jen dalším cestopisným dílkem nebo tradičním románem, ale předkládá čtenáři zcela novou podobu literárního díla, která boří staré tradice. O totéž se také snaží francouzská zahrada ve 2. polovině 18. století. Smazat staré přísné geometrické formy a nahradit je novými. Nové formy zahradního umění vycházejí sice z idejí anglických zahrad, avšak přidávají si něco svého. Opouští monumentalitu a rozlehlost dřívějších zahrad a zaměřují se na detail. Do jednotlivých míst zahrady vkládají ideový podtext, který má v návštěvníkovi vyvolat určité pocity a emoce. Všechné chrámky, pomníky filosofů a učenců či jen zahradní zákoutí svou formou ukazují i svůj obsah. Sentimentalita francouzských zahrad čerpá ze sentimentality Sternova díla tím způsobem, že se snaží svou formou se smyslem pro detail v návštěvníkovi probudit určité pocity a zkušenosti související s danými místy zahrady. Často vnímání a porozumění zahradě záviselo na vědomostech a ponaučení návštěvníka, což opět spojuje sentimentální zahradu se Sternovým dílem, které ke svému pochopení zajisté také předpokládalo jistou znalost.

---

⁸¹ Idem, *Sentimentální cesta po Francii a Itálii*, Praha 1958, s. 51.

4. 1. 3. Hameau – obliba venkovského života

Součástí francouzských zahrad se také stala tzv. Hameau, vesnička s domácími zvířaty imitující venkovské hospodářství. Pekl se zde chleba, podávalo mléko či máslo, pěstovala zelenina, choval dobytek.⁸² Nápodoba prosté vesničky vcházela z myšlenek Williama Shenstonea a jeho fermée orné. Hameau byla také vytvořena v zahradách ve Versailles poblíž Malého Trianonu Marií Antoinettou v roce 1783.⁸³ Účelem tohoto zahradního zákoutí bylo navodit pocit venkovského života, avšak v idealizované podobě. Panovnice si zde užívala kouzla prostého života obklopena svými dvorními dámami a kavalíry. Vesnička jim poskytovala zázemí pro jejich rozmarný život trávený ve hrách.⁸⁴

Součástí vesničky byl mlýn a mlékárna. Nacházel se zde také skutečný statek se zemědělským zázemím a vypěstovaná zelenina či vyrobené potraviny odtud putovaly do zámecké kuchyně. Sotva byla vesnička dokončena, rozhodla se Marie Antoinetta o její rozšíření. Zavedla zde Trianonský zvěřinec, avšak v podobě chovu dobytka. V rozmezí let 1783 – 1787 okolo jezera vyrostlo jedenáct domů, z nichž pět sloužilo výhradně k potřebám královny a jejich hostů, ostatní pak pro rolníky a pracovní potřeby. Každý z domů měl vlastní zahradu pro pěstování zeleniny, jež byla od ostatních oddělena habrovým a kaštanovým plotem. Domy a zahrady byly vyzdobeny kameninovými nádobami osázenými hyacinty. Versailleská Hameau tak získala podobu téměř skutečné normanské vesnice.⁸⁵

4. 2. Romantický park v Německu

Ve 2. polovině 18. století získal anglický krajinný park svou odezvu také v zemích Německa. V této době zde vznikly významné zahradní celky, které měly v mnoha případech vliv na zahradní tvorbu v okolních zemích, například také v Čechách.⁸⁶ Význam německých anglických parků byl pak zejména pro další zahradní architekturu větší, než význam francouzských sentimentálních zahrad.

---

⁸² Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 30.

⁸³ <http://www.chateauversailles.fr>, vyhledáno dne 13. 3. 2015.

⁸⁴ Viz Gothein (pozn. 14), s. 299.

⁸⁵ Viz <http://www.chateauversailles.fr> (pozn. 83).

⁸⁶ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 30.

Krajinářské kompozice vznikající v Německu navazovaly na rozdíl od Francie na anglické krajinné parky ve velmi příbuzné podobě a anglickým vzorům se přibližovaly pravděpodobně nejvíce ze všech pevninských zemí Evropy.⁸⁷

Na šíření idejí a podob anglických parků měly značný podíl v Německu různé teorie, obrazové publikace a také současná publicistika. Z anglických spisů to byly *New Principles of Gardening*⁸⁸ zahradního architekta Batty Langleyho nebo pojednání *Observation on Modern Gardening*⁸⁹ Thomase Whateleyho, které vyšlo v roce 1771 také v Lipsku.⁹⁰

V Německu Johan Georg Sulzer ve svém díle *Allgemeinen Theorie der Schönen Künste*⁹¹, vydávaném v Lipsku v rozmezí let 1771 – 1774, přistoupil k zahradnímu umění v novém pojetí. Krátce poté nad ostatními teoriemi začalo vynikat dílo profesora estetiky Christiana Lorenze Hirschfelda *Theorie der Gartenkunst*⁹². Hirschfeldovy teorie byly také vydávány jako periodikum v letech 1782 – 1785 pod názvem *Taschenbuch für Gartenfreunde*. Dalšími zahradními vzorníky, které šířily anglické koncepce zahradního umění, byly sešity profesora filosofie Johanna Gottfrieda Grohmana s dlouhým názvem *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, um Gärten und ländliche Gegenden, sowohl mit geringem als auch großem Geldaufwand nach den originellsten Englischen, Gothischen, Sinesischen Geschmacksmanieren zu verschönern und zu veredeln*, jež vycházely v Lipsku v letech 1796 – 1802. Kromě intelektuálů pracujících spíše s teoriemi, zvěřejnili své názory také dva praktici. Byly to Friedrich Ludwig von Sckell a jeho práce *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Liebhaber*⁹³ (obr. 13) a *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*⁹⁴ knížete Hermanna von Pückler- Muskau.⁹⁵

První zahradou, v jejíž realizaci se uplatinily zásady anglického parku, byl na území Německa park ve Wörlitz. Letní sídlo knížete Friedricha von Deassau bylo vytvořeno na upravených březích jezera. Park byl protkán řadou cest sloužících k

---

⁸⁷ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 82.

⁸⁸ Batty Langley, *New Principles of Gardening*, London 1728.

⁸⁹ Thomas Whateley, *Observation on Modern Gardening*, London 1770.

⁹⁰ Viz Feist (pozn. 11).

⁹¹ Johan Georg Sulzer, *Allgemeinen Theorie der Schönen Künste*, Leipzig 1771 – 1774.

⁹² Christian Cajus Lorenz Hirschfeld, *Theorie der Gartenkunst*, Leipzig 1779 – 1785.

⁹³ Friedrich Ludwig von Sckell, *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Liebhaber*, München 1818.

⁹⁴ Hermann Fürst von Pückler- Muskau, *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*, Stuttgart 1834.

⁹⁵ Viz Feist (pozn. 11).

procházkám a poskytujících řadu výhledů na krajinné scenérie a drobné zahradní stavby.⁹⁶ Příkladem úpravy starší zahradní kompozice v podobě francouzského barokního uspořádání je zahrada zámku ve Schwetzingenu. V 70. letech 18. století v návaznosti na reprezentaivní parter před zámkem vznikl krajinářský park s množstvím staveb, jako byl například lázeňský dům s čínskou čajovnou, římský vodní hrad, ruiny římského akvaduktu a obelisku, Merkurův chrám a další.⁹⁷ Park zámku Schönbusch, jenž se řadí mezi první krajinné parky v Německu, měl svou rozlohou překonat Wörlitz. Duchovní zemský kníže, kurfiřt z Mohuče, Joseph Freiherr von Erthal začal s budováním tohoto díla v roce 1774 a o jedenáct let později svěřil jeho dotvoření do rukou nejvýznamnějšího německého zahradního architekta Friedricha Ludwiga Sckella.⁹⁸ Pod vlivem krajinných úprav Humpry Reptona vznikl téměř na hranici Německa a Polska velký zahradní komplex knížete Hermanna von Pückler – Muskau, vybudovaný na základě přirozené krajiny doplněné drobnými stavbami a prvky, jenž dotvářely parkovou scenérii.⁹⁹

Na německém území vzniklo ve druhé polovině 18. století a ve století 19. mnoho významných parků následujících anglické vzory. Není možné opominout park ve Výmaru, v Mnichově, v Hohenheimu, v Kasselu, park zámku Sanssouci, zámecký park ve městě Gotha či Oldenburgu, anglický park v Meiningenu a tak dále.

4. 2. 1. Hirschfeld a *Theorie der Gartenkunst*

Anglický krajinný park svého úspěchu na kontinentu dosáhl díky teoretickým spisům Angličanů, které v 70. letech 18. století vycházely v německém překladu a měly intensivní dopad na utváření nových zahradních forem. Vedle těchto traktátů se velmi brzo stala populární *Theorie der Gartenkunst* profesora Christiana Lorenze Hirschfelda. (obr. 14) Hirschfeld neměl nikdy příležitost vidět anglické zahrady na vlastní oči, přesto však vytvářel nové zahradní kompozice a prvky. Na rozdíl od ranějších teoretických spisů Hirschfeld v knize z roku 1779 uveřejnil zahrady podle denních a ročních dob,

---

⁹⁶ Zdeněk Dokoupil, *Zahrada a park v historickém vývoji*, Praha 1957, s. 84.

⁹⁷ Ehrenfried Kluckert, Gärten des Barock und Rokoko in Deutschland und Österreich, in: viz Toman (pozn. 9), s. 376 – 329, cit. s. 321 – 322.

⁹⁸ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 112.

⁹⁹ Viz Dokoupil (pozn. 96), s. 86.

rozlišil rostliny podle nálady a obměňoval je podle druhu přicházející návštěvy. Rozlišil několik druhů zahrad: melancholickou, veselou, sentimentální a formální.¹⁰⁰

Hirschfeld ve svém díle také poprvé vytvořil typologii zahradního umění. Zahrady pojmenoval podle míst, ve kterých se nacházel nebo podle budov, ke kterým náležely. Podle něj tedy existovala zahrada klášterní, hřbitovní, akademická, lázeňská, špitální, zámecká a také zahrada veřejná. Tento typ zahrady měl podle Hirschfeldovy představy poskytovat obyvatelům města pohyb, potěšení z čerstvého vzduchu, rekreaci a společenskou zábavu. Struktura těchto zahrad by měla brát v úvahu jak tehdy populární koncepci anglického krajinného parku, tak francouzskou barokní zahradu stále se těšící obliby ve střední Evropě, jejichž kombinace by dala vzniknout zcela novému zahradnímu typu specifické podoby. Přitom se však Hirschfeld neodvracel pouze od vyumělkovanosti a nepřirozenosti francouzských zahrad, ale také v anglických parcích viděl prvky, kterým bylo třeba se vyhnout, jako byly například čínské čajové altánky nebo další umělé stavby.¹⁰¹

Hirschfeldova *Theorie* se brzy prosadila jako standardní dílo v oblasti německého zahradního umění, avšak v jeho práci byla ještě znatelná nerozhodnost pro jednotný zahradní styl, a proto se rozhodl pro kombinaci oněch dvou proudů zahradního umění v té době oblíbených. I když se Hirschfeldovo dílo stalo zásadním a novátorským spisem, nezačínal zcela od počátku, jelikož se při své práci značně opíral již o starší traktát *Observation on Modern Gardening* Thomase Whateleyho.¹⁰²

4. 3. Krajinný park v českých zemích

V českých zemích začaly krajinné a romantizující parky vznikat od poslední třetiny 18. století. České země zasáhlo toto nové pojetí formování přírody ve dvou vlnách. První vlna trvala přibližně do poloviny 19. století a nesla se v duchu německého sentimentálního romantismu. Druhá vlna pak od poloviny 19. století hledala vzory v romantismu anglickém.¹⁰³

Anglické a krajinářské parky vznikaly buďto na základě starších barokně laděných zahrad nebo jako zcela nové realizace. I když do Českých zemí pronikaly ideje

---

¹⁰⁰ Ehrenfried Kluckert, *Landschaftsgärten in Deutschland um 1800*, in: viz Toman (pozn. 9), s. 401 – 439, cit. s. 406 – 407.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Ondřej Zatloukal, *Et in Arcadia Ego. Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004, s. 74 – 75.

¹⁰³ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 31.

anglického parku většinou zprostředkovaně přes Německo, existují také případy, kdy tvůrce zahrady sám navštívil Anglii a osobně se seznámil s tamějším zahradním uměním, které pak promítl do podoby svého díla. Důležitou roli hrála také literatura věnující se tématu zahrad, ať už se jedná o díla teoreticky nebo prakticky zaměřená v podobě originálních textů anglických autorů či texty vznikající na kontinentě. Důležité pak pro české prostředí byly překlady děl pocházející z Německa.

V českých zemích vznikly četné zahradní komplexy, které je možné postavit na roveň parků Německých, Francouzských i Anglických. Poprvé se tendence anglického parku na našem území projevyly patrně v zámeckém parku ve Vlašimi, který byl založen v roce 1755.¹⁰⁴ (obr. 15 a 16) Ovšem jeho podoba byla dotvořena až koncem století. Uvádí se, že v roce 1788 park předčil svou krásou všechny ostatní české parky.¹⁰⁵ Přechod mezi barokním stylem a novou érou zahradních úprav je reprezentován zahradou v Slezských Rudolticích, která vznikla kolem poloviny 18. století. Martin Krumholz považuje za nejstarší krajinný park v Čechách Červený Hrádek, jehož okolnosti vzniku nejsou stále vyjasněné.¹⁰⁶ Další významný park vznikl ve Veltrusech, kde se uplatnila krajinná úprava podle idejí Williama Shenstonea a jeho *ferme ornée*, jež vznikala po roce 1785. (obr. 17) Nelze opominout ani zámek Kačínu nebo Kroměříž. (obr. 18)

V 19. století se začal vzhled nově budovaných krajinářských parků měnit do podoby inspirované anglickým romantismem a historismem. Vzhled parků korespondoval s úpravami šlechtických sídel, která se často proměnila podle obrazu anglické gotiky. Mezi nejvýznamnější příklady sídel a jejich parků tohoto období patří zámek Lednice a jeho rozsáhlý areál s rozmanitými zahradními stavbami, Sychrov, Hluboká nad Vltavou, Hrádek u Nechanic, Klášterec nad Ohří, Vrchotovy Janovice nebo klasicistní zámek v Čechách pod Kosířem, ke kterému přiléhá významný romantický park.

Na českém území vzniklo ve druhé polovině 18. století a během století 19. velké množství dalších anglických parků. Zde jsem se pokusila ve zkratce nastínit situaci vývoje krajinářské tvorby v Čechách a představit alespoň nejvýznamnější architektonická a zahradní díla, neboť některým dalším parkům, především jihočeským,

---

¹⁰⁴ Pavel Vlček, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 2001, s. 151.

¹⁰⁵ Jan Hendrych (ed.) – Jiří Kupka – Ivan Vorel et. al., *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, Praha 2011, s. 84.

¹⁰⁶ Viz Krumholz (pozn. 40), s. 25.

se věnuji dále. Osvícenecké ideály, které se projevovaly v zahradním umění, se nepromítaly jen do prostředí šlechty a aristokracie, ale našly odezvu také v nižších měšťanských kruzích. Důkazem toho je unikátní jindřichohradecká zahrada, která je ústředním bodem mé práce, a které se níže věnuji.

5. Zahrada Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci

Ve druhé čtvrtině 19. století na okraji Jindřichova Hradce vznikl zajímavý objekt, který je v povědomí Hradečanů známý jako Landfrasova vila. (obr. 19) Nejedná se však o klasický rodinný dům s obyčejnou zahradou, kterých je v této části města zvané Karlov bezpočet. Vila je postavena v jednoduchém prostém stylu s klasicistními prvky a stojí v nejnižším cípu přiléhající zahrady. Právě tato zahrada se stala pozoruhodností celého architektonického díla nejen svou uměleckou hodnotou, ale svého času také jako středobod společenského dění v Jindřichově Hradci.

Zahrada, jejíž plocha čítá pouhých 0, 27 ha¹⁰⁷ a svou rozlohou se rovná běžnému pozemku u rodinného domu, byla důmyslně terasovitě rozčleněna a utvořena do kompozice v takové podobě, jež by zajisté mohla soutěžit s leckterou zámeckou zahradou. (obr. 20) Bohužel dnešní vzhled zahrady o její původní nádheře a rozmanitosti příliš mnoho nevypráví. Z rozličných zahradních pavilonů, altánů a jiných stavbiček se v ucházející podobě zachovaly jen antický a gotický pavilon, dvě čínské voliéry, v torzu pak salla terena a napodobenina středověké zříceniny. (obr. 21 – 25) Původní rostlinná složka zahrady byla zasažena takovou proměnou, že z její počáteční nádhery nezbylo nic. Exotické rostliny, hrnkové fuchsie a jiné okrasné květiny, živé ploty, jehličnaté i listnaté stromy byly postupem času zredukovány na minimum. V důsledku toho pak také zanikla četná stinná zákoutí, která byla nedílnou součástí zahrady, a která navozovala komorní atmosféru místa vhodného pro různé společenské akce či soukromé schůzky.

Toto ve svém prostředí výjimečné architektonické dílo by nevzniklo bez přičinění svého výjimečného majitele. Tím byl velmi vzdělaný, nápaditý a přičinlivý jindřichohradecký knihtiskař Alois Landfras. Žádná stavba by však také nebyla postavena bez stavitele či architekta. V případě Landfrasovy vily se zahradou se jím stal Josef Schaffer. Tyto dvě osobnosti k celému objektu neodmyslitelně patří a jsou zodpovědné za to, že se stal významnou kulturní a uměleckou památkou. Tuto zodpovědnost nese však možná ještě osobnost třetí, osobnost, která se na utváření koncepce zahrady podílela možná více, než je známo. Ale o tom až dále. Teď bych ráda přiblížila osobnost zakladatele a stavebníka této výjimečné zahrady a také nastínila něco málo o jejím architektovi.

---

¹⁰⁷ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 161.

5. 1. Stavebník Alois Landfras

Alois Landfras se narodil 24. dubna roku 1897 v Jindřichově Hradci¹⁰⁸ do rodiny Josefa Landfrase, který stál u zrodu místního významného knihtiskařského podniku. Josef Landfras knihtiskárnu vybudoval na dlouholeté tradici tiskařského řemesla v Jindřichově Hradci, sahající téměř až na počátek 17. století. Největšího ohlasu tiskárna dosáhla právě pod vedením jeho syna Aloise a stala se nedílnou součástí dějin knihtiskařského řemesla v Českých zemích. O dějinách jindřichohradeckých tiskáren a tiskařské produkci Landfrasovy tiskárny podrobněji pojednávají práce historiků Jana Muka¹⁰⁹, Ferdinanda Strejčka¹¹⁰ a archiváře Františka Teplého¹¹¹. Z novějších prací k tomuto tématu jsou zajisté nejvýznamnější texty Štěpánky Běhalové¹¹².

Mladému Aloisovi jeho otec nechal zajistit dobré vzdělání na jindřichohradeckém gymnáziu, dále mu poskytl přípravné učitelské kurzy, z nichž Alois získal vysvědčení soukromého učitele a po dokončení těchto studií v rodném městě odešel studovat filosofii do Prahy. V Praze se seznámil s řadou spisovatelů a také se stal členem českého probuzeneckého hnutí. Studia v Praze však nedokončil a místo toho nastoupil jako učeň v otcově tiskárně. Do učení byl přijat 26. prosince roku 1818, což dosvědčuje záznam z tovaryšských zápisů z takzvané cechovní knihy založené Josefem Landfrasem.¹¹³

Aloisův nástup do otcova podniku se promítl i na produkci tiskárny. Do popředí vydávaných titulů se začala dostávat i díla současných autorů nejen náboženská a zábavná, ale i naučná. Alois se také pokoušel o vlastní literární činnost, která však není nutné přikládat přílišný význam. Mezi jeho práce patřily převážně překlady a několik vlastních prvotin.¹¹⁴

Alois za svého života tiskárnu dovedl na vrchol její tiskařské dráhy. Tiskárna, a s ní také samozřejmě i její majitel, získala poměrně rychle velmi dobré jméno nejen v jižních Čechách, které si zasloužila tiskem nejrůznější krásné a náboženské literatury, povídek a románů, ale také kalendářů, snářů, proroctví, modlitebních knih, pouťových i

---

¹⁰⁸ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 7.

¹⁰⁹ Idem, *K dějinám tiskáren v Jindřichově Hradci, zvláště Landfrasovy*, Jindřichův Hradec kolem roku 1930 (přesný rok tisku neuveden). – Viz Idem, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4).

¹¹⁰ Viz Strejček, *Jak se probouzel Jindřichův Hradec* (pozn. 6). – Idem, *Jindřichův Hradec let osmdesátých*, Jindřichův Hradec 1916.

¹¹¹ František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce I- II*, Jindřichův Hradec 1927- 1936.

¹¹² Štěpánka Běhalová, *200 let Landfrasovy tiskárny 1797- 1997*, Jindřichův Hradec 1997. – Viz Eadem, *Landfrasova tiskárna* (pozn. 7) – Viz Eadem, *Jindřichův Hradec* (pozn. 8).

¹¹³ Viz Muk, *K dějinám tiskáren* (pozn. 109), s. 7.

¹¹⁴ Viz Idem, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 10.

náboženských písniček. Kromě knižní a nakladatelské produkce byla důležitým počinem Landfrasova podniku také žurnalistická činnost. Již od roku 1839 se Alois zasloužil postupně o vydávání různých časopisů. První byl deník *Neuhauser Allgemeiner Anzeiger*, v roce 1848 následoval první český časopis *Ozvěna*. Téhož roku vznikl pokus o vydávání humoristického českého listu redakcí Václava Radomila Krameria s názvem *Hacafírek v kacabajce, vrchovatá krosna žertů, frašek a kozelců ku povzbuzené smíchu a zapuzení trudnosti od Karmazýna Nesmuta*. V roce 1863 se podařilo začít s vydáváním *Zvěsti od Nežárky*, jehož existence však trvala pouhé tři měsíce. Úspěch získal teprve časopis *Ohlas od Nežárky*, který vznikl v roce 1870 a vycházel nepřetržitě do roku 1942, kdy byl zastaven v době nacistické perzekuce.¹¹⁵

Alois Landfras se nejvýrazněji z celé rodiny podepsal na kulturním a politickém dění v Jindřichově Hradci. Nejdůležitějšími objekty jeho zájmu se stali tři kulturní činitelé: kniha, škola a divadlo.¹¹⁶ Od roku 1824 suploval na jindřichohradeckém gymnáziu a stal se také na příštích čtyřicet let školním dozorcem.¹¹⁷ Staral se o povznesení ducha školy a také sám z vlastních zdrojů přispíval k renovacím interiéru tehdejšího gymnázia, které se nacházelo v budově bývalého jezuitského semináře. Například do školy pořídil nové lavice, okna a dveře nebo nechal opravit kapli sv. Víta. Finančně podporoval také nemajetné žáky a zajímal se o pokroky českého jazyka ve škole. V roce 1842 byl Landfrasovi svěřen úřad světského dozorce při nově zřízené učitelské preparandě. Při výročí padesáti let od obnovení jindřichohradeckého gymnázia dal podnět k udílení stipendia dvěma absolventům na vysokých školách, a to ve výši 45 zlatých. Byl také nápomocen při rozšíření gymnázia na osmileté.¹¹⁸

Alois Landfras se účastnil nebo se podílel na veškerém kulturním dění v tehdejší Jindřichově Hradci. Od roku 1841 po dvacet let zasedal v městské radě a 21. července 1850 byl zvolen starostou města. Tuto funkci vykonával až do roku 1861.¹¹⁹

Jako starosta města dbal na jeho čistotu a úpravu, zasloužil se o dnešní podobu Husových sadů a některých ulic, dbal na opravy renesančních a barokních fasád domů a nechal zrenovovat hřbitov u Svaté Trojice. Po nových volbách v roce 1861 byl nucen vzdát se své funkce starosty, ale rok poté byl zvolen ředitelem tehdejší Jindřichohradecké spořitelny.

---

¹¹⁵ Ibidem, s. 12.

¹¹⁶ Ibidem, s. 16.

¹¹⁷ Viz Běhalová, Landfrasova tiskárna (pozn. 7), s. 7.

¹¹⁸ Viz Muk, Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař (pozn. 4), s. 16 – 17.

¹¹⁹ Ibidem, s. 17.

Uvádí se, že Landfras během svého života hojně cestoval. Již od mládí navštěvoval své zákazníky po celých Čechách, několikrát navštívil také Rakousko a Německo, jednou snad také Itálii.

Krátce před převzetím tiskárny, 10. října roku 1825, se Alois oženil s Josefou dcerou železníka Ulmy.¹²⁰ Měli čtyři děti, syny Aloise, Jindřicha a Viléma, dceru Terezu.

Alois Landfras zemřel 9. května roku 1875 ve věku osmasedmdesáti let na mrtvici. Byl váženým měšťanem Jindřichova Hradce a uznávanou osobností celého kraje. Byl pochován v rodinné hrobce na hřbitově u Svaté Trojice. Po jeho smrti vyšel v *Ohlasu od Nežárky* nekrolog, ve kterém byly připomenuty jeho zásluhy jakožto starosty města.

5. 2. Stavitel Josef Schaffer

Co je možné říci o osobnosti Josefa Schaffera? O jeho soukromém životě nejsou kromě data narození a úmrtí známy žádné zprávy. Nebýt toho, že si ho Alois Landfras vybral jako stavitele své vily a zahrady, byl by dnes už možná zcela zapomenut. Ve své době byl se vši pravděpodobností naopak pokládán za talentovaného architekta, a tak samozřejmě není možné opomíjet jeho stavební činnost v Jindřichově Hradci, ale jeho práce je vesměs spíše drobného charakteru a v dnešní době není považovaná za příliš významnou.

Tak tedy Josef Schaffer se narodil v roce 1752 a zemřel roku 1838.¹²¹ V roce 1825 začal pro Aloise pracovat nejen na stavbě rodinného domu, ale také na přestavbě staré budovy tiskárny na Balbínově náměstí. Dnes není jasné, jakým způsobem se mladý Landfras s již postarším architektem seznámil, ale jisté je, že v té době měl Schaffer v Hradci již pověst schopného stavitele. Do popředí se dostal až díky opravám a přestavbám po požáru, který 19. května roku 1801 postihl město a zničil 320 domů.¹²² Po této ničivé pohromě získal Schaffer ve městě soukromé i veřejné zakázky. Opravoval zde několik domů, například č. p. 6 a č. p. 156 ve Svatojánské ulici nebo také

---

¹²⁰ Jiřina Psíková, Genealogie rodu Landfrasů, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. Výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998, s. 46.

¹²¹ [PV] Pavel Vlček, heslo Schaffer Josef, in: Pavel Vček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 579.

¹²² Viz Muk, *K dějinám tiskáren* (pozn. 109), s. 3 – 4.

sirotčinec v roce 1811.¹²³ Dále dům č. p. 69 na dnešním Masarykově náměstí,¹²⁴ (obr. 26) hradeckou radnici, kterou začal opravovat sice Václav Fiedler, ale roku 1807 ji Schaffer dokončil.¹²⁵

Významnou zakázkou byla jistě pro stavitele obnova proboštského kostela Nanebevzetí Panny Marie, jenž také neunikl velkému požáru. Ten zničil krovy, dva pilíře hlavní lodi při triumfálním oblouku, věž, klenbu chóru a díky deštům následujícím po požáru podlehy zkáze křížové klenby všech tří lodí. Opravné práce na kostele probíhaly mezi léty 1808 – 1828.¹²⁶ Schaffer použil novogotických forem, přičemž vystavěl novou žebrovou klenbu nad loděmi kostela a křížovou klenbu nad chórem. Na zničenou věž usadil střechu v podobě upravené barokní helmice s gotizujícími vikýři.

V roce 1822 byla Schafferovi svěřena výstavba budovy dnešního kina Střelnice, která sloužila jako divadlo a kulturní dům. Původní podoba se však do dnešní doby nedochovala, neboť Střelnice byla v roce 1881, 1891, 1923 a 1928 upravována.¹²⁷ (obr. 27) Kromě zakázek, které získal Schaffer v Jindřichově Hradci, je jeho činnost doložena i mimo město. Jedná se například o továrnu v Nové Včelnici nebo o kapli sv. Barbory v kostele sv. Bartoloměje v Kunžaku, ke které Schaffer vypracoval plány a stavbu pak provedl zednický mistr Tom. Broisel.¹²⁸

Charakteristickým rysem pro známou Schafferovu tvorbu je její přizpůsobivost dané situaci, budově a přání stavebníka. Ve většině případů využíval ještě barokních forem, které různě upravoval a kombinoval je s klasicistními prvky. Při porovnání jeho městských staveb je možné nalézt určité shodné prvky, jež zastupují jeho styl. Tím je rozčlenění fasády domů pomocí kordonové římsy a korunní římsy s motivem zubořezu, následně pak zvýraznění přízemí pásovou rustikou, na které navazují patra s hladkou omítkou. Typická jsou také okna s trojúhelnými suprafenestrami nesenými konzolami a parapetními výplněmi často zdobenými florálními motivy ve štuk. Tyto rysy s různými obměnami nese Landfrasova tiskárna, dům č. p. 69 na Masarykově náměstí, radnice, budova Střelnice v původní podobě, ale také do jisté míry antický pavilon v Landfrasově zahradě. O mnohosti schopností Schaffera jako architekta svědčí

---

¹²³ Viz Wirth (pozn. 1), s. 11.

¹²⁴ Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém v politickém okrese Jindřichohradeckém*, Jindřichův Hradec 1901, s. 268 – 269.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 261.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 229.

¹²⁷ <http://www.jh.cz/cs/kultura/divadelni-sal-strelnice>, vyhledáno dne 10. 2. 2015.

¹²⁸ Viz Novák, (pozn. 124), s. 317.

rozličnost jeho tvorby, i když zakázky, které zpracovával, byly spíše maloměstského rázu. Zatímco u městských domů využíval barokních a klasicistních forem vhodných pro tyto stavební úlohy, při stavbě proboštského kostela Nanebevzetí Panny Marie a kaple sv. Barbory v Kunžaku respektoval jejich původní gotickou podobu a navázal na ni.

O Schafferově činnosti před rokem 1801 nejsou pravděpodobně žádné doklady, a díky tomu není známý umělecký vývoj stavitele. Není proto možné říci, na kolika a na jakých zakázkách pracoval a jaká byla či je jejich hodnota. Avšak zásluhou jinak katastrofálního požáru získal Schaffer pracovní příležitosti, díky kterým se stal uznávaným stavitelem. V době, kdy Alois Landfras začínal s úpravami svého majetku, řídil Schaffer práce na hradeckém kostele a krátce před tím dokončil stavbu Střelnice. Za jakých okolností začala spolupráce stavitele a stavebníka, není známo. Pravděpodobné je, že Alois jako mladý investor v relativně dobré finanční situaci si Schaffera najal k vytvoření plánů pro přestavbu tiskárny a výstavbu vily se zahradou na základě jeho zvučné pověsti ve městě. Na otázku, jestli byl osobní styk těchto dvou věkově velmi vzdálených osobností prvotní nebo ne, je opět odpověď neznámá. Možností je, že Schaffer byl v kontaktu s Aloisovým otcem Josefem, ať už soukromě nebo pracovně. K tomu by se jako východisko nabízelo tvrzení některých zdrojů,¹²⁹ že Schaffer pracoval v roce 1801 na opravě Landfrasovy tiskárny poničené požárem, což však není doloženo. Ať už byla spolupráce Landfrase a Schaffera navázána za jakýchkoliv okolností a jakýmkoliv způsobem, jejím výsledkem se především stalo pozoruhodné dílo v podobě zahrady na Karlově.

5. 3. Zahradník Landfrasovy zahrady

Již při psaní mé bakalářské práce jsem si kladla otázku, zda se na vytváření zahrady společně s Landfrasem a Schafferem podílela také osoba znalá zahradnického umění. Předpokládala jsem několik možností. Buďto dostatečné znalosti ohledně pěstování rostlin měl sám Landfras, Schaffer nebo snad paní Landfrasová. Ale nemohla jsem vyloučit ani to, že s Landfrasem a Schafferem spolupracovala ještě třetí osoba zaměřená na tuto problematiku, o které však literatura i historické prameny k tématu

---

¹²⁹ Evidenční list kulturní nemovitě památky, Městský dům bývalá Landfrasova tiskárna, evid. č. 1571, NPÚ- ÚOP České Budějovice.

Landfrasovy zahrady mlčí. Druhá možnost byla nakonec správná, neboť se mi o něco později dostal do rukou dokument, jenž potvrzuje existenci Landfrasova zahradníka.

Tímto dokumentem je dopis adresovaný jindřichohradeckému farnímu úřadu, ve kterém Franz Wandrausch žádá křestní list pro svého syna Josefa, jenž se mu narodil během doby, kdy sloužil mezi léty 1835 – 1839 jako zahradník v Landfrasově zahradě. (obr. 28) Důvodem žádosti je potřeba křestního listu k Josefově vyučení. Proč si však Wandrausch křestní list svého syna nevyzvedl osobně? Jako adresu pro zaslání křestního listu uvedl Hierzing N.86 a podepsal se jako zahradník c. k. zahrady v Schönbrunnu.¹³⁰ Dopis byl napsán v roce 1850, tudíž v té době pracoval zahradník v zámeckých zahradách ve Vídni, kde také pobýval.

Proč však ukončil službu v Landfrasově zahradě? Odkud pocházel a jak moc se podílel na budování zahrady? Tyto otázky zůstávají zatím nevyřešené a otevřené dalšímu bádání.

5. 4. Otázka datace výstavby zahrady a vily

Obecně se uvádí, že Landfras započal s výstavbou zahradního komplexu vybudováním vily, a to podle některé literatury již v roce 1825,¹³¹ podle jiné až v roce 1826.¹³² Ukončení prací na zahradě je datováno do roku 1839.¹³³

Ovšem podle zakládací listiny, kterou v roce 1835 sepsal Alois Landfras, se jeví jako pravděpodobnější, že vila byla postavena až v tomto roce. Alois zde píše: „*Pro ozdobu svého rodného města a na památku pro své potomky [...] rozhodl jsem se já, Alois Landfras, měšťan, knihtiskař a obchodník s knihami v Jindřichově Hradci, starý zahradní dům poblíž nežáreckého potoku zbořit a na místě jeho základů nový postavit. K tomuto rozhodnutí jsem dospěl na jaře roku 1835 [...]. Dnes 23. 4. společně se svou ženou Annou Landfrasovou [...] a našimi dětmi [...] položil jsem slavnostně základní kámen ve jménu Boha Otce, Boha Syna a Ducha Svatého! [...]*“¹³⁴

Landfras v zakládací listině neuvádí, o stavbu kterého domu se mělo konkrétně jednat. Jelikož mluví o domě poblíž nežáreckého potoka a vila se nachází ze všech

¹³⁰ Viz *Dopis Franze Wandrausche* (pozn. 23).

¹³¹ Viz Jiráček (pozn. 3), s. 30. – Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17).

¹³² Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17)s. 161. – Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 18.

¹³³ Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 18.

¹³⁴ *Záznam Aloise Landfrase o položení základního kamene zahradního domu na zahradě u Nežárky, 23.4. 1835, karta č. 382, folio bez označení, Kulturněhistorický archiv Státního okresního archivu Jindřichův Hradec (překlad autorky).*

zahradních staveb Nežárce nejbližší, zdá se pravděpodobné, že se jednalo o položení základního kamene obytného domu. Stav zahrady v roce 1828 zachycuje indikační skica stabilního katastru, kde je v rohu zahrady blízko k řece zakreslena budova. (obr. 29 a 30) Vilém Landfras uvádí v jedné z vlastních vzpomínek, že zahradu zakoupil jeho děd, tedy Josef Landfras, v roce 1811.¹³⁵ Alois se později rozhodl, že tento pozemek využije ke stavbě rodinného sídla a zahrady. Terén zde byl patrně nepříznivý, proto Landfras „*nedbaje přirozených překážek, zavážel výmoly a odstraňoval skálu.*“¹³⁶ Pravděpodobně tedy započal práce na zahradě úpravou terénu, pak následovala stavba domu a dále budování zahrady samotné. V zakládací listině jasně píše, že k postavení nového domu se rozhodl na jaře v roce 1835. Pokud se listina opravdu vztahuje k vile a ne k některému zahradnímu pavilonu, znamenalo by to posunutí datace celého objektu. Tomu by odpovídala také délka služby zahradníka Wandrausche, který pro Landfrase pracoval od roku 1835 do roku 1839. V tom případě by práce na zahradě a vile trvaly pouhé čtyři roky místo čtrnácti let. Avšak nevyjasněnou otázkou zůstává, z jakého zdroje pochází datování výstavby vily do poloviny 20. let, které je uvedeno ve veškeré literatuře k tomuto tématu.

5. 5. Funkce a hodnoty zahrady

Jak už bylo vícekrát řečeno, jedná se o zahradní areál ve svém prostředí zcela unikátní. Nebylo zvykem té doby, aby se zahrady navazující na myšlenky anglického krajinného parku a francouzské sentimentální zahrady, ač sice v podobě značně transformované, stavěly u malých měšťanských sídel. Tyto zahradní koncepty přebírala především šlechta. Parky následující původní anglické ideály, které byly často inspirované konkrétními realizacemi v okolních zemích, především v Německu, vznikaly tedy u větších šlechtických rezidencí a zámků. V měšťanském prostředí ovšem také existují příklady vilových zahrad. Například v Jihočeském kraji v Českých Budějovicích se nachází hned několik usedlostí významných osob, ke kterým přiléhá umělecky řešená zahrada. Jedná se o zahradu Eggertovy vily z roku 1859, která však byla v 70. letech 20. století velmi výrazně upravována. Dále je to zahrada Hardtmutovy nebo Lamezanovy vily.¹³⁷ Avšak tyto realizace jsou z období mnohem pozdějšího, než

---

¹³⁵ Viz *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy* (pozn. 22).

¹³⁶ Viz Muk, Alois Landfras, *probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 18.

¹³⁷ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 63 – 65.

kdy Landfras budoval svoje rodinné sídlo. Charakter těchto zahrad je také zcela odlišný, má typičtější rysy městských zahrad, které nebyly tak rozlehlé jako zámecké parky. Naproti tomu zahrada Aloise Landfrase, ač má z těchto jmenovaných vilových zahrad nejmenší rozlohu, se svým obsahem přibližuje mnohem blíže parkům konce 18. století a 1. poloviny 19. století obklopujícím šlechtické rezidence.

V nevelkém prostoru zahrady jsou důmyslně rozmístěny a následně propojeny detaily, které utváří malebně a vkusně působící zahradní celek. Jelikož je zahrada terasovitě rozložená, je možné její stavby a zařízení dělit podle jednotlivých teras. Třebaže každou terasu lze vnímat jako samostatnou a jednotnou část celé zahrady, kompozice objektu je založena spíše právě na oněch detailech, které spolu korespondují a jsou provázány určitými vazbami. Terasovitý terén zahrady pak ještě více napomáhá důmyslnému rozložení jednotlivostí tvořících zahradní komplex.

Při označení Landfrasovy zahrady jako unikátního architektonického díla a charakterizování jeho jednotlivých částí je nutné mluvit spíše v minulém čase, neboť celý areál pomalu svoji hodnotu ztrácí. Nejenže rostlinná složka zahrady má k té původní dnes velmi daleko, ale i zahradní stavby si nedochovaly svoji podobu a některé zcela zmizely. Ve své podstatě to, jak zahrada vypadala po dokončení v roce 1839, není úplně známo. Veškeré popisy zahrady, informace týkající se zahradních pavilonů nebo její vyobrazení, jsou z pozdějších let. (obr. č. 31 – 35) Avšak Zdeněk Wirth ve svém článku o zahradě z roku 1911 uvádí: „*Velikou výhodou pro historika je, že zahrada zůstala od svého vzniku dodnes skoro netknuta, udržována jsouc pietou rodiny k zakladateli; některé změny v detailních tvarech broderií květinových, přemístění objektů a nepatrné dotčení požárem 21. dubna 1865, jenž strávil divadlo v paviloně a kabinet de verdure s orlem ve vrcholu uprostřed třetí terassy, nemají tu významu.*“¹³⁸ Díky tomuto tvrzení je tedy možné na základě následujícího popisu ve Wirthově článku a fotografií nebo dalších zobrazení, určit alespoň přibližnou původní podobu některých částí zahrady.

O požáru v roce 1865 vypovídá dokument napsaný Vilémem Landfrasem, ve kterém zaznamenává vzpomínky a záznamy o vlastní rodině a dění ve městě. Píše, že se požár rozšířil z domu souseda v deset hodin večer za větrného počasí. Doslova píše: „*Požár byl tak strašný, že v několika minut[ách] skleník, dům č. 42, pak dům vedlejší, dům takzvaný kuželník, a salon zahradní v popel obráceny byly. Mimo domu shořelo*

---

¹³⁸ Viz Wirth (pozn. 1), s. 12.

*mnoho a mnoho nábytku. [...] Hned v pondělí po ohni začal jsem stavět, a pomocí Boží, dostavěl jsem až namálo dnes. Vystavěl jsem důkladně, nešetřil jsem ničehož, a doufám, že mi více potřeby nebude domi[y] opravovati, nýbrž že i můj potomek neb dědic dlouhý čas stavbou pokoj míti bude.*¹³⁹ Tento Vilémův zápis dokládá tvrzení Zdeňka Wirtha, že se zahrada až do počátku 20. století zachovala takřka svoji původní podobu, neboť byla dobře udržována.

5. 5. 1. Užitková funkce: zahrada jako místo kulturního dění v Jindřichově Hradci

Zahrada za života Aloise Landfrase a poté jeho syna Viléma nesloužila pouze soukromým účelům majitelů, ale také jako místo, kde se scházel spolek, jenž se nazýval klub kuloborců. Tato společnost, v jejímž čele Alois stál, se setkávala v Landfrasově zahradě ke hře v kuželky. K potřebám hry sloužil kuželník a kuželna, která se nacházela v přízemí. Jednalo se o místnost se třemi vchody otevírajícími se na cestu fuchsií. Některé ze setkání kuželníků v Landfrasově zahradě z roku 1876 vystihuje kresba vlepená na deskách *Knihy kuloborců od r.: 1876 – 1889*, která dokonce obsahuje i legendu sloužící k označení jednotlivých osob. Landfras je zde zobrazen jako postarší muž s plnovousem, brýlemi, slamákem a fajfkou v ruce a označen číslem 4. (obr. 36)

Součástí schůzek kuloborců bylo i hojné občerstvení v podobě jídla i pití. Kuloborci si vedli knihy, do kterých zaznamenávali každou kulbu, její výsledky a jména dostavených členů. K různým příležitostem klubu nebo k pobavení účastníků schůzek vznikaly všemožné básně a písně, jejichž častým tvůrcem byl Matěj Tejčka řečený z Políkna. Tato drobná dílka pak mohou sloužit jako historický pramen informací o zahradě a jejím kulturním dění.

Asi jako nejstarší doklad rozmanitosti Landfrasovy zahrady může sloužit *Báseň, kterou k oslavě dvacetiletého jubilea kulby schválně spáchal Matěj z Políkna*.¹⁴⁰ Tato báseň byla sepsaná na volný list papíru a v současnosti se nachází uložená v *Knize kuloborců od r.: 1876 – 1889* v Muzeu Jindřichohradecka. Přestože *Báseň* není datovaná konkrétním letopočtem, je možné její vznik určit do roku 1878, a to na základě tvrzení, že se jedná o báseň složenou k dvacetiletému výročí kulby u Landfrasů. Díky dopisu určenému kuloborcům k oslavě pětadvacetiletého výročí kulby od jistého

---

¹³⁹ Viz *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy* (pozn. 20).

¹⁴⁰ *Báseň, kterou k oslavě dvacetiletého jubilea kulby schválně spáchal Matěj z Políkna*, viz *Knihy kuloborců* (pozn. 21).

Ignáce B. Maška z 5. října 1883¹⁴¹, který je založen v téže *Knize* jako *Báseň*, je možné datovat počátky klubu kuloborců do roku 1858 a následně pak *Báseň* složenou ke dvacetinám klubu do roku 1878. Matěj Tejčka řečený z Políkna v *Básni*, jíž oslavuje schůzky v Landfrasově zahradě, píše:

„Hojnost všeho nám se skýtá,
žádná radost není skryta
kuloborců zraku, sluchu,
zpěv ptáků zalétá k uchu.
Květin je tu všelijakých,
fialových, červených,
bílých, modrých i strakatých,
žlutých, hnědých, zelených.
Stromů velké množství také
nese tu ovoce všaké:
citrony, fiky a mandle,
ořechy a špendlíky,
broskve, meruňky a datle,
i švestky na knedlíky.
Keřů též rozmanité druhy:
rybíz, angrešt i jasmín,
bez, okurky i brambory,
hrách, petržel, celer, kmín,
kukuřice, rycisnus, chmel,
salát, tykve, trnky, křen,
šípek, bedrník i špargel,
rostou tady každý den.
Hrdličky tady cukrou,
kanárové prozpěvují,
kos tu píseň svoji hvízdá,
vrabci svá tu mají hnízda;
křepelka tu tluče pěkně,
šprochmajstr zas volá teskně

---

¹⁴¹ Dopis kuloborcům od Ignáce B. Maška, 5. 10. 1883, viz ibidem.

k sobě svoji samici,
slyšeti též pěnici.
Rozkoší tu velmi hojně
v tomto pozemském ráji
všude upraveném strojně
uprostřed i po kraji.
[...]¹⁴²

I přes to, že Matěj z Políkna byl známý šprýmař a srdce kuloboreckého klubu a jeho spisům je nutné přistupovat s opatrností, tento úsek *Básně* je cenným dokladem o rozmanitosti rostlinstva v Landfrasově zahradě a její příjemné atmosféře pro návštěvníky. To, jestli v zahradě opravdu rostly všechny konkrétní vyjmenované květiny, plodiny, koření, zelenina a bylo zde tolik ptactva, není zcela podstatné. Důležité je, že Tejčkův popis zahrady dokládá rostlinnou pestrost a hojnost všeho druhu, jež na tomto místě panovala.

5. 5. 2. Umělecká hodnota zahrady

Na jedné straně je možné posuzovat zahradu z hlediska její užitkové funkce, jejího úkolu být prostředím k odpočinku a společenským událostem, k čemuž sloužilo propojení bohaté vegetační a architektonické složky zahrady. O této hodnotě Landfrasovy zahrady vypovídají výše uvedené informační zdroje. Na straně druhé však zahrada měla a stále má hodnotu umělecké památky. Je tedy nutné na zahradu nahlížet nejen jako na centrum kulturního dění značné části 19. století v Jindřichově Hradci, ale především jako na architektonické dílo a stavbu.

Na základě toho je důležité se ptát, co tuto zahradu odlišuje od ostatních měšťanských zahrad a v čem spočívá její umělecká hodnota? Podle všeho umělecká hodnota Landfrasovy zahrady má několik faktorů. Jednak se nachází v samotné kompozici zahrady a její zahradní architektuře. Kromě toho však její umělecká hodnota stojí na samém počátku vzniku zahrady, u počáteční ideje stavebníka Landfrase. To, jak Landfras získal inspiraci, jakým způsobem se seznámil s architekturou zahrad a parků a jak následně své zkušenosti promítl do plánu své zahrady, se stalo nedílnou součástí její hodnoty. Přičemž samotná architektonická podoba zahrady se značně vymyká

---

¹⁴² Viz Báseň (pozn. 140).

obvyklým standardům tehdejších měšťanských zahrad, což je další součástí hodnoty tohoto díla. Nakonec právě v tomto posledním ze tří faktorů umělecké hodnoty Landfrasovy zahrady dnes spočívá její nejdůležitější význam, neboť estetická hodnota zahrady jakožto uměleckého díla během procesu chátrání téměř vymizela. Kvalita architektury je posuzována na základě mnoha činitelů, ať už se jedná o proporce, umístění nebo míru zručnosti v provedení architektonických prvků, ale pro hodnocení zahradní architektury je třeba tato kritéria spojit s prvky přírody v podobě flóry či fauny a na zahradu nahlížet jako na symbiózu těchto dvou doplňujících se složek. Zahradu lze rozebrat na jednotlivé části a ty posuzovat samostatně, ale její estetická hodnota na nás může promlouvat pouze, když budeme zahradu brát jako jednotné umělecké dílo. Původní podoba Landfrasovy zahrady je dnes známá pouze zprostředkovaným způsobem díky různým záznamům a Wirthovu popisu. Vlastní zkušenost se zahradou jakožto uměleckým dílem v dnešní době může být už jen částečná, protože značné prvky včetně původní vegetace ze zahrady zcela vymizely a tudíž není možné říci, jaká byla skutečná umělecká hodnota Landfrasovy zahrady. K tomuto tvrzení chybí možnost bezprostředního kontaktu s původním uměleckým dílem. Na základě dnešních možností přímé konfrontace se zahradou, jejíž současná podoba může poskytnout mnohem menší estetickou zkušenost, je patrné, že umělecká hodnota díla, spočívající v kvalitě jeho architektury a vegetační složky, klesla. A naopak stouply druhé dva faktory hodnoty zahrady, jimž v dřívější době nebyla přisuzována taková důležitost, a to okolnosti a způsob vzniku ideje díla a jeho neobvyklost v kontextu měšťanského prostředí.

Význam hodnot zahrady se tedy v průběhu času měnil. Zpočátku byl u zahrady oceňován především její společenský účel – funkční hodnota, a také, prostě řečeno, její krása – estetická hodnota. Postupně se zahrada proměnila z vyhledávaného místa na zahradu soukromou a poté na kulturní památku, jejíž vzhled se výrazně změnil. A tak tyto dvě ceněné hodnoty nahradily hodnoty jiného druhu.

6. Inspirační zdroje Landfrasovy zahrady

Inspirační zdroje neboli prameny podnětů k vytvoření unikátní zahrady se staly, jak jsem již uvedla, součástí hodnoty, kterou zahrada dnes má. Stejně jako architektura i další výtvarná umění, podléhalo umění zahrad stylům své doby a zrcadlilo ideály tehdejší společnosti, jak je patrné z výše nastíněného vývoje historických zahrad v jednotlivých zemích. K zamyšlení se nad tím, jaké možnosti inspirace Landfras měl a kde mohl načerpat znalosti potřebné k utvoření svého díla, je nasnadě zahradu typologicky zařadit. To je však úkol krajně nelehký. Slova, kterými zahradu označil Zdeněk Wirth ve svém článku, podle nichž je zahrada „*velmi složitý organism, jehož prvky zahrnují několik kultur*“¹⁴³, trefně vystihují charakter zahradního komplexu, který býval rozmanitý nejen v pohledu na drobnou architekturu a utvoření celkové koncepce, ale také ve složení vegetační složky. Zahrada je koncipovaná z různorodých prvků a dosud se mi nepodařilo objevit k ní analogické dílo podobné především prostředím, ve kterém vzniklo, a časovým zařazením.

I přesto, že zahradu nelze jednoznačně zařadit do určitého uměleckého proudu, lze z ní vyčlenit jednotlivé části a ty blíže charakterizovat. Zahrada odkazuje už do období renesance, částečně se nese ještě v duchu barokních zvyklostí, ale také vykazuje prvky evropské transformace anglického krajinného parku.

K vybudování zahrady a především jejím naplánování potřeboval Landfras načerpat praktické zkušenosti se zahradní architekturou. Mohl se s ní dostat do osobního kontaktu nebo zprostředkovaným způsobem. Avšak také konkrétní architektura, jež stavebníkovi mohla vdechnout myšlenky pro svou realizaci, měla zajisté své inspirační zdroje. Vzniká tak řetězec, na jehož konci se nachází jindřichohradecká zahrada a na počátku možná velké a slavné zahradní komplexy v různých zemích a s různým časovým zařazením, které je možné pokládat za nepřímé inspirační zdroje. Na základě těchto nepřímých inspirací je pak možné nejdůležitější části Landfrasovy zahrady typologicky zařadit.

Při zkoumání Landfrasovy zahrady a jejích jednotlivých částí je podstatné, že celá koncepce zahrady vznikla najednou, v rozmezí pár let. Její podoba tedy není výsledkem mnohaletých přestaveb a úprav, jak tomu v častých případech bývá u zámeckých a panských zahrad. Velké zahrady šlechtických sídel v průběhu staletí měnily svou strukturu podle toho, který trend v zahradním umění právě převládal. Tudíž

---

¹⁴³ Viz Wirth (pozn. 1), s. 14.

zahrada založená v období baroka a vybudovaná do podoby přísných geometrických tvarů, svoji vážnost a pompéznost vyměnila za rozvolněnost a nenucenost krajinného parku. Dnes známe zámecké parky velmi často v podobě reprezentativního barokního parteru, na nějž navazuje krajinný park, což je důsledkem toho, že původní barokní zahrada byla přebudována jen z části. Avšak zahrada Aloise Landfrase byla celá vybudována jako novostavba. Smíšení stylů různých časových období bylo záměrem stavebníka a stavitele, nikoli důsledkem postupných přestaveb a úprav.

Bylo by možné namítnout, že tato stylová nejednotnost může poukazovat na zahradu jako pouhou nápodobu zámecké zahrady. Její tvůrce mohl v nevědomosti považovat podobu zámeckých zahrad vzniklou důsledkem mnohaletých úprav za záměrnou a tu pak přenést na zahradu vlastní, což by poukazovalo na neznalost a laictví stavebníka i stavitele. Není však pravděpodobné, že by tomu tak bylo. K vyvrácení tohoto tvrzení je možno uvést mnoho argumentů. Samotné architektonické formy zahradní architektury, struktura zahrady, její důmyslné rozčlenění přizpůsobené možnostem rozlohy, umístění drobných staveb a jejich měřítko zvolené úměrně k velikosti prostoru, to vše svědčí jednak o umu stavitele, ale také o poučenosti a znalosti zahradní architektury stavebníka. V zahradě není patrný žádný projev pokusu o prostou nápodobu konkrétní zahrady nebo zahradní stavby. I když inspirace jinými zahradami je zde samozřejmostí, jedná se vždy jen o inspirování, nikoli o kopírování. Se vši pravděpodobností při plánování zahrady zde fungoval barokní model spolupráce mezi stavebníkem a stavitelem. Bohatý, vzdělaný a zcestovalý stavebník si vytvoří představu na základě získaných zkušeností, kterých nabyl během svých cest návštěvami různých zahrad, nebo je získal prostřednictvím literatury, a své ideje pak nechá zrealizovat zběhlým stavitelem.

Landfras jakožto vzdělaný člověk, který měl blízko k literatuře i cestování, si pravděpodobně svůj koncept zahrady utvořil sám. Zahradu zkomponoval z prvků, které se objevují v zahradách v různých časových obdobích, ať už se jedná o obsah jednotlivých teras, konkrétní pavilon nebo terasovitou dispozici italského typu.

Při plánování a následně tvorbě Landfrasovy zahrady se jejímu majiteli nebo architektovi mohly stát vzorem některé z parků či zahrad šlechtických sídel, kterých se na celém území Čech, Moravy, Slezska, ale i přiléhajícího Rakouska, Německa nebo Polska nachází bezpočet. Druhou roli v koncipování zahrady sehrála patrně odborná

literatura zabývající se zahradním uměním, která se mohla Landfrasovi a Schafferovi stát přínosným zdrojem inspirace.

Vzhledem k tomu, že o tom, co hradeckého knihtiskaře vedlo k tvorbě zahrady v takovémto stylu, jak samotné plánování probíhalo, kdo při něm hrál jakou roli a z jakého zdroje pramenily myšlenky promítnuté do kompozice zahrady a jejích stavbiček, se nedochovaly žádné informace, lze inspirační zdroje hledat pouze na základě několika málo doložených faktů. Tato fakta poskytují vodítka, jež ukazují určitým směrem. Právě tento směr určuje cestu, kterou jedinou je možné se vydat po stopách inspiračních zdrojů Landfrasovy zahrady.

7. Inspirace na základě vlastní zkušenosti se zahradní architekturou

Jako první možnost načerpání inspirace se vzhledem k charakteru osobnosti stavebníka Landfrase nabízí příležitost seznámit se se zahradní architekturou během cest, ať už obchodních nebo soukromých. Vesměs veškerá literatura, ve které se vyskytuje téma Landfrasovy tiskárny, uvádí, že Landfras hojně cestoval. Konkrétně Jan Muk napsal: „*Od let 1820tých začíná pronikavé působení mladého podnikavce, Landfras cestuje po celých Čechách, navštěvuje osobně své zákazníky, odbočuje občas do Vídně a Německa, ba i do Itálie jej jednou zanáší touha.*“¹⁴⁴ Také Zdeněk Wirth ve svém článku o Landfrasově zahradě označil stavebníka jako „*zcestovalého nadšence*“.¹⁴⁵ Na základě těchto výroků lze předpokládat, že Landfras během svých cest navštívil a na vlastní oči viděl některé z četných parků a zahrad a získal tak dostatečnou představu o zahradní architektuře. Své poznatky pak promítl do realizace vlastního díla.

Obrovskou škodou pak je, že nejsou dochované žádné záznamy o konkrétních cestách, které Landfras podnikal, a které by mohly prozradit více o místech, jež mohl navštívit. Jediným vodítkem tak zůstává okruh působení Landfrasova podniku, a sice klientela Landfrasovy tiskárny, jejímž směrem Landfras pravděpodobně mohl cestovat. To odkazuje především na oblast jižních Čech, konkrétně na okresy táborský, českobudějovický a také pelhřimovský, v jejichž hlavních městech měl Landfras filiálky. Samozřejmě nelze zapomenout na sídelní město tiskárny a okolí. Toto vyhraničení hlavního území působnosti Landfrasovy tiskárny nevyklučuje, že klientela nebyla rozptýlena po celých českých zemích a zemích sousedních, naopak podle literatury tomu tak bylo. Dokonce Karel Pletzer ve svém článku *Landfrasovské náboženské tisky z Jindřichova Hradce*¹⁴⁶ uvádí, že Landfras vydané knihy prodával knihkupcům nebo překupníkům, kteří je dále sami prodávali na jarmarcích, a tak Landfrasovské knihy byly k dostání nejen po celých Čechách, ale i Moravě, Slezsku, Slovensku, Rakousku a také Sasku.¹⁴⁷ Není vyloučeno, že by Landfras za svými zákazníky vážil cestu a poznal tamější místa.

---

¹⁴⁴ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 20.

¹⁴⁵ Viz Wirth (pozn. 1), 12.

¹⁴⁶ Karel Pletzer, *Landfrasovské náboženské tisky z Jindřichova Hradce*, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998, s. 54 – 57, cit. s. 57.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

7. 1. Zahrada Marie Isabelly z Vesterloo u Klášteříčku v Jindřichově Hradci

Pro prvotní myšlenku na vytvoření reprezentativní zahrady v Jindřichově Hradci možná nemusel Landfras chodit příliš daleko. Podněty pro stavbu své zahrady mohl načerpat na svých cestách po Čechách i v zahraničí, ale také ho mohla určitým způsobem inspirovat svého času významná a obdivovaná zahrada v rodném městě.

Ve 2. polovině 18. století vznikla u Klášteříčku, sídla vdov po hradních pánech a špitálu, z podnětu hraběnky Marie Isabelly Černínové rozené z Westerloo rokoková zahrada francouzského typu. Zahrada zde existovala až do roku 1801, kdy byla společně s budovou Klášteříčku silně poničena požárem. Po této události se opravy dočkal pravděpodobně jen Klášteříček, zahrada už do své původní podoby nikdy vrácena nebyla.¹⁴⁸

I když zahrada Landfrasova vznikla až zhruba třicet let po zničení zahrady u Klášteříčku, spojnicí mezi těmito dvěma zahradami, jež ve své době byly ozdobou města, může být stavitel Josef Schaffer, který příhodně řídil opravné práce na Klášteříčku po ničivém požáru v roce 1801.¹⁴⁹ Mohl znát původní podobu zahrady a také její význam, se kterým by Aloise seznámil. Alois tak mohl navázat na tradici zahrady u Klášteříčku, jež krášlila město, založením nové reprezentativní zahrady. V Jindřichově Hradci měly obě tyto zahrady přední místo, neboť ve městě ani na hradeckém zámku, když opominu zahradu s Rondelem za Velkou arkádou na jihovýchodním cípu ostrožny, nikdy žádná významná zahrada nebyla.

O podobě zahrady, kterou jí vtiskla Marie Isabela Černínová, se dochoval záznam v podobě jejího popisu v *Ohlasu od Nežárky*, jehož autorem byl Josef Novák. Terasovitě utvářená zahrada se rozkládala na svahu před severozápadním křídlem budovy, z něhož se do zahrady otevírala salla terena. Na nejvyšší terase uprostřed byla fontána ve tvaru delfína, orla a dětské postavy. Druhá terasa byla rozdělena na dvě části a osázena květinami. Třetí terasa sloužila jako ovocný sad s dřevěnou besídkou. Nejnižší terasa byla největší, rostlo tu množství stromů a nacházel se vodojem. Stála tu kuželna, besídka obrostlá růží z Jericha, zahrada kuchyňská a dva skleníky s rozličnými exotickými rostlinami, kořením, domácím i cizím ovocem. Uprostřed ohradní zdi byl východ v podobě zdobené brány.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Pavel Koblasa, Klášteříček v Jindřichově Hradci, pamětihodnost se slavnou minulostí, in: *VÝBĚR. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* XLII, 2006, č. 3, s. 217 – 221, cit. s. 219 – 220.

¹⁴⁹ *Ibidem*, s. 220.

¹⁵⁰ Josef Novák, Klášteříček za hr. M. Černínové, in: *Ohlas od Nežárky* XLVI, 1916, č. 24, s. 1 – 2.

Z popisu je zřejmé, že se jednalo o velkolepou zahradu terasovitě členěnou italského typu. Autorem návrhu zahrady z roku 1759 byl krumlovský zahradní inspektor a sochař Jan Antonín Zinner.¹⁵¹ Landfras se mohl nechat ovlivnit terasovitou dispozicí, kterou uplatnil také ve své zahradě.

7. 2. Zámecká zahrada v Chotovinách

Zahrada zámku v Chotovinách je pozoruhodným objektem, který by se sám o sobě mohl stát předmětem uměleckohistorického bádání. V současné době, stejně jako Landfrasova zahrada a mnoho dalších, se nenachází v takovém stavu, v jakém býval v době dlouholetého vlastnictví baronů Nádherných. I když dřívější vzhled zahrady je možné rekonstruovat pouze na základě malého množství dostupných informací a vyobrazení, stejně tak jako popsat proměny, kterými park v průběhu let prošel. Literatura se o chotovinské zahradě sice zmiňuje poměrně hojně, ale výrazně se rozchází v dataci úprav a jménech pánů, kteří je měli provádět. Avšak zachovala se indikační skica z roku 1830, která zachycuje tehdejší podobu zahrady. (obr. 37)

Důkazem spojitosti mezi Landfrasem a Chotovinami může být tisk Landfrasovy tiskárny pro barony Nádherné v 50. letech. V té době vyšla tiskem Aloise J. Landfrase a Syna *Modlitba ke cti a chwále Panny Marie, w nowėwystawenė kapli u zázračné studánky w Chotowinách*¹⁵² a několik dalších tiskovin vztahujících se k chotovinské kapličce a studánce, u které se zjevila Panna Marie. O těchto tiscích se podrobněji zmiňuje příspěvek Štěpánky Běhalové.¹⁵³

Chotovinský zámek vznikl na místě tvrze ze 13. století, která byla v 18. století přebudována do podoby klasicizujícího baroka a koncem století 19. získala novorenesanční vzhled.¹⁵⁴ Důležitý je zde rok 1806, kdy zámek zakoupil pražský měšťan Jan Nádherný, který byl roku 1838 povýšen do šlechtického stavu.¹⁵⁵

Období a okolnosti vzniku zámeckého parku nejsou historicky podložené. Podle odborné literatury byl park založen současně s přestavbou zámku v letech

---

¹⁵¹ Ibidem, s. 1.

¹⁵² *Modlitba ke cti a chwále Panny Marie, w nowėwystawenė kapli u zázračné studánky w Chotowinách*, Tiskem Aloise J. Landfrase a Syna, Tábor 1859.

¹⁵³ Štěpánka Běhalová, Das Echo der Wallfahrten in der Produktion der Jahrmarktsdrucke (Am Beispiel der Druckerei Landfras aus Jindřichův Hradec/Neuhaus), in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur=Pilgrimage in European Culture*, Frankfurt am Main 2006, s. 26 – 29.

¹⁵⁴ <http://www.hrady.cz>, vyhledáno dne 10. 6. 2015.

¹⁵⁵ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 292.

1873 – 1875.¹⁵⁶ Tento údaj je však mylný. O sto let dříve v rozmezí let 1770 – 1780 dal provést tehdejší majitel kardinál Kašpar hrabě z Miggazi úpravu tvrze do podoby barokního zámku, přičemž také mohl vzniknout zámecký park. Důvodem k tvrzení, že zahrada byla vybudována mnohem dříve, než proběhly stavební práce na konci 19. století, je zachycení zámku a přiléhající zahrady na indikační skice a císařském otisku stabilního katastru z roku 1830. To potvrzuje další tvrzení odborné literatury, a sice že zámecký park byl společně s přestavbou zámku v letech 1873 – 1875 upraven v historizujícím stylu.¹⁵⁷

V nedávné době byla podoba parku opět pozměněna, i když z části byla zachována historizující forma. Před jižním a částečně východním průčelím zámku byla v 80. letech 20. století obnovena formální barokní zahrada, čímž park získal charakter odpovídající podobě, v které se nacházel téměř po celé 19. století. (obr. 38)

Indikační skica a císařský otisk stabilního katastru zachycují zámeckou zahradu v Chotovinách v roce 1830. Tou dobou v Jindřichově Hradci pomalu Landfras budoval své rekreační sídlo. Pokud Landfras zahradu zámeckých pánů Chotovin znal, a pokud ho inspirovala při vlastní tvorbě, tak právě v podobě, která je patrná z těchto dochovaných map.

Na indikační skice je zachycena budova zámku obklopena ze tří stran reprezentativní okrasnou zahradou. Na jihozápadní průčelí zámku, kde se patrně nachází hlavní vstup do zahrady, navazuje parter s broderiovými ornamenty a kruhovou fontánou. Směrem na jihovýchod od parteru je mezi živými ploty zakreslen pravděpodobně zahradní altán. Okrasná zahrada obklopující budovu zámku má charakter ovocného sadu protkaného cestičkami. Nachází se zde další dvě kruhové fontány.

Na tuto formální část zahrady směrem na jihovýchod navazuje volněji koncipovaná krajina. Obě části jsou od sebe odděleny plotem s kamennými sloupky. Průchod na indikační skice označen není, ale pravděpodobně se nacházel na cestě, která tvoří podélnou osu parku a protíná jej po celé délce plochy. Kolem této osy soustředěné v jižní části celého pozemku se rozvíjí krajinný park, jenž je tvořen travnatými plochami místy osázenými stromy. Dále se zde nachází části zakreslené jako smíšené lesy a označené písmeny E. A., která podle tehdejšího značení znamenají, že se zde rozkládal anglický park. Parkem se proplétají cestičky a jedna z nich vede až k rybníku

¹⁵⁶ Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 135.

¹⁵⁷ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 293.

umístěnému v jihovýchodním rohu zahrady. Na ploše označené jako anglický park jsou zakresleny čtyři nezděné budovy, které byly pravděpodobně některým z rozmanitých druhů zahradní architektury.

Takto díky indikační skice je tedy možné popsat alespoň základní rysy zahrady chotovinského zámku v roce 1830. O čtyřicet pět let později byl park upraven v historizujícím duchu, jehož charakter se do dnešní doby příliš nezměnil.

Pominu-li některé zajímavosti chotovinského parku jako byly například pamětní desky s letopočty a jmény, kapličku, vzácné dřeviny, skleníky a exotické rostliny, nejzajímavějším objektem je drobná stavba zvaná „Poustevník“. (obr. 39) Jednalo se o umělou poustevnu vystavěnou z kamene, zastřešenou břidlicí, se šesti zelenými okenicemi, ke které vedlo šest schodů. Jeden ze schodů při našlápnutí prý spouštěl mechanismus, pomocí kterého se z poustevny vyklonila figura poustevníka a překvapila tak návštěvníka. Interiér příbytku svatého muže byl vyzdoben známkami a opatřen kamenným stolem. Ze sklepa pod poustevnou pravděpodobně vedla chodba až do zámku.¹⁵⁸

Je nasnadě poukázat na to, že obdobná zahradní hříčka se nacházela také v zahradě u Landfrase. Tuto skutečnost není možné přehlédnout, i když Landfrasova poustevna se od té chotovinské lišila vzhledově i použitým materiálem. Ovšem cíl obou žertovných objektů byl totožný: pobavit, a snad i vylekat, příchozího návštěvníka.

Bohužel není možné říci, v jaké době byla poustevna s poustevníkem do chotovinské zahrady umístěna, zda až při přestavbě v letech 1873 – 1875 nebo již dříve. Poustevna stojí poblíž jednoho z jezírek ležícím na potoce, který vtéká do Parkovského rybníka.¹⁵⁹ Při pohledu na indikační skicu z roku 1830 je patrné, že v zahradě tato jezírka ani potok nebyla. Zhruba v místě, kde se dnes poustevna nachází, je na indikační skice zakreslena budova, ale jestli se jedná o poustevnu, není možné rozpoznat. Poustevna tak mohla vzniknout až při pozdějším budování jezírek. Stejně tak není jasné, které z „vybavení“ se v zahradě nacházelo před, a které až po přestavbě na konci 19. století. Podle literatury v chotovinském parku byl umístěn také kuželník.¹⁶⁰

Celkové uspořádání zámecké zahrady v Chotovinách je možné porovnat s rozložením Landfrasovy zahrady. Těžištěm obou zahrad je obytná budova, v případě Chotovin zámek, v Jindřichově Hradci vila. Na obytnou budovu navazuje

---

¹⁵⁸ Jaroslav Wimmer, *Chotoviny*, Chotoviny 2010, s. 57 – 59.

¹⁵⁹ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 294.

¹⁶⁰ Viz Wimmer (pozn. 158), s. 59.

reprezentativní část zahrady v podobě parteru. V Chotovinách má parter tradiční geometrickou podobu, kdežto Landfrasovy broderie byly volnějších forem. Na tyto zahradní partie utvořené podle intencí barokní doby, navazuje svobodněji a podle jiných pravidel koncipovaný park. Tyto v základu načrtnuté rysy jsou společné oběma zahradám, i když v případě Chotovin se jedná o důsledek mnohaletých úprav. Nicméně právě v takové podobě Landfras snad zahradu znal a v jejím prostředí se mohla zrodit přinejmenším počáteční idea vlastní soukromé zahrady a její prvotní obraz.

7. 3. Zámecký park a salon divadla v Teplicích

Teplice, město ležící v severních Čechách, se mohou na první jevit jako místo Landfrasově zahradě poněkud vzdálené, ale i přes to, jak se zdá, jsou zde jisté souvislosti. Na myšlenku existence nějaké vazby Landfrasovy zahrady na teplický park jsem byla přivedena zcela náhodou četbou knihy *Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980*.¹⁶¹ Nejenže se autorka v knize nečekaně zmiňuje o Landfrasově zahradě, ale i upozorňuje na zajímavý vztah mezi Teplicemi a jindřichohradeckou zahradou. Dominantní zde není celá zahrada, ale jen jedna ze zahradních staveb, a sice antický pavilon. Autorka knihy navrhuje antický pavilon jako paralelu k salonu divadla, jež je součástí teplického zámku.

Tuto paralelu je možné vidět ze dvou úhlů pohledu. Zprv se jedná o architektonickou podobnost obou objektů, zadruhé je možné hledat souvislosti mezi těmito stavbami na základě jejich funkce.

Zámecké divadlo v Teplicích vzniklo společně s významnou úpravou zámku a přiléhající zahrady, která probíhala v rozmezí let 1787 – 1810 z podnětu Jana Nepomuka knížete Clary – Aldringena. Tehdejší zámecký pán úpravu svého sídla svěřil drážďanskému architektu Johannu Augustu Giesselovi. Zahrada podléhala postupným změnám již od počátku 18. století, a to od pevné koncepce po volný park v anglickém stylu. (obr. 40) Nacházelo se zde bludiště, oranžerie, skleníky s exotickými rostlinami, zahradní altány a pavilony a dokonce také vesnička imitující venkovské hospodářství. Kníže Clary- Aldringen se rozhodl sjednotit zámecký komplex a vtisknout mu klasicistní ráz. Zahrada podlehla velkým terénním změnám, byla přemístěna hlavní osou,

---

¹⁶¹ Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980*, Praha 1984.

vystavěny nové zahradní altány v různých stylech a zámecké průčelí otevřeno do zahrady.¹⁶²

V západním křídle zámku bylo vybudováno v roce 1787 podle plánu architekta J. A. Giessela divadlo pro 285 diváků.¹⁶³ Na jižním konci křídla bylo divadlo uzavřeno salonem, jehož průčelí bylo otevřeno do parku. Divadelní salon díky důmyslnému řešení fasády se vchodem, k němuž vede zdobené schodiště, působí z jižního pohledu jako zcela samostatná zahradní stavba. Až když se návštěvník vydá po pěšině směrem k Dolnímu rybníku, může zpozorovat propojení salonu se zámeckým křídlem, v němž se skrývá divadlo.

Architektonická forma jižní fasády divadelního salonu se velmi přibližuje antickému pavilonu v Landfrasově zahradě. (obr. 41a, 41b) Průčelí je tvořeno čtyřmi dórskými sloupy, které vynášejí kladí, vlys s triglyfy, metopami a kapkami, na něž navazuje trojúhelný tympanon zdobený motivem zubořezu. Prostor mezi sloupy je vyplněn okny a dveřmi, v případě teplického salonu s dřevěnými okenicemi, v případě antického pavilonu s tabulkovými skly. Podle Zdeňka Wirtha byl však antický pavilon původně nezasklený.¹⁶⁴ Je tedy možné, že okna a dveře byly uzavíratelné pomocí podobných okenic. V tympanonu teplického divadelního salonu se nachází reliéf v podobě dvou puttů mezi květinovými girlandami, kteří nesou lyru se sluncem. Ve štítě antického pavilonu se nacházela alegorická malba, která však není již přes sto let rozeznatelná.¹⁶⁵ K oběma stavbám vede schodiště reprezentativního rázu. Schodiště u antického pavilonu je delší, neboť pavilon je výše položený a je pohledovou dominantou Landfrasovy zahrady. Krajní sloupky obou schodišť však v dřívějších dobách bývaly zdobeny sochami či okrasnými rostlinami, jak je patrné z historických vyobrazení. (obr. 42)

Zajímavým prvkem antického pavilonu je atikový štít s iluzivními okny, který odděluje střechy prosklené verandy pavilonu a salonku, jenž se nachází za verandou. Navozuje tak pocit, že má pavilon druhé patro nebo že budova dále pokračuje, a činí tak pavilon opticky vyšší. Tento prvek jako by odkazoval na pokračující zámecké křídlo teplického zámku.

---

¹⁶² Bohuslava Chleborádová, *Zámecká zahrada*, <http://www.muzeum-teplice.cz>, vyhledáno dne 22. 6. 2015.

¹⁶³ <http://teplice-teplitz.net>, vyhledáno dne 22. 6. 2015.

¹⁶⁴ Viz Wirth (pozn. 1), s. 14.

¹⁶⁵ Kristýna Slouková, *Tiskárna a vila Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci* (bakalářská práce), Ústav dějin umění FF JU, České Budějovice 2013, s. 42.

Kromě těchto architektonických podobností provazuje tyto dvě stavby také jejich účel. Podle dochovaných zdrojů se v Landfrasově zahradě, kromě jiného, hrávalo divadlo v jazyce českém i německém. Starší literatura však neuvádí, na kterém místě se divadlo hrávalo. Podle Jana Muka „*divadelní společnosti i ochotníci nacházeli zde útočiště v zahradním paviloně*“, jenž údajně vyhořel v roce 1865 při požáru společně s dalšími stavbami.¹⁶⁶ Podle Zdeňka Wirtha však požár pouze „*strávil divadlo v paviloně*“.¹⁶⁷ Naopak Vilém Landfras se ve svých *Vzpomínkách* o vyhoření divadla nebo pavilonu vůbec nezmiňuje.¹⁶⁸ Podle tvrzení Petra Jiráčka se „*v antickém pavilonu hrávaly české a německé divadelní hry. Proto je pavilon někdy uváděn také pod názvem divadelní*“.¹⁶⁹ Z toho vyplývá, že divadlo v Landfrasově zahradě se s největší pravděpodobností hrávalo v antickém pavilonu. Tento fakt ukazuje na druhou spojitost mezi Landfrasovou zahradou a teplickým zámeckým parkem. Myšlenka postavit ve své zahradě budovu vhodnou k pořádání divadelních představení nemusela být s Teplicemi vůbec v souvislosti, neboť Landfras měl k divadlu sám velmi blízko. Pomyšlení na divadlo ve své zahradě mohl mít mnohem dříve, než poznal teplický park. Konkrétní architektonická realizace v podobě teplické budovy ve spojení s ideou divadla mu pak posloužila jako jednotný zdroj inspirace.

Tvrzení, že Landfras osobně navštívil teplický zámek a park není historicky doložené. Avšak na počátku 19. století bylo město Teplice počítáno k nejmódnějším a nejoblíbenějším lázním.¹⁷⁰ Kromě toho zámecký park, volně přístupný lázeňským hostům, neměl v té době v českých zemích obdobu.¹⁷¹ Vzhledem k zálibě Aloise Landfrase v cestování, ať už se jednalo o služební nebo soukromé cesty, a nápadné podobě obou zahradních staveb, se zdá pravděpodobné, že Landfras Teplice navštívil. Navíc je zde zajímavá zmínka o tom, že v teplickém zámeckém divadle účinkovala společnost Vlasteneckého divadla z Prahy.¹⁷² Podle dochovaných zdrojů se mladý Landfras během svých studií v Praze stýkal s vlasteneckou skupinou a dokonce měl

---

¹⁶⁶ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 19.

¹⁶⁷ Viz Wirth (pozn. 1), s. 12.

¹⁶⁸ Viz *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy* (pozn. 20).

¹⁶⁹ Viz Jiráček (pozn. 3), s. 36.

¹⁷⁰ Rudolf Anděl, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl, Severní Čechy*, Praha 1984, s. 468.

¹⁷¹ Viz Chleborádová (pozn. 162).

¹⁷² Viz Anděl (pozn. 170), s. 468.

v úmyslu pořádat české divadlo ve prospěch chudé mládeže v Jindřichově Hradci, což mu ovšem krajský úřad zamítl.¹⁷³

7. 4. Zahrady a parky v oblasti jižní Čech

Po celém území českých zemí se v době Landfrasova života nacházelo velké množství zajímavých parků a zahrad. Jelikož Landfrasovy cesty není možné blíže určit, je možné je odhadovat pouze na základě jeho pracovní činnosti, jejímž těžištěm byly Jižní Čechy. Jistě obchodní kontakty mohly Landfrase zavést na kterékoliv místo naší země, ale hlavním polem působnosti jeho podniku byly již výše zmiňované čtyři okresy, v oblasti kterých se nachází dostatečné množství zahrad a parků s podobnými architektonickými rysy, s jejichž znalostí Landfrase či Schaffera při plánování vlastní zahrady je nutné počítat. Není proto možné vynechat zahrady proslavených zámků v Hluboké nad Vltavou, Českém Krumlově, Červeném Dvoře, Třeboni nebo Nových Hradech včetně Terezina údolí. Dále z drobnějších panských usedlostí parky v Budíškovcích, Českém Rudolci, Dačicích, Hatíně – Jemčině.

7. 4. 1. Park zámku Jemčina

Jemčinsko- hatínský parkový celek je poměrně zajímavou ukázkou zahradního umění, ať už se jedná o jeho podobu na počátku 19. století nebo současnou. Možnost neznalosti Aloise Landfrase tohoto parku je, myslím, docela nepravděpodobná. Ze všech výše jmenovaných zahrad jihočeského kraje, jež mají společné nebo podobné prvky jako Landfrasova zahrada, se nachází nejbližší Jindřichovu Hradci. Ten byl navíc se zámek a zámeckým parkem propojen Hradeckou alejí, tudíž z města k Jemčině vedla snadně přístupná cesta. Není sice známo, že by Landfras udržoval styky s hradeckým panstvím, což však neznamená, že se s parkem nemohl seznámit zcela samovolným způsobem.

Rozlehlý park se rozprostírá od zámku Jemčina až k obci Hatín, která se nachází jihozápadním směrem nedaleko Jindřichova Hradce. Zámek Jemčina si nechal vybudovat hrabě Prokop Vojtěch Černín na místě dřívějšího hřebčína v letech 1748 – 1750 podle plánu Anselma Luraga. V té době se zámek stal oblíbeným

---

¹⁷³ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 8.

útočištěm hraběte, neboť jindřichohradecké sídlo během válek Marie Terezie o dědictví sloužilo jako vojenská nemocnice.¹⁷⁴

Důležitou epochou se pro zámek stalo období vlády hraběte Jana Rudolfa Černína, který se rozhodl okolí zámku přizpůsobit potřebám štvanic a honů. Byl vybudován rozsáhlý park členěný sítí cest včetně Hradecké aleje, kterou propojil hrabě Prokop Vojtěch Černín Jemčinu s jindřichohradeckým zámkem. Severovýchodní prostor před průčelím zámku získal podobu čestného dvora s upraveným parterem, na který navazoval ovocný sad a alej. Na počátku 19. století získal jemčinský park rysy krajinářského anglického parku.¹⁷⁵

Jeho podoba je zachycena na indikační skice a císařském otisku stabilního katastru z roku 1828. (obr. 43) Centrální část parteru před severovýchodním průčelím byla osázena květinami a doplněna broderiemi, parter byl obklopen travnatými plochami a z jedné strany sadem.

V kontrastu k této ornamentálně komponované části byl volněji pojatý park na druhé straně zámku. Na indikační skice je značen jako anglický park. Rozkládá se mezi řekou Nežárkou a zámkem s přiléhajícími hospodářskými budovami. Tato krajinářská úprava měla působit dojmem pastorální krajiny, k čemuž přispívalo umístění zámku na vyvýšené říční terase.¹⁷⁶ V této podobě Landfras pravděpodobně jemčinský komplex znal. I když zachycení parku na indikační skice z roku 1828 nemusí být již ve formě, kterou získal na počátku 19. století úpravami krajinářským stylem, neboť roku 1822 se přes Jemčinu přehnala silná vichřice a park poničila.¹⁷⁷ Ale jednalo se spíše o závažné škody na lesním porostu a cenných dřevinách, které pak narušily podmínky k pořádání honů. Celková kompozice zahrad v přiléhajícím okolí zámku se dle mého názoru nijak výrazně nezměnila.

7. 4. 2. Zahrady v Budíškovicích, Českém Rudolci a Dačicích

V jindřichohradeckém okrese již na území Moravy leží nedaleko od sebe tři zámecká sídla, jejichž zahrady byly řešeny ve stylu anglického krajinářského parku. Zámky se zahradami v Budíškovicích a Dačicích jsou v zachovalém stavu a je jim

---

¹⁷⁴ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 155.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Petra Kloubcová, *Prostorový model obnovy liniových struktur v krajinné kompozici Jemčiny* (bakalářská práce), PřF JU, České Budějovice 2012, s. 6 – 7.

¹⁷⁷ <http://www.jemcinazamek.cz>, vyhledáno dne 8. 7. 2015.

věnována péče, naopak zámeček v Českém Rudolci donedávna chátral a jeho původní podoba i s parkem téměř zanikla. Momentálně je v soukromém vlastnictví a postupně probíhá jeho obnova.

Centrální pozici mezi těmito usedlostmi zauímají největší a nejznámější Dačice. Park tohoto klasicistně upraveného zámku má dnes čistě krajinářský charakter. (obr- 44) Začal vznikat v roce 1817 na místě dřívější renesanční zahrady a okolních pastvin. Zámecký pán Karel z Dalbergu pověřil vypracováním plánů vídeňského architekta Riedla, který navrhl dispozici v souladu s požadavky anglického parku s romantickými prvky v podobě mostků a rybníku s navršeným ostrůvkem.¹⁷⁸ Vzorem pro zámecký park se měl stát rakouský anglický park u zámku Laxemburg.¹⁷⁹ V rozmezí let 1841 - 1853, kdy byl v Dačicích zámeckým zahradníkem Maxmilián Frey, probíhalo v přiléhajícím zahradnictví odborné šlechtění ovocných odrůd stromů, které byly vysazovány na dačickém panství. (obr. 45) Katalog vypěstovaných rostlin vyšel také tiskem a nabízel velké množství květin, zeleniny a různé druhy ovocných stromů.¹⁸⁰ Dačice se tedy staly v této části jihočeského kraje specializovaným zdrojem flóry pro okolní majitele zahrad. Je možné, že také Landfras obohacoval svou zahradu poklady v podobě nejrůznějších ovocných stromů nebo okrasných rostlin z dačického zahradnictví.

Podobně jako na dačickém panském sídle i v nedalekých Budiškovcích se na počátku 19. století, takže ještě dříve než v Dačicích, rozvinulo pěstování ovocných stromů a jejich prodej. Budiškovické ovocnářství nabízelo stovky šlechtěných odrůd a bylo jedním z nejproslulejších na území Moravy. Kromě této skutečnosti se po roce 1760 ve vlastnictví Františka Václava Hraběte z Wallisu u zámku začala rozvíjet obdivuhodná netradičně komponovaná barokní vodní zahrada, kterou v polovině 19. století z většiny překryl krajinářský park. Řešení a terénní úpravy tohoto parku zahrnovalo kruhový parterový záhon před zámkem, umělý pahorek s pavilonem, dva rybníky, travnaté plochy osázené cennými dřevinami a přiléhající oranžerii.¹⁸¹ Přestože tato parková úprava má své hodnoty, za pozoruhodnější považují předcházející barokní zahradu, jež je zachycena na indikační skice a císařském otisku stabilního katastru. (obr. 46) Před východním průčelím zámku se na místo dnešního jednoduchého parteru rozvíjely travnaté segmenty nepravidelně protkané pěšinami a osázené keři a stromy. Souběžně se zámeckým křídlem směrem na severovýchod se táhnul vodní kanál

¹⁷⁸ <http://www.zamek-dacice.eu>, vyhledáno dne 8. 7. 2015.

¹⁷⁹ Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 103.

¹⁸⁰ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 149.

¹⁸¹ Ibidem, s. 143 – 144.

překlenutý dvěma mosty a ústící ve vodní plochu s ostrovem, pozdější Prostřední rybník. Odtud vedl potok až do velkého rybníka na sever od zahrady. Prostřední rybník byl obklopen porostem keřů a stromů se sítí cest, ze severovýchodu pak navazovala zahrada užitkového charakteru.

Další zahrada, kterou je nutno zmínit, obklopovala zámek v Českém Rudolci dříve zvaném Moravským, neboť se nachází na samé hranici Čech a Moravy. Rudolecký zámek bývá nazýván Malá Hluboká, a to z důvodu úpravy zámecké budovy do stylu tudorovské gotiky kolem roku 1860 majorem ženíjního vojska Michaelem Angelo Ritter von Picchioni.¹⁸² (obr. 47) K nevelkému venkovskému sídlu náležely poměrně rozlehlé pozemky, lihovar a pivovar. Po roce 1810, kdy tehdy ještě renesanční zámek zakoupil hrabě Řehoř Razumovský, získala pravděpodobně doposud okrasná zahrada ráz anglického parku.¹⁸³ Dodnes se z parku dochoval pouze rybník s ostrůvkem a některé dřeviny, protože stejně jako celý zámek od znárodnění v roce 1948 chátral. V roce 2009 se po několika předešlých pokusech o renovaci rudolecký areál stal majetkem brněnské společnosti PENA plus a.s., jejichž cílem je komplex rehabilitovat a proměnit v hotel.¹⁸⁴

Z roku 1830 pochází císařský povinný otisk stabilního katastru, který dokládá, jak park vypadal v době rozkvětu sídla. (obr. 48)

Byl rozdělen na dvě části poštovní komunikací, která od roku 1712 spojovala Prahu a Vídeň.¹⁸⁵ V západní části se nacházel zámek, ve východní pak rybník s ostrůvkem. Toto základní rozvržení včetně soudobé silnice se zachovalo dodnes. Na rozdíl od dačického nebo budíšovického zámku v Rudolci nebyl vybudován reprezentativní parter. Zámek se hlavním vchodem otevíral směrem k poštovní komunikaci a ze zadní strany na něj navazoval přímo anglický park, který se rozprostíral západním směrem. Na severní straně rybníka s ostrovem a altánem na park navazovala užitková zahrada a ovocný sad.

Relativně malý obytný zámek s velkým hospodářským zázemím a rozlehlým parkem není právě typickým panským sídlem. Po přestavbě v 60. letech do stylu tudorovské novogotiky by mohl být srovnáván například s neméně zajímavým zámekem ve Filipově u Čáslavi, jež byl taktéž v 60. letech přestavěn v obdobném stylu. (obr. 49)

---

¹⁸² <http://www.zamek-ceskyrudolec.cz>, vyhledáno dne 8. 7. 2015.

¹⁸³ <http://www.ceskyrudolec.cz>, vyhledáno dne 8. 7. 2015.

¹⁸⁴ <http://www.zamek-ceskyrudolec.cz>, vyhledáno dne 8. 7. 2015.

¹⁸⁵ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 145.

7. 4. 3. „Slavné“ zámecké zahrady a parky v jižních Čechách - Hluboká nad Vltavou, Český Krumlov, Červený Dvůr, Třeboň, Nové Hrady, Telč

Nelze se nezmínit o těchto několika jihočeských zámeckých sídlech, která jsou díky své historii, architektuře a také zahradám proslavená nejen na českém území. Zámky v Hluboké nad Vltavou, Českém Krumlově, Třeboni, Červeném Dvoře, Nových Hradech včetně Terezina Údolí jsou ročně cílem bezpočtu návštěvníků z mnoha zemí. Sestavený soupis jihočeských sídel jsem v souvislosti s možnostmi inspirace Aloise Landfrasova rozšířila ještě o Telč. Tento neméně významná zámek leží sice mimo pole působnosti Landfrasovy tiskárny v rámci Jihočeského kraje, ale z geografického hlediska se nachází relativně blízko Jindřichova Hradce a vzhledem k významu zámku i samotných zahrad ho není možné jako případný inspirační zdroj vynechat.

K těmto slavným architektonickým skvostům a českých zemí jejich zahradám již existuje mnoho odborné literatury, která popisuje jejich historický i stavební vývoj, a proto jsem se rozhodla nezabývat se jimi dopodrobna tak jako u méně známých usedlostí v Jemčině- Hatíně, Dačicích, Českém Rudolci a Budíškovcích.

Vývoj zahrad zmíněných zámeckých sídel byl dlouhý a jejich formy se několikrát od základu měnily - většinou počínaje renesanční okrasnou zahradou a reminiscenční či rehabilitační úpravou 20. století konče. Důležitým bodem v proměnách těchto zahrad je pro můj záměr jejich podoba v první polovině 19. století.

Okolí zámku v Hluboké nad Vltavou v této době mělo podobu romanticky upraveného parku s několika zahradními stavbami, který byl však překryt konečnou přestavbou zámku a okolí v rozmezí let 1840 – 1871 knížetem Janem Adolfem II. ze Schwarzenberku a jeho manželkou Eleonorou. Kníže podnikl dvakrát cestu do Anglie a Skotska, kde se seznámil s krajinářskou tvorbou Williama Kenta, Lancelota Browna a Humpry Reptona. Získal zde inspiraci nejen v ohledu zahradní architektury, ale také se zde obohatil zkušenosti potřebné k úpravě zámku ve stylu anglické gotiky.¹⁸⁶ (obr. 50)

V Českém Krumlově zámecká barokní pravidelně členěná zahrada s monumentální kaskádovou fontánou z poloviny 18. století rovněž podlehla módní vlně anglického parku. (obr. 51) Tyto zásahy byly v pozdější době opět odstraněny a po bývalém parku v zahradě zůstaly jen nepravidelně vysázené stromy a rybník v zadní části.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Ibidem, s. 77 – 78.

¹⁸⁷ Petr Dvořáček, *Naše nejkrásnější zahrady*, Olomouc, 2008, s. 23 – 24.

V Telči vznikl krajinářský park již na přelomu 18. a 19. století jako nově založený, u Třeboňského zámku byla ve stejném stylu rozšířena původní ještě renesanční zahrada. Oba parky měly typicky krajinářský charakter zahrnující zálibu zámeckého pána v pěstování vzácných dřevin.¹⁸⁸

V případě zahrady v Červeném Dvoře je situace poněkud odlišná. Po polovině 18. století zde byla vybudována postupnými úpravami geometrická zahrada francouzského typu s vodotrysky, čestným dvorem, umělými jeskyněmi a kuželnou.¹⁸⁹ Stálo zde přírodní divadlo a letní jízdárna. Zahrada sloužila také k chovu zvěře – bobrů, bažantů, jelenů či králíků.¹⁹⁰ Pravidelná kompozice brzy se začala rozvolňovat podle způsobu nově přicházejících myšlenek volné krajiny. Červený Dvůr je dokonce označován jako jedna z nejranějších realizací tohoto typu na českém území. V letech 1781 – 1789 je v zahradě doložena výstavba romantických prvků se sentimentálním charakterem.¹⁹¹ Indikační skica stabilního katastru z roku 1827 zachycuje rozvržení parku se sítí hlavních cest ve tvaru osmicípé hvězdy, v jejímž středu se nachází kruhový bazén. Na skice jsou znázorněny střídavé travnaté a zalesněné plochy, různé vodní nádržky a zahradní stavby. (obr. 52) Plán zahrady, který pochází pravděpodobně z roku 1810, zachycuje rozvržení zahrady i s legendou k jednotlivým prvkům.¹⁹² (obr. 53) V polovině 19. století za knížete Jana Adolfa II. ze Schwarzenberku stejně jako u zámku v Hluboké nad Vltavou došlo k proměně na anglický krajinářský park. Pravidelné osy ve tvaru hvězdy nahradily klikatící se cesty spojující jednotlivé body parku.¹⁹³ Ve vztahu k zahradě Aloise Landfrase považuji za důležitější ranější romanticko- barokní fázi červenodvorského parku. Za prvé z důvodu časové korespondence mezi výstavbou Landfrasovy zahrady a dřívějšího řešení Červeného Dvůru, ale především díky pravidelné kompozici, ve které se Landfrasova zahrada červenodvorské mnohem více přibližuje.

V neposlední řadě je nutné se zmínit o zámecké zahradě v Nových Hradech, kde se konce 18. století rozvíjel romantický park s „hameau“, rybníky, vodopádem a dalšími prvky, a také o přiléhajícím Terezíným údolím. V tomto údolí pojmenovaném po hraběnce Terezii Buquoyové rozené Paarové, která byla významnou činitelkou v jeho

¹⁸⁸ Viz Pacáková- Hošťálková – Petrů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 391, 400.

¹⁸⁹ Kateřina Mertenová, *Pronikání anglického parku do francouzské zahrady v českých zemích* (dizertační práce), Ústav teorie a dějin architektury FA ČVUT, Praha 2011, s. 70.

¹⁹⁰ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 102.

¹⁹¹ Viz Mertenová (pozn. 189), s. 70.

¹⁹² Ibidem, s. 76.

¹⁹³ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 102.

utváření, vznikl v několika etapách romantický krajinářský celek. (obr. 54) Původně byl spíše sentimentálního charakteru, ale postupně získal ráz anglického parku, zahrnující budovu Lázníček, Modrý pavilon, umělý vodopád, dva rybníky a také zříceninu hradu Cuknštejn. (obr. 55) Hraběnka zde vybudovala jeden z prvních krajinných parků na území českých zemí. O proslulosti Terezina údolí svědčí také císařská návštěva v roce 1801 a 1812.¹⁹⁴

Landfrasovu zahradu není možné řadit na roveň těchto významných zámeckých zahrad a parků, a to především z hlediska rozlohy, velikosti a četnosti zahradní architektury, ale jelikož se jedná o proslavené zahrady, není možné vyloučit, že tyto zahrady mohly Landfrase nějakým způsobem ovlivnit. Landfras se mohl nechat inspirovat z hlediska zahradní architektury, rozvržení dispozice jako například v Českém Krumlově, kde na zámek navazovala reprezentativní zahrada a dále anglický park. V tomto případě se jedná o inspiraci zcela volnou, neboť uměleckou hodnotou se Landfrasova zahrada krumlovské jistě nevyrovná. Terezino údolí nebo Červený Dvůr mohl Landfrasovu koncepci zahrady ovlivnit svým romanticko – sentimentálním pojetím.

7. 5. Pražské zahrady

Dalším záchytným bodem Landfrasova života, který je historicky podložený a může poskytnout vodítko v otázce týkající se inspiračních zdrojů zahrady, jsou jeho studia filosofie v Praze. I když v Praze pobýval pouhé dva roky, stačil navázat styky s některými spisovateli a zapojit se do českého obrozeneckého hnutí.¹⁹⁵ Již v té době prokázal svůj zájem o umění, i když se podle historických pramenů jednalo o umění literární. Není však vyloučeno, že už během svých studií neprojevil zájem i o díla architektonická, jak tomu bylo v pozdějších letech. Tento zájem dokládá, kromě vlastních podniků, Landfrasova činnost ve funkci starosty Jindřichova Hradce, kdy dbal na úpravy města a nechal vybudovat nový městský park. Podle slov Jana Muka měl dokonce Landfras „zálibu ve stavitelství a umění“.¹⁹⁶

Praha byla po dlouhá léta centrem architektury a umění všeobecně v českých zemích a nacházelo se zde mnoho paláců a panských sídel s rafinovaně řešenými

---

¹⁹⁴ Viz Krummholz (pozn. 40), s. 53.

¹⁹⁵ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 8.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

zahradami, které svým majitelům sloužily nejen k odpočinku, ale také reprezentaci. Návštěva některé z nich mohla v Landfrasovi vyvolat pomyšlení na vlastní zahradu, která by byla místem rekreačním, zároveň ukazovala na prestiž rodiny a také fungovala jako ozdoba města.

Jako možné ideové předlohy se nabízejí zahrady usedlostí, jako je například park Cibulka nebo zahrada Klamovka. Dále zahrady paláců v zastoupení Valdštejnskou zahradou, Vratislavskou zahradou nebo Černínskou zahradou, jejichž podoby v první polovině 19. století nesly rysy anglického parku.

Na konci 18. století a v první polovině 19. století vypadaly pražské zahrady jinak, než jak je známe dnes. V té době převládal v českých zemích stejně jako jinde v Evropě tendence anglického romantického parku. Barokní zahrady byly svými majiteli přizpůsobovány k obrazu dobového trendu, nebo utvářeny zcela nové parkové kompozice na dosud nevyužívaných pozemcích, které byly rovněž v souladu s požadavky módní volně pojaté krajiny. V tehdejší Praze bylo mnohem více prostoru k budování nevelkých, ale také rozlehlých zahrad a parků. Parkové úpravy často korespondovaly s okolní krajinou, ve kterou buďto plyně přecházely nebo s ní alespoň byly provázány pomocí průhledů, výhledů a pohledových os. Ze zahrad byla také mnohdy zprostředkována vyhlídka na město. Toto propojení zahrad s okolím dokládají četná dobová vyobrazení, jako například ocelorytina *Pohled na Prahu z Kinského zahrady* z roku 1830. (obr. 56) Na těchto zobrazeních se mnohdy vyskytují postavy mužů, žen a dětí ve vycházkových šatech. To proto, že zahrady a parky v té době byly ve většině případů volně přístupné a měšťané je mohli využívat k procházkám. Stejně tak se zde konaly nejrůznější společenské akce a pod vlivem zájmu o přírodní vědy byly také zakládány botanické zahrady.¹⁹⁷

Tyto romanticky formované koncepty zahrad se ve většině případů do dnešní doby nedochovaly. Buď byly svými majiteli přebudovány v pozdější době opět dle přicházejících trendů, nebo byla jejich krajinářská podoba překryta rehabilitačními úpravami ve 20. století. V nejhorším případě podlely času a v důsledku nedostatku péče zchátraly či úplně zanikly. Takový osud potkal například zahradu knihtiskaře Jana Ferdinanda Schönfelda, který si v roce 1789 nechal vystavět letohrádek Růžodol, jenž

---

¹⁹⁷ Viz Baševá (pozn. 18), s. 86.

obklopil krajinářským parkem s pavilony a poustevnou. Raritou zde byla vegetace uspořádaná do podoby mapy českých zemí. Toto dílo zaniklo už v roce 1799.¹⁹⁸

7. 5. 1. Park Cibulka

Zahradní areál zvaný Cibulka zahrnuje krajinářský park a několik zahrádek přiléhajících k bývalé usedlosti. (obr. 57) Usedlost byla založena pravděpodobně již ve 14. století, název však získala až po majiteli jménem Blažej Czybulka. V roce 1815 Cibulku zakoupil pasovský biskup Leopold Linhart Thun- Hohenštejn.¹⁹⁹ Literatura se rozchází v dataci přestavby zahrady na anglický park doplněný řadou romantických staveb a soch. Úpravy probíhaly buďto v rozmezí let 1815 - 1824²⁰⁰ nebo o něco déle, a to v letech 1817- 1826.²⁰¹ Tato drobná neshoda však v otázce Landfrasovy inspirace není podstatná, neboť v obou případech mohl být mladý Alois svědkem počáteční fáze úpravy zahrady usedlosti Cibulka, protože právě v té době byl studentem filosofie v Praze.

Dispozice parku, která vznikla za Landfrasova života, je dnes jen málo dochovaná. Původní kompozice byla narušena výstavbou železnice v roce 1871, stavbou sportovního areálu v minulém století, budovy jsou v havarijním stavu a některé zcela zanikly. Přesto je plán zahrady stále alespoň částečně zřetelný a více o něm vypovídá indikační skica a císařský otisk stabilního katastru z roku 1840. (obr. 58) Již ve 30. letech 19. století bylo upozorňováno na špatný stav usedlosti, neboť v roce 1826 po smrti Leopolda Linharta Thuna Cibulka vyhořela a díky nezájmu dědiců začala chátrat.²⁰²

Ústředním budovou parku byl zámeček v klasicistním stylu, upravený současně se zahradou. K zámečku přiléhala formální zahrada a růžový sad. V severní straně zámečku se nacházela půlkruhová vyhlídková terasa se čtyřmi sochami Číňanů. Terasa se dochovala dodnes, ale sochy byly odstraněny nebo ztraceny.²⁰³

Anglický park na zámeckou budovu a formální zahrady navazuje ze severní, západní i jižní strany. Koncept parku byl tvořen pohledovými osami, jež byly vázány na jednotlivé body v krajině. Nejvýše položená byla romantická zřícenina s hájovnou

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Viz Pacáková- Hošťálková – Bezděk – Čapková et. al. (pozn. 19), s. 215 - 216.

²⁰⁰ Viz Eadem – Petrů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 277.

²⁰¹ Viz Eadem – Bezděk – Čapková et. al. (pozn. 19), s. 216.

²⁰² <http://smichov.blog.cz>, vyhledáno dne 1. 7. 2015.

²⁰³ Ibidem.

sloužící jako rozhledna. (obr. 59) Odtud bylo možné uvidět další kompoziční vrcholy, a to čínský pavilon, poustevnu (obr. 60 a 61), sochy sv. Jana Nepomuckého a Jupitera, umělou jeskyni zvanou Dantovo peklo a Dianin chrám se sousoším Diany se psy. Dnes na tomto místě stojí jen sousoší, neboť chrámek byl poničen bouří a roku 1959 odstraněn.²⁰⁴

Celý zahradní komplex usedlosti byl ve své době v Praze unikátním příkladem řešení zahrady jako anglického parku, v jehož koncepci byl patrný podtext sentimentálního charakteru. Tehdejší význam tohoto stavebně – krajinného celku dokládá také návštěva císaře Františka I. s rodinou 9. července roku 1824. Jako připomínka této vzácné návštěvy pak sloužil toskánský sloup s mramorovou pamětní deskou, nápisem a císařským orlem od Josefa Bergera a Václava Prachnera, který dodnes stojí v torzálním stavu v severní zahradě.²⁰⁵

Nelze pochybovat o věhlasu usedlosti Cibulka a jejím romantickém parku na počátku životní dráhy jindřichohradeckého knihtiskaře. Mimo to byl park volně přístupný a sloužil k odpočinku a procházkám přicházejícím hostům, tudíž neexistuje důvod, proč by Landfras Cibulku nemohl navštívit.

Z hlediska monumentálnosti kompozice sice není možné Cibulku srovnávat s hradeckou zahradou, ovšem je zde možné nalézt několik příbuzných prvků. Stromořadí zakončená určitou zahradní stavbou, vzácné stromy a rostliny tvořící mimořádné arboretum, důkladně promyšlené propojení krajiny s architektonickou složkou. Stejně tak se zde objevují shodné typy zahradních staveb, a sice poustevna, napodobenina středověké zříceniny nebo prvky inspirované orientem.

Při srovnání obou pousteven je zřejmé, že každá ze staveb byla navržena dle zcela odlišné invence. Poustevna v Landfrasově zahradě svou podobou s použitím přírodních materiálů, dřeva a figury poustevníka odkazovala na návrat člověka k přírodě v souladu s myšlenkami Jeana Jacquese Rousseaua, kdežto poustevna na Cibulce má formy novogotiky. Naopak podobnost lze najít u imitací středověkých zřícenin. Opět je nutné počítat s rozměrovou nesrovnalostí obou staveb, avšak stylově pravděpodobně byla Landfrasova zřícenina srovnatelná s pražskou. V obou případech se jednalo o napodobení středověké věže, na kterou se vystupovalo po schodišti a na kterou navazovalo po straně cimbuří. Portály vchodů a ostění oken bylo provedeno ve formě lomeného oblouku.

---

²⁰⁴ Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 279.

²⁰⁵ <http://smichov.blog.cz>, vyhledáno dne 1. 7. 2015.

Zajímavým prvkem parku byl dnes již neexistující Dianin chrám se sousoším. (obr. 62) Podobné stavby se nacházejí v četných českých zahradách. Například v parku ve Vlašimi, v podzámecké zahradě v Kroměříži nebo v lednickém parku. Často bývala ve středu chrámu umístěna socha antického boha, jemuž byl chrámek „zasvěcen“. Stejně tak tomu je také v případě Apollonova chrámu v zámecké zahradě ve Schwetzingenu v Německu, který se stal vzorem pro další zahradní stavby nejen v českých zemích.

Ideový plán celku romantického parku usedlosti Cibulka a záměr autora není jasně zřetelný. V dispozici se prostupují sakrální prvky s profánními, mytologické náměty skulptur s postavami světců, historizující formy se složkou orientální. Podle literatury formování parku vycházelo z přirozených dispozic místa a zároveň následovalo osobní nostalgii zakladatele, který dal do parku umístit stavby a sochy připomínající lidskou pomíjivost, minulé časy a daleké krajiny.²⁰⁶ K místu se váže řada legend a pověstí souvisejících nejen s častými údery blesků, ale také s nevysvětleným zmizením zahradníka v chodbách času. Otázkou zůstává, zda rozvržení parku a jeho náplň s tajemnou minulostí nějakým způsobem nesouvisí. Proč se při vstupu do umělé jeskyně pod zříceninou nacházela socha znázorňující řeckého boha času Chrona a v nitru jeskyně samotné skulptura v podobě hlídače vchodu do podsvětí psa Kerbera?

7. 5. 2. Zahrada Klamovka

Na místě parku nazývaného Klamovka podle svých zakladatelů Clam- Gallasů se již od 14. století rozprostírala vinice, která původně náležela kartuziánskému klášteru a během 16. a 17. století vystřídal mnoho majitelů. V roce 1787 získal sídlo Christian Filip Clam- Gallas. Od roku 1757 se zde nacházel rokokový letohrádek se zahradou a terasou zdobenou sochami, jež byly dílem Matyáše Bernarda Brauna nebo jeho dílny.²⁰⁷ V roce 1787 byly pozemky letohrádku rozšířeny o vinici a započalo formování romantizujícího parku se sentimentálním charakterem.²⁰⁸ Park postupně nabyl pozoruhodné podoby, ze které však dnes zůstalo jen velmi málo. Kromě zahradních staveb se zde nacházel zvěřinec a skleník pro choulostivé rostliny.²⁰⁹

²⁰⁶ Viz Pacáková- Hošťálková – Petrů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 277 – 279.

²⁰⁷ Ibidem, s. 219.

²⁰⁸ Ibidem, s. 304 – 305.

²⁰⁹ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 86.

Christian Filip Clam- Gallas ve své zahradě vytvořil dendrologickou sbírku, v níž pokračoval jeho syn Eduard Friedrich. Klamovka se stala ještě vyhledávanější po roce 1897, kdy byla propojena elektrickou dráhou s prostorem u Anděla na Smíchově.²¹⁰

Když roku 1787 hrabě Clam- Gallas získal usedlost, začal s budováním krajinného parku, přičemž využil tehdejšího terénu zahrady a vinice. Zahradní pavilon propojený se skleníkem, stojící v zahradě pravděpodobně od roku 1757, ponechal ve své původní rokokové podobě. Zahrada byla však také obohacena a o zcela nové stavby. Do roku 1790 je datován centrální klasicistní Chrámek noci s grottou a v roce 1820 vyrostl opodál pavilon v novogotických tvarech.²¹¹ (obr. 63) Do dnešních dnů se zachoval také zahradní pavilon, jehož výzdoba nese četné symboly svobodných zednářů.²¹² (obr. 64)

V době, kdy byl pánem Klamovky Eduard Friedrich, přibyly do zahrady pomníky na počest vojenského koně pana hraběte a oblíbeného kolibříka paní hraběnky. Park byl příchozím hostům zpřístupňován zprvu každou neděli, v pozdějších letech také častěji.²¹³ Vybudování elektrické dráhy v roce 1897 předcházelo odkoupení Klamovky od Clam- Gallasů košířským starostou, který zde roku 1895 otevřel výletní restauraci a na místě letohrádku postavil tančírnu. Zahradu nechal upravit tak, aby vyhovovala požadavkům městského veřejného parku.²¹⁴ Bohužel se nedochovaly žádné starší plány zahrady, tudíž není možné učit konkrétní dispozici původního anglického sentimentálně laděného parku.²¹⁵ Současnou podobu získala Klamovka v letech 1934 – 1938.²¹⁶

7. 5. 3. Pražské prostředí a zahrady v první polovině 19. století

Důležitou osobností se pro Prahu z hlediska úprav městského veřejného prostoru stal hrabě Karel Chotek, který zastával úřad nejvyššího purkrabího v rozmezí let 1828 – 1846. Podporoval rozkvět přírodovědeckých společností, zahradních škol a dobrovolných okrašlovacích spolků. Prahu postupně měnil v udržované velkoměsto. Břehy Vltavy proměnil v promenády, zastaralé barokní opevnění ve veřejné parky

²¹⁰ Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 306.

²¹¹ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 86.

²¹² <http://smichov.blog.cz>, vyhledáno dne 4. 7. 2015.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Viz Pacáková- Hošťálková – Bezděk – Čapková et. al. (pozn. 19), s. 220.

²¹⁶ <http://smichov.blog.cz>, vyhledáno dne 4. 7. 2015.

s restauracemi a kavárnami, na Mariánských hradbách nechal vybudovat krajinářský park, dnes známý jako Chotkovy sady, a mnoho dalšího.²¹⁷ (obr. 65)

Hlavní město českých zemí tak bylo v první polovině 19. století plné zelených parků a zahrad, které poskytovaly stinná útočiště v letních dnech a prostor k vycházkám v chladnějších ročních obdobích.

Obraz tehdejších pražských zahrad je nutné si představit docela jinak, než jak ho známe dnes. V té době zahradní úpravy podléhaly oblíbenému stylu anglického parku v nejrůznějších podobách od sentimentálního ladění až po krajinářské dispozice. V zahradách se střídaly volné travnaté plochy se stromovým porostem, k vidění byly květinové záhony i vzácné dřeviny, velkému zájmu se těšilo pěstování cizokrajných rostlin včetně exotického ovoce.

V důsledku této módní vlny prošly alespoň částečnými úpravami, jež podléhaly intencím anglického romantického parku, některé pražské zahrady, které do té doby měly barokní, rokokové nebo jiné formy. Když později anglický park přestal být preferovaným stylem, zahradám byla mnohdy navrácena jejich dřívější podoba a romantické či historizující prvky ze zahrad zcela vymizely. Dnes po těchto prvcích nezůstalo ani památky, a tak návštěvníka, který do některé ze zahrad zavítá, ani nenapadne, že se zde před přibližně dvěma sty lety mohl rozkládat krajinný park. Naopak pro návštěvníka Prahy počátku 19. století byl takovýto pohled zcela běžný. Zahrady byly do romantizující podoby buďto jen upravovány nebo zakládány zcela nové na místech, kde se předtím nacházel pouze lesní porost. Tak tomu bylo například u západní části Jeleního příkopu pod Pražským hradem.²¹⁸

Přetransformování do podoby dle požadavků anglického parku neunikla ani Královská zahrada, Valdštejnská zahrada, Vratislavská zahrada, Schönbornská zahrada či zahrada Černínská. Naopak zcela nově byla vybudována zahrada usedlosti Bertramka, ke které přiléhaly pozemky hospodářského využití. Park vzniklý u klasicistně přestavěného sídla získal krajinářský ráz.²¹⁹

Obdivuhodná zahrada vznikla též na jižní a jihovýchodní straně Petřína z podnětu knížete Rudolfa Kinského. Počátky prací jsou datovány do roku 1828 a byly ukončeny smrtelnou nehodou knížete v roce 1836. Během této doby byl vybudován letohrádek, provedena modelace terénu, výsadba rostlin, vybudovány cesty, dva rybníky

---

²¹⁷ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 91 – 93.

²¹⁸ Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 297.

²¹⁹ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 86.

a četné prameny, postaveny skleníky a zahradní budovy. Po nějaké době v utváření zahrady pokračovala manželka knížete Rudolfa Vilemína Kinská.²²⁰ Tato původní koncepce Kinského zahrady vznikala paralelně s Landfrasovou zahradou v Jindřichově Hradci. Později pak ve 20. století proběhlo v zahradě několik dalších úprav.

Pověstná byla podle literatury na počátku 19. století zahrada zvaná Kanálka, kterou však dnes již není možné navštívit, neboť byla při zástavbě Vinohrad rozdělena na parcely a zcela zmizela.²²¹ (obr. 66) Kanálka byla založena v poslední čtvrtině 18. století hrabětem Josefem Emanuelem Canalem de Malabaila.²²² Větší část zahrady zabíral krajinářsky upravený park, který sestával z travnatých ploch, stromových alejí a dřevinných porostů skládajících se z domácích i cizokrajných stromů a keřů. Nacházely se zde také drobné zahradní stavby jako památník, poustevna, ptačí voliéry, zvířecí klece a různé pavilony. Celek byl protkán soustavou cest a pěšin, které doplňovala jezírka a potůčky. Díky zálibě pana hraběte v přírodních vědách sloužila Kanálka také tomuto účelu. Byla zde vybudována vegetační a fyziologická stanice, skleníky sloužící pro pěstování nových rostlin, přednáškový sál, hospodářské výstaviště a malý cukrovar. V roce 1800 hrabě svou pozoruhodnou zahradu zpřístupnil veřejnosti. Nejprve byla volně přístupná, ale z důvodu neukázněnosti návštěvníků, byl nucen zavést návštěvy na zvláštní vstupenky.²²³

Jak vyplývá z popisu zahrad a parků na území hlavního města první poloviny 19. století, byla Praha pro stavebníky či stavitele skutečným pramenem poznání zahradní architektury a studnicí informací poskytující zkušenosti se staršími i novými zahradními formami. Vedle sebe zde existovaly zahrady terasovité, parterové s ornamentálními výzdobami, soukromé i veřejné, pevně komponované i volně pojaté, krajinářské i romantické se sentimentálními prvky. Stavebník, stavitel či zahradník zde mohl nalézt inspiraci potřebnou ke své tvorbě.

V pražských zahradách byla předmětem obdivu kromě samotné architektury a modelaci volné přírody rozmanitá flóra. Díky potřebám panstva plnit své zahrady ozdobnou vegetací se v Praze začal rozvíjet obchod s květinami a dalšími rostlinami. Cibuloviny jako narcisy, hyacinty, hvozdíky, krokusy nebo gladioly prodával holandský zástupce haarlemské firmy Vorrhelm a Scheevogt v obchodě na Perštýně. Pokud měl

²²⁰ Viz Pacáková- Hošťálková – Bezděk – Čapková et. al. (pozn. 19), s. 246.

²²¹ <http://www.praha2.cz>, vyhledáno dne 6. 7. 2015.

²²² Viz Pacáková- Hošťálková – Petřů – Riedl et. al. (pozn. 16), s. 300.

²²³ <http://www.praha2.cz>, vyhledáno dne 6. 7. 2015.

pěstitel zájem o květiny exotického původu nebo plodící pomerančovníky, byly k dostání v Steindorfské zahradě na Malé Straně.²²⁴

7. 6. Vídeňské zahrady

Jako další pramen Landfrasovy inspirace při budování své zahrady se nabízí významné centrum uměleckého života, tzv. „brána Evropy“, Vídeň. Přímé vazby Landfrasovy osoby na toto město opět doloženy nejsou, ale z odborné literatury je známo, že Landfrasova tiskárna prodávala knihy do Rakouska a sám Landfras do Rakouska cestoval.

Kromě této skutečnosti by spojnicí mezi hradeckým knihtiskařem a rakouským velkoměstem mohl být Franz Wandrausch, zahradník, který pro Landfrase pracoval v rozmezí let 1835 – 1839. V dopise z roku 1850 adresovaném farnímu úřadu, který žádá o zaslání křestního listu svého syna Josefa, se podepisuje jako: „*Franz Wandrausch, zahradník c. k. zahrady v Schönbrunnu, bytem Hierzing N.86*“.²²⁵ Z dopisu vyplývá, že v době, kdy zahradník pro knihtiskaře pracoval, pobýval v Jindřichově Hradci nebo okolí a po ukončení prací na zahradě odešel do Vídně. Odkud však pocházel a kde pracoval dříve, je zatím nejasné.

Jako jedna z možností Landfrasovy inspirace se tedy nabízí zahrady Schönbrunnu. I když spíše z hlediska ideové roviny, než-li architektonického vzoru. Druhou zahradou v prostředí Vídně, na kterou stojí za to upozornit, je zahrada v Neuwaldeggu hraběte Franze Moritze Lacyho, dnes známá jako Schwarzenberský park.

7. 6. 1. Zahrada zámku v Neuwaldeggu

Historie zámku v Neuwaldeggu a jeho přiléhajících zahrad se začala psát kolem roku 1700. Do té doby zde existoval jen dvorec s pozemky, který byl však zničen během válek s Turky v roce 1683.²²⁶ V letech 1692 – 1697 byl na místě dřívějšího dvorce vystavěn barokní zámek s oválným pavilonem v centrální části dispozice podle

---

²²⁴ Viz Bašeová (pozn. 18), s. 87.

²²⁵ Viz *Dopis Franze Wandrausche* (pozn. 23).

²²⁶ Andreas Zbiral, *Der Barockgarten von Schloß Neuwaldegg*, in: Hájos (pozn. 13), s. 283 – 287, cit. s. 283.

plánů Johanna Bernharda Fischera z Erlachu.²²⁷ Podobu zámku a zahrady zachycuje rytina z roku 1719 (obr. 67).

V roce 1765 získal zámek polní maršál císařovny Marie Terezie hrabě Franz Moritz von Lacy. Hrabě zde během tří desetiletí vytvořil u zámku zahradu, která byla označovaná jako největší a nejkrásnější krajinnou zahrada v okolí Vídně.²²⁸ Hrabě Lacy otevřel park veřejnosti a ten se posléze stal oblíbeným návštěvním místem buržoazie.²²⁹ Z této úpravy hraběte Lacyho se dodnes příliš nedochovalo, ale o velkoleposti zahrady svědčí popis Franze de Paula Anton Gaheise, který o zahradě píše ve svém díle *Spazierfahrten in die Gegenden um Wien*.²³⁰ O zahradě mluví jako o takové, která má vše, co podobné místo má mít. Rostly zde ovocné stromy, ukrývali se pávi, pásly ovce, stál zde lovecký srub, skleník, Dianin chrámek, památníky, oranžerie, rozkládaly se pastorální louky a rybníky. Nacházela se zde také část zvaná Hameau, louka s chatami a malými domky různého využití napodobující vesničku. Jednotlivá obydlí byla otevřena návštěvám a nabízela jim pohled do prostého obydlí.²³¹ Akvarely z 19. století zachycují Dianin chrámek a kašnu se stromovým loubím (obr. 68 a 69). Další vyobrazení ukazují čínský pavilon a lovecký srub (obr. 70 a 71).

Existuje plán výseče zahrady z doby kolem roku 1800. (obr. 72) Plán zachycuje zámek uprostřed teras rozložených na ostrohu, který se tyčí mezi rozlehlými lesy, jichž bylo využito k utváření anglického parku. Zámek je umístěn na nejvyšší terase, před ním se rozprostírá parter se symetricky členěnými záhony a o terasu níže pokračuje symetrická kompozice obohacená o kruhovou kašnu uprostřed. Celý prostor před zámkem ukončuje terasa ve tvaru trojúhelníku, na jejíž nejzazší roh je situován poslední bod pohledové osy vedoucí od středu průčelí zámku. K terasám přiléhají pravděpodobně nížeji umístěné zahrádky různého charakteru. V několika místech z teras ústí cesty lemující ostroh z jedné strany a vedoucí k jednoduchým stavbám, které byly součástí Hameau. Hameau a pohled na zahradu zachycuje také vyobrazení z roku 1780 (obr. 73).

Se smrtí hraběte Lacyho v roce 1801 přešla zahrada do vlastnictví knížat ze Schwarzenberku. Až v 90. letech 18. století získala zahrada nový vzhled, jenž se

²²⁷ <http://www.britannica.com>, vyhledáno dne 10. 7. 2015.

²²⁸ Viz Zbiral (pozn. 226), s. 283.

²²⁹ Robert Rotenberg, *La Pensée Bourgeoise in the Biedermeier Garden*, in: Michel Conan (ed.), *Bourgeois and Aristocratic Cultural Encounters in Garden Art, 1550 – 1850*, Washington, D. C. 2002, s. 147 – 172, cit. s. 157 – 158.

²³⁰ Franz de Paula Anton Gaheis, *Spazierfahrten in die Gegenden um Wien*, Wien 1794.

²³¹ Viz Rotenberg (pozn. 229), s. 158.

víceméně dochoval dodnes.²³² Zahrada v Neuwaldeggu byla velmi atraktivní pro bohatou buržoazii po celou první polovinu 19. století. Byla popisována jako anglická zahrada s tyčícími se altány, květinovými záhony v plném rozkvětu a tiše se vinoucími pěšinami.²³³

Zahrada hraběte Lacyho se ve Vídni stala přechodovým bodem mezi dosud obvyklými barokními a rokokovými formami a novým směrem krajinného parku přicházejícího z Anglie. Přísné kompozice byly částečně rozvolněny a parková úprava s drobnými stavbami nabyla ideový podtext v souladu s myšlenkami Jeana Jacquese Rousseaua a dalších myslitelů, kteří podporovali návrat k přírodě. V tomto ohledu má zahrada Aloise Landfrase svou náplní a způsobem rozvržení s Neuwaldeggem mnoho společného. Zahrada zahrnuje na jedné straně upravovanou část v podobě parteru, květinových záhonů, ovocného sadu atp., a na druhé straně rozvolněné aranžmá krajiny, kterou doplňují různorodé pavilony, chrámky, památníky, antické nebo středověké ruiny. V případě obou zahrad se jedná o specifický typ, který není možné zařadit ani mezi barokní zahrady ve francouzském stylu, ani ještě mezi krajinářsky řešené parky vznikající na kontinentě během 19. století, i když vykazují určité prvky obou konceptů.

Zahrada hraběte Lacyho je příkladem rané realizace tohoto druhu v Rakousku. Ve 2. polovině 18. století byla krajinářská tvorba v Anglii na vrcholu, na kontinent však teprve pronikala a nabývala forem značně ovlivněných sentimentalismem. Nejinak tomu bylo také na českém území. Krajinářské parky, takové jaké se rozvíjely v Anglii, pak vznikaly v Čechách až v první polovině 19. století nebo déle.

V posuzování vývoje zahradního umění a faktorů, které na něj měly vliv, je nutné brát v úvahu nejen čas a prostor, ale také společenskou třídu. Alois Landfras svoji zahradu vybudoval ve druhé čtvrtině 19. století, zahrada v Neuwaldeggu vznikla již o půl století dříve, a přesto vzniká mezi nimi stylová i ideová paralela. Důvodem k tomu je nesubordinovanost a nelineárnost vývoje zahradního umění i umění celkově. V českých zemích také vznikaly romantické parky již ke konci 18. století, ale výsadně v prostředí aristokracie. Šlechta měla vždy pro vytváření zahrad příslušné podmínky: na jedné straně dostatečné vzdělání umožňující zahradu naplánovat, případně možnost cestování a získání vlastní zkušenosti, na straně druhé vhodné pozemky nezbytné pro vybudování náležité zahrady a na straně třetí nezbytný peněžní kapitál, i když v tomto případě nebyla vždy situace šlechty přímo ideální.

---

²³² Viz Zbiral (pozn. 226), s. 286.

²³³ Viz Rotenberg (pozn. 229), 159.

Postupně s proměnou doby a v souvislosti s politickými a hospodářskými poměry v českých zemích začali objevovat také stavebníci měšťanského stavu, kteří s počátkem odlišné doby začali získávat nové možnosti a začali být schopni vyrovnat se šlechtickým zadavatelům. Na počátku 19. století však byli spíše výjimkou a jejich činnost byla spjata zejména s prostředím velkých měst.

Jedním z mála a snad i jedním z prvních stavebníků v měšťanském a navíc maloměstském prostředí byl i Alois Landfras, jehož osoba měla všechny výše uvedené předpoklady k vytvoření zahrady na úrovni šlechtických realizací, i když v měřítku a formách přizpůsobených možnostem a způsobu života střední třídy.

S postupným nástupem moderní doby se začaly mísit činnosti, výsady, povinnosti, předměty zájmu a eventuality mezi jednotlivými vrstvami. To, co bylo dříve privilegiem příslušníka šlechtického rodu, nemuselo být již neobvyklým u bohatého měšťana. Díky změnám poměrů ve společnosti se proměnily i okolnosti vzniku uměleckého díla, v tomto případě zahradní architektury. Ideály upřednostňované v tvorbě zahrad, jenž se promítly v zahradním díle knížete Lacyho v Neuwaldeggu ve Vídni a dalších, se s určitým časovým odstupem uplatnily také v Čechách v nižší společenské vrstvě, konkrétně v zahradě Aloise Landfrase.

7. 7. Zahrady v okolí Saska

Kromě toho, že Landfrasovy cesty podle literárních zdrojů vedly do Rakouska, zavítal knihtiskař za svými zákazníky také do Německa.²³⁴ Podle Karla Pletzera Landfras dodával své knihy konkrétně do Saska.²³⁵

Ne přímo v Sasku, ale v severněji položeném Sasku – Anhaltsku leží nejznámější německý krajinný park Wörlitz. Wörlitz byl v 19. století považován za jediný park na kontinentě, který se skutečně dal nazývat anglickým parkem. Byl hojně navštěvován a jeho části využívali stavebníci z okolních zemí, včetně českých, jako předlohy pro své vlastní zahrady.

Druhým velmi významným parkem, který leží na hranici Saska a Polska, je park knížete Hermann Ludwiga Heinricha von Rückler- Muskau u města Bad Muskau. Stejně jako Wörlitz se v 19. století řadil k největším a nejvyhledávanějším parkům anglického typu v Německu.

---

²³⁴ Viz Wirth (pozn. 1), s. 11.

²³⁵ Viz Pletzer (pozn. 146), s. 57.

7. 7. 1. Zahraní říše ve Wörlitz

První realizací v podobě přírodního krajinného parku následujícího myšlenky anglických zahradních architektů na území Německa byl park Wörlitz knížete Leopolda III. Friedricha Franze von Anhalt – Dessau. Kníže společně s architektem Friedrichem Wilhelmem von Erdmannsdorf a zahradníkem Johannem Friedrichem Eysenbeckem vytvořili na území anhaltsko – desavského knížectví rozlehlou krajinářskou kompozici demonstrující liberální a antiabsolutistické smýšlení Leopolda III., zvanou také Zahradní říše.²³⁶ (obr. 74)

Od roku 1764 začal kníže s budováním rozsáhlého parku na základě vlastních zkušeností nabytých několikerou návštěvou Anglie, kterou umožnil i svému architektovi a zahradníkovi. Ve wörlitzském parku se projevil jak nově nastupující palladiánský klasicismus, tak i gotizující historismus. Zámek hraběte byl umístěn na vrcholu celé parkové kompozice nad vodní plochou jezera, jež byla napájena důmyslně promyšleným způsobem vodních kanálů.²³⁷ Na jezeře byly vytvořeny ostrovy, na nichž se nacházely jednotlivé stavby. Každý z těchto ostrovů poskytoval samostatný kompoziční obraz. Charles-Joseph Lamoral, VII. kníže de Ligne, polní maršál a spisovatel, popsal v jednom ze svých děl také wörlitzský park, který se pokusil rozdělit do pěti aktů o sedmi výjevech. Jedním z nich je zimní zahrada na ostrově severozápadně od zámku ohraničená stále zelenými živými ploty. Uprostřed ostrova se nachází bludiště. Jedna strana zahrady skýtá výhled na jezero s ostrovem Jeana Jacquese Rousseaua. (obr. 75) Na druhé straně širokého jezera leží zahrada Gotického domu, který je dominantním pohledovým bodem od zámku.²³⁸

Park ve Wörlitz byl zpřístupněn veřejnosti a umožnil tak cestovatelům na vlastní oči spatřit všechny pozoruhodnosti tohoto místa. Kromě četných altánů a pavilonů, mostků, památníků, elegických náhrobků, umělého vulkánu a přírodních krás, mohlo návštěvníka zaujmout a poučit vzorové zemědělské hospodářství.²³⁹ Park proslul také zejména díky tištěnému popisu, který přispěl k jeho oblíbenosti jakožto cíle střeoevropských cestovatelů.²⁴⁰

Jedním z cestovatelů, kteří navštívili Zahradní říši ve Wörlitz, mohl být také Alois Landfras. Zdá se pravděpodobné, že při jeho zájmu o umění a architekturu navíc

²³⁶ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 110 – 111.

²³⁷ Viz Krummholz (pozn. 40), s. 19.

²³⁸ Viz Gothein (pozn. 14), www.gardenvisit.com, vyhledáno dne 14. 7. 2015.

²³⁹ Viz Kalusok (pozn. 12), s. 110 – 112.

²⁴⁰ Viz Krummholz (pozn. 40), s. 19.

ve spojení s jeho láskou k cestování, mohl do německého parku zavítat. Dle historických zdrojů Landfrasova tiskárna pod vedením Aloise dodávala knihy do německého Saska a Landfras sám často za svými zákazníky cestoval. I když se cesta z Jindřichova Hradce do německého Wörlitz v tehdejší době zdá velmi obtížná, navíc vezme-li se v úvahu, že první vlaková trať vedoucí z Prahy do Saska vznikla až v polovině 19. století, vyloučit ji nelze. Zajímavý je také fakt, že napůl cesty z jižních Čech do míst, kde se nachází park knížete Leopolda III., leží také město Teplice, ve kterém, jak se zdá, našel Landfras předlohu pro svůj antický pavilon.

Konkrétní analogii mezi některou z wörlitzských staveb nebo částí parku a jindřichohradeckou zahradou jsem nenalezla. Jako jedna z možností se však nabízí volně pojatá inspirace gotickým domem v případě gotického pavilonu v Landfrasově zahradě. Gotický dům ve Wörlitz je v porovnání s hradeckým gotickým pavilonem monumentální stavba. Jeho formy v sobě nesou stopy anglické novogotiky, ale také benátské gotické i renesanční architektury s drobnými prvky přejatými z orientu. (obr. 76) Při stavbě gotického domu byly využity lomené oblouky i oslí hřbety, slepé čtyřlaločné kružby s jeptiškami oblých transformovaných tvarů, cimbuří, slepé arkády i ornament na fasádě. Při pohledu na gotický pavilon v Landfrasově zahradě se může zdát název „gotický“ na první pohled nevhodný. Avšak tento název se ustálil nejspíš již se stavbou zahrady a objevuje se i v nejstarší literatuře. Stejně jako u gotického domu ve Wörlitz zde bylo využito rozmanitých forem, které s gotikou, jež je ve většině lidských představ zastoupena slavnými francouzskými katedrálami nebo alespoň českými gotickými stavbami, nemají mnoho společného. Gotický pavilon v Landfrasově zahradě byl gotickým slohem pouze inspirován, stejně jak tomu bylo v případě celého novogotického proudu. Interiér byl zařízen ve stylu vladislavské pozdní gotiky, v exteriéru se však kromě lomených oblouků uplatnily také renesanční prvky, k nimž patří toskánské sloupy v průčelí a lunetová římsa v podstřeší. (obr. 77) Tato lunetová římsa se často objevuje v českém prostředí na renesančních sgrafitových domech, například na Schwarzenberské paláci nebo Hrádku na druhém nádvoří zámku v Českém Krumlově, ale také na Adamově stavení, jež je součástí jindřichohradeckého zámku. Pavilon tak díky kombinaci různých forem získal nevšední podobu, která nedovoluje stavbu jednoduše stylisticky zařadit.

7. 7. 2. Park „zeleného knížete“ v Bad Muskau

V souvislosti s územím Saska nelze opomenout významný zahradní areál knížete von Pückler- Muskau, který leží ve městě Bad Muskau na hranici Německa a Polska. Kníže, přezdívaný „zelený“ pro svou zálibu v přírodě a jejím zvelebování, zdědil pozemky o rozloze 8,5 čtverečních mil, a i přes dluhové zatížení a špatný stav rodinné usedlosti, začal v roce 1811 své panství zvelebovat dle anglických vzorů. Park se rozkládá u řeky Nisy, celková krajinná úprava zahrnuje také městečko Muskau a několik blízkých vesnic.²⁴¹ (obr. 78) Budování parku se stalo celoživotním dílem knížete, který byl kromě toho autorem mnoha cestopisů a měl vliv na krajinařskou tvorbu v nejen českých zemích a Evropě, ale také v Americe.²⁴²

Před počátkem realizace si kníže nechal vymalovat krajinné scénérie podle svých představ od malíře Schirmera, podle kterých pak budoval park. (obr. 79 a 80) Jelikož si přál mít okamžitě zalesněnou krajinu bez dlouhého čekání, nechal zde vysadit již vzrostlé stromy. Působení parku spočívá především v rozmístění těchto stromů. Skupiny buků, lesíky, vrby sklánějící se nad vodní hladinou – to vše poskytovalo návštěvníkovi malebné pohledy, jako by se díval na dílo malířského mistra. Důležitou roli při utváření rozmanitého varieté hrál také kontrast světla a stínu. K oživení obrazu pak napomáhaly drobné stavby jako například chrámky, klenutý kostel nebo ruina věže. Vášeň pro trosky historických staveb získala nové rozměry. Ruiny už neměly odkazovat k pomíjivosti lidského života, ale upomínaly na konkrétní nebo imaginární událost.²⁴³

V návaznosti na budovu zámku nechal kníže Pückler renovovat původní barokní zahradu. Utvořil zde okrasou zahradu s pestrobarevnými květinovými záhony, jež tvaroval do podoby vějířů, písmen, rohů hojnosti či květů. (obr. 81) V literatuře je záliba knížete v barevných květinách na rozdíl od parkové úpravy hodnocena spíše negativně.²⁴⁴ Je k podivení, že kníže, který byl schopen naplánovat úpravu tak velkého území, jako byl park v Muskau, s vytříbeným vkusem pro estetičnost, na druhé straně holdoval ornamentálnímu zahradnímu umění v poněkud přehnané formě. Vysvětlením pro tento fakt je snaha o kladení důrazu na rozdíl mezi člověkem formovanou zahradu a volnou krajinnou kompozici.²⁴⁵

---

²⁴¹ Harri Günther – Volkmar Herre, *Gärten der Goethezeit*, Leipzig 1993, s. 251.

²⁴² Jana Halamová, *Pücklerův krajinařský park Muskau – proměny v čase*, <http://www.zahrada-park-krajina.cz>, vyhledáno dne 15. 7. 2015.

²⁴³ Viz Gothein (pozn. 14), www.gardenvisit.com, vyhledáno dne 15. 7. 2015.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ Viz Halamová (pozn. 242).

Stejně jako park ve Wörlitz byla i Pücklerova krajinná úprava přístupná veřejnosti. Park však ještě v polovině 19. století nebyl zcela dokončen. To ovšem nehrálo roli ve skutečnosti, že se stal velkým vzorem pro další zahradní díla. Nebyla potřeba ani osobní návštěva, neboť díky četným skicám Augusta Wilhelma Schirmera, jenž pro knížete pracoval, a také vydání Pücklerových teorií a principů v souhrnném díle *Atlas zu den Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*²⁴⁶, se poměrně snadno ideje a realizace parku v Muskau šířily do dalších zemí.

---

²⁴⁶ Hermann Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau, *Atlas zu den Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*, Stuttgart 1834.

8. Inspirace na základě předlohové literatury, časopisů a zahradních vzorníků

Jako zdroj inspirace k vytvoření vlastní zahrady v Jindřichově Hradci mohla Aloisi Landfrasovi sloužit na jedné straně skutečná zahradní architektura, se kterou se mohl seznámit na svých cestách. Vzhledem ke svému postavení majitele tiskárny podnikal četné pracovní cesty, a s největší pravděpodobností některé také soukromé. Možností načerpání inspirace se nabízí nespočet, ať už se jedná o díla obdivovatelů přírody a zahradního umění na českém území nebo v zahraničí.

Na druhé straně se nabízí ještě jiná příležitost, jak se seznámit s uměním zahradního stavitelství a jeho novými i staršími styly. Tímto východiskem byla předlohová literatura různého druhu. V 19. století i stoletích předcházejících byly právě různé vzorníky a předlohy, které vycházely z rukou stavitelů, architektů a někdy také stavebníků, výborným pomocníkem k šíření architektonických typů, především pak i z místa na místo ležící od sebe ve značné vzdálenosti. Alois Landfras se při své profesní dráze majitele a vedoucího knihtiskařského podniku v literatuře nepochybně výborně vyznal. Sám také později otevřel knihkupectví a také půjčovnu knih a čítárnu pro veřejnost, která se skládala z děl českých, německých, anglických i francouzských, a v roce 1879 sestávala z 4 366 svazků různého charakteru.²⁴⁷ Vzhledem k Landfrasovu kladnému vztahu ke knihám, jenž byl ve své podstatě jeho celoživotním údělem, a zálibě v umění celkově, se zdá velmi nepravděpodobné, že by se nikdy s předlohovou nebo jinou literaturou pojednávající o zahradách nesetkal. Množství literatury tohoto druhu, kterou mohl společně se svým stavitelem Schafferem při tvorbě zahrady využít, bylo v 1. polovině 19. století velmi rozsáhlé.

Architekturou se literatura zabývala odpradávná. Již od antiky vznikala díla popisující architekturu, ve středověku si pak sami stavitelé pořizovali kresby jednotlivých stavebních prvků. Tím vznikaly vzory, které pak mohli opakovaně použít pro svou práci. Takovéto vzorníky nápadů se nacházely v architektonických hutích, kde sloužily jako zdroj inspirace pro jejich pracovníky. Významným dochovaným středověkým souborem kreseb je skicář Villarda de Honnecourt z doby kolem roku 1235.²⁴⁸

Období novověku se neslo ve znamení četných traktátů věnujících se architektuře z teoretického hlediska. Podobnou funkci jako vzorníky architektury

---

²⁴⁷ Viz Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař* (pozn. 4), s. 15 – 16.

²⁴⁸ Viz Kroupa (pozn. 31), s. 37.

zastávaly také rozličné grafické listy, veduty a další malířská díla zachycující podobu měst, staveb nebo jejich částí.

Předlohová literatura týkající se zahradní architektury velký rozvoj zaznamenala ve 2. polovině 18. století, se vznikem krajinářského parku v Anglii. Důležitou roli hrály také kresby a náčrty nejslavnějších anglických zahradních architektů a přenesení jejich reálných děl na papír dalšími umělci. Významným činitelem v tomto směru byl již v první polovině 18. století lord Burlington, který několikrát navštívil Itálii, z níž si přivezl množství kreseb zachycujících stavby významného pozdně renesančního architekta Andrea Palladia. Díky tomuto muži se Palladiovy myšlenky téměř o dvě stě let později přenesly do Anglie a staly se jedním ze základních kamenů nově vznikajícího přístupu k přírodě a krajině. Lord Burlington kolem sebe postupně soustředil okruh významných osobností, mezi které patřil již zmiňovaný básník Alexander Pope nebo Stephen Switzer, jenž byl autorem mnoha významných děl pojednávajících o zahradním umění.²⁴⁹ V neposlední řadě také William Kent, kterého lord Burlington pověřil mimo jiné editováním návrhů Inigo Jonese, jež vyšly pod názvem *The designs of Inigo Jones, consisting of plans and elevations for public and private buildings*.²⁵⁰

K šíření idejí anglického parku na kontinent pak napomáhaly především spisy zabývající se zahradami a odborné časopisy vycházející v Německu, buďto jako překlady anglických autorů nebo jako vlastní texty německých myslitelů. V první řadě nelze opominout výše zmiňovanou *Theorie der Gartenkunst* od Christiana Lorenze Hirschfelda. K proslavení Hirschfeldových teorií přispěla také recenze jeho *Zahradního kalendáře na rok 1795* od Friedricha Schillera, který zastával podobná stanoviska v otázce formování zahrad jako Hirschfeld.²⁵¹ Další příklady velmi významných prací, jež se zabývají uměním zahrad převážně z teoretického hlediska a pocházejí z pera anglických, francouzských nebo německých autorů, jsem již uvedla v počátečních kapitolách.

---

²⁴⁹ Viz Zatloukal (pozn. 102), s. 66.

²⁵⁰ William Kent, *The designs of Inigo Jones, consisting of plans and elevations for public and private buildings. With some additional designs. Volume I*, London 1727.

²⁵¹ Viz Zatloukal (pozn. 102), s. 74 – 76.

8. 1. *Ideenmagazin* Johanna Gottfrieda Grohmanna

Profesor filosofie a odborník na dějiny architektury Johann Gottfried Grohmann vydával v Lipsku od roku 1786 sešitové sborníky, které nesly dlouhý název *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, um Gärten und ländliche Gegenden, sowohl mit geringem als auch großem Geldaufwand nach den originellsten Englischen, Gothischen, Sinesischen Geschmacksmanieren zu verschönern und zu veredeln*. Spoluvydavatelem časopisu byl lipský knihkupec Friedrich Gotthelf Baumgärtner. Všechna čísla vycházela dvojjazyčně, a to v němčině a francouzštině. Do roku 1802 bylo publikováno celkem 48 sešitů, a v roce 1806, kdy Grohmann zemřel a v publikování pokračoval jeho společník, byl název časopisu změněn na *Neues Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und Besitzer von Landgütern*.²⁵² Celkově všech 48 čísel *Ideenmagazin* a 12 čísel *Neues Ideenmagazin* zahrnovaly 555 celostránkových ilustrací.²⁵³

Tyto ilustrace zachycovaly zahradní stavby různého druhu i celé krajinné scenérie, ale také přístroje, dekorace a všemožné doplňky, jako byl například nábytek, houpačky, loďky, slunečníky, stany atp. Z drobné zahradní architektury se zde objevovaly antikizující chrámky, historizující a orientální pavilony, památníky, pomníky, obelisky, umělé jeskyně, brány a vstupy, středověké zříceniny, mosty, lesní chatrče nebo stavby s čínskými prvky.

Ideenmagaziny poskytovaly skutečně velký výběr zahradních prvků. Alois Landfras či jeho stavitel Schaffer se mohli nechat volně inspirovat některým návrhem nebo zkombinovat několik nabízených elementů do zcela nové podoby. Zajímavým příkladem také je vyobrazení č. X. v osmém oddíle svazku I z roku 1806. (obr. 82) Ilustrace zachycuje celý plán zahrady se zámkem a francouzským parterem, jídelním pavilonem, chatrčí, Venušíným chrámkem, čínským mostem, chrámkem přátelství atd. Parkem protéká potok s jezírkem, kolem něhož se klikatí pěšiny a mezi stromy jsou umístěny jednotlivé stavby. Podobných plánů se v četných sešitech vzorníku nachází zajisté mnoho. Landfras mohl, pokud měl možnost *Ideenmagazin* využívat, některý z nich upotřebit při utváření dispozice vlastní zahrady.

Tyto vzorníky zahradních staveb se ve své době těšily velké oblibě. To, jestli měl Landfras k dispozici vlastní exempláře, není jisté, ale v četném zastoupení se

²⁵² <http://www.ub.uni-heidelberg.de>, vyhledáno dne 17. 7. 2015.

²⁵³ <http://www.donaldheald.com>, vyhledáno dne 17. 7. 2015.

nacházely na zámku v nedalekých Budiškovcích a také v Blatné. Podobně tomu bylo i s Hirschfeldovým dílem *Theroie der gartenkunst*, jehož kompletní vydání se nacházelo rovněž v Budiškovcích a na zámku v Nových Hradech.²⁵⁴

8. 2. Vzorník *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden* od architekta Piringera

Rozsahem drobný vzorník zahradních staveb od architekta Piringera byl vydán v roce 1837 obchodníkem s uměním Henrichem Friedrichem Müllerem ve Vídni pod názvem *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obeliskten, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.* Tento vzorník se v době Landfrasva života nacházel v knihovně jindřichohradeckého gymnázia, se kterým byl Alois v těsném kontaktu jakožto učitel a školní dozorce, tudíž je velká pravděpodobnost, že se vzorníkem přišel do kontaktu nebo ho dokonce sám do knihovny uložil.

Vzorník obsahuje celkem čtrnáct celostránkových ilustrací, mezi které patří kašny, mosty, lavice, pavilony, monumenty, lusthausy, chrámky, ruiny středověké zříceniny, pomníky, chatky, poustevny, loďky, stavby s orientálními prvky a dva plány parku v anglickém stylu. Ilustrace jednotlivých staveb jsou doprovázeny půdorysy a všechny jsou v úvodu popsány.

Za velmi zajímavé považují ilustrace na jedenácté straně, na které jsou znázorněny poustevny v osmi podobách (obr. 83), na následující dvanácté straně pak ještě několik dalších. Jelikož poustevna s poustevníkem se v Landfrasově zahradě do dnešních dnů nedochovala a je mi známá pouze podoba poustevníka a části interiéru z černobílé fotografie (obr. 84), není možné říci, jak přesně poustevna původně vypadala. Ale podle popisu z doby ještě nedávné se jednalo o přízemní stavbičku z prken se sedlovou plechovou střechou a jehlancovou zvonici s křížkem, do které se vcházelo dvířky z prořezávaných prken.²⁵⁵ Vzorník nabízí hned několik předloh pro poustevnu. Některé z pousteven mají kruhový půdorys, jiné obdélný a sedlovou střechu. Zvonici s křížkem mají téměř všechny. Většinou mají kamenné zdi, ale na jedenácté

²⁵⁴ Viz Pavlátová – Ehrlich et. al. (pozn. 17), s. 32.

²⁵⁵ Viz Skuhrová (pozn. 2), s. 39.

straně se nachází také jedna prkenná. Nepředpokládám, že by Schaffer Landfrasovu poustevnu postavil podle jedné konkrétní ilustrace, ale spíše vybral z několika předloh určité prvky, které spojil a vytvořil tak poustevnu osobitého vzhledu.

Jižním směrem od salla tereny se nacházela pod stromy kamenná lavice, která mohla být zhotovena na způsob dvou lavic, které jsou zachyceny již na první straně vzorníku a jsou zdobených architektonickými detaily (obr. 85). Devátý list je věnován také ilustracím lavic (obr. 86), které jsou dle popisu provedeny ve formách gotických až moderních.²⁵⁶ Tyto návrhy se mohly stát předlohou pro některé z laviček, jež byly rozmístěny různě po zahradě a sloužily k odpočinku ve stinných zákoutích. Nebo také pro podstavce na květiny stojící dnes po bocích vchodu gotického pavilonu, které jsou tvořeny kovááním ve tvaru gotických kružeb.

Na šesté straně se nachází ilustrace trosek rytířského hradu (obr. 87), jež mohla Landfrasovi poskytnout inspiraci k vytvoření nápodoby středověké zříceniny, která dnes už existuje jen ve fragmentu.

Tento vzorník je ve vztahu k Landfrasově zahradě svým vydáním roku 1837 poměrně pozdní prací, avšak budování Landfrasovy zahrady bylo podle pramenů ukončeno až v roce 1839, s tím že přesná datace jednotlivých částí, kromě vzniku kuželny a gotického pavilonu v letech 1829 a 1835, neexistuje.²⁵⁷ Tudíž drobnější stavby a zahradní doplňky mohly vznikat až těsně před dokončením celé zahrady.

8. 3. Časopis *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung* a další zahradní příručky

V knihovně jindřichohradeckého gymnázia byly uloženy také kromě zahradního vzorníku od architekta Piringera čísla dvou časopisů, jejichž tematika byla zaměřena na zahradní umění. Prvním z nich je *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau- Geseschfat in Frauenforf* Časopis byl vydáván Johannem Evangelistou Fürstem, který v roce 1822 založil zahradnickou společnost, v rámci které bylo v rozmezí let 1823 – 1844 publikováno toto periodikum.²⁵⁸ Cílem

---

²⁵⁶ (Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obeliskten, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, s. 6.

²⁵⁷ Viz Wirth (pozn. 1), s. 12.

²⁵⁸ <http://www.deutsche-biographie.de>, vyhledáno dne 18. 7. 2015.

společnosti bylo šíření osvíceneckých myšlenek, získávání nových znalostí v oblasti zahradního umění a po té jejich rozšiřování.²⁵⁹

Kompletní první ročník *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung* v rozsahu 1. až 52. čísla z roku 1823 je, společně se zahradním vzorníkem *Gartenverschönerungen* a níže uvedenými příručkami, uložen v Muzeu Jinřichohradecka.

Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, jak je patrné ze samotného názvu, se věnoval zahradnímu umění všeobecně. Nejednalo se tedy o vzorník zahradní architektury, ale časopis poskytoval svým čtenářům informace ohledně pěstování okrasných rostlin, zeleniny, ovoce, rozmanité praktické rady, návody ke zhotovení pomůcek potřebných k zahradničení, tipy k vylepšení vlastní zahrádky, ale také se zaměřoval na trendy týkající se zahradní architektury a zahradu z hlediska umělecké tvorby.

Těchto 52 čísel prvního ročníku magazínu obsahuje příspěvky velmi rozličných témat, ale z některých z nich se Alois Landfras mohl snadno poučit při budování a následnou péči o svou zahradu. Příspěvky, které jsem vybrala, a které se mi zdály jako příhodné, mohou sloužit spíše jako příklad toho, jak mohl Alois časopis využít. První ročník se nacházel v gymnazijní knihovně, Landfras k němu měl přístup, ale není vyloučeno, že vlastnil další ročníky *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung* nebo i jiného periodika.

Ve 2. čísle ze 7. ledna 1823 se nachází článek *Poučení o pěstování zákrsků*²⁶⁰, který informuje o správném utváření stromů, který má sloužit k intenzivnímu pěstování ovoce a jehož kmen nepřesahuje určitou výšku (obr. 88). Jelikož prostory Landfrasovy zahrady nebyly příliš rozměrné a na nejvýše položené terase se nacházel ovocný sad, mohl Alois tento návod k pěstění drobných nosných stromů uvítat. Zejména v době po roce 1839, kdy pro něho přestal pracovat zahradník Franz Wandrausch, který se zajisté podílel na utváření rostlinné složky zahrady při jejím formování.

Další zajímavost tentokrát poskytující návod na kupoli, jež má vylepšit funkci skleníku, se nachází v 36. čísle.²⁶¹ (obr. 89) Tento vynález mohl Landfras aplikovat také na svůj skleník, který se v zahradě určitě nacházel, jen není možné s přesností říci, kde

---

²⁵⁹ <http://www.gartenkunst-im-passauer-land.de>, vyhledáno dne 18. 7. 2015.

²⁶⁰ Unterricht zur Zwergbaumzucht, *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung*, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau- Geseschaft in Frauenforf I, 1823, č. 2, 7. 1., s. 14 – 16.

²⁶¹ [Ü]ber die form, welche die Gläser an einem Treibhause haben müssen, wenn sie die größte Menge von Sonnenstrahlen aufnehmen solllen, idem, č. 36, 3. 9., s. 277 – 281.

ani jak vypadal. Skleník totiž podle slov Viléma Landfrase shořel při požáru v roce 1865.²⁶²

Časopis nabízel také příspěvky zaměřené na soudobou módu používaných zahradních forem a na konkrétní zahradní realizace a jejich historii. Alois Landfras se tak mohl dočíst o římských zahradách²⁶³ nebo načerpat informace k pochopení rozdílů mezi starým francouzským a novým anglickým zahradničením.²⁶⁴ (obr. 90)

Mezi další zahradní literaturu, která byla uložena v knihovně gymnázia, patří dvě příručky věnující se tématům s obdobnou charakteristikou jako *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung*. Jedná se o *Allgemeines Deutsches Gartenbuch*²⁶⁵ z roku 1821 a *Neuestes allgemeines deutsches Gartenbuch*²⁶⁶ z roku 1832.

Všechny výše uvedené odborné knihy, vzorníky a časopisy mohly Landfrasovy sloužit jako literární zdroj inspirace při budování vlastní zahrady, a to z hlediska teoretického i praktického. Vzorníky mu mohly poskytnout podnět k použití konkrétních nebo podobných architektonických forem, teoretické spisy inspiraci v ideové rovině a zahradní časopisy a příručky rady ohledně provozu zahrady a péče o rostliny.

---

²⁶² Viz *Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy* (pozn. 20).

²⁶³ Skizze eines Gartens Romans, *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung*, herausgegeben von der *Praktischen Gartenbau-Gesellschaft in Frauenforf* I, 1823, č. 22, 28. 5., s. 169 – 171.

²⁶⁴ Begriff des Unterschieds zwischen alt französischer und neu enclischer Gartnerei, viz *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung* (pozn. 260), č. 37, 10. 9., s. 285 – 287.

²⁶⁵ J. G. Salzmann, *Allgemeines deutsches Gartenbuch, oder vollständiger Unterricht in der Behandlung des Küchen-, Blumen- und Obstgartens. Mit einem Gartenkalender, enthaltend die monatlichen Verrichtungen im Küchen- und Baumgarten, und einem Anhang vom Trocknen, Einmachen, Erhalten und Aufbewahren verschiedener Gewächse*, Eger – Franzensbad 1821.

²⁶⁶ Carl Ernest Mayer, *Neuestes allgemeines deutsches Gartenbuch mit Rücksicht auf Boden und Klima; oder allgemeines Handbuch des Gartenbaues als eine vollständige, theoretisch-practische Anleitung zur Erziehung aller in das gesammte Gebiet des Gartenbaues einschlagender Gewächse im Küchen-, Obst- und Ziergarten, mit gleichzeitiger Benutzung der von den bewährtesten Schriftstellern gesammelten neuesten Erfahrungen*, Wien 1832.

9. Závěr

Alois Landfras byl významnou postavou jindřichohradecké historie, jehož tiskárna patřila k nejproslulejším podnikům svého druhu v 19. století. Landfrasova tiskárna, Alois Landfras a jeho vila se zahradou tvoří velké badatelské téma, které lze uchopit z různých stran a různými způsoby. Největší pozornosti se doposud těšil Landfrasův tiskařský podnik, kdežto zahrada zůstávala poměrně stranou. Já jsem se na zahradu zaměřovala z uměleckohistorického pohledu a pokusila jsem se rozvinout zcela nové otázky. K tomuto tématu jsem si otevřela vrátka svojí bakalářskou prací, ve které jsem spíše jen shromažďovala poznatky a snažila se podat komplexní obraz věci.

Hlavním cílem mé práce bylo rozebrat jednotlivé možnosti, které měl Landfras k získání inspirace, která mu následně pomohla k vybudování jeho zahrady. Nejprve jsem se zaměřila na inspirační zdroje v podobě architektonických objektů. Postupovala jsem na základě získaných informací ohledně obchodních a pracovních kontaktů Aloise Landfrase, jeho cest a studia v Praze. Nemohla jsem opominout několik zahrad náležících k panským sídlům v okruhu měst Jindřichova Hradce, Tábora a Českých Budějovic, kde působila Landfrasova tiskárna a je možné předpokládat, že do těchto končin Landfras často zavítal.

Zajímavý objev jsem učinila v zámeckém parku v Teplicích, kde se do zahrady otevírá pavilon zámeckého divadla, jež se svými architektonickými formami výrazně přibližuje antickému pavilonu v Landfrasově zahradě. Došla jsem k přesvědčení, že tato stavba se stala Landfrasovi vzorem pro stavbu svého pavilonu. Teplice se nachází na cestě do německého Saska, kam Landfrasova tiskárna podle literatury dodávala knihy. V Německu v těsném okolí saského území leží dva nejvýznamnější německé parky, a to Wörlitz a Muskau. I u těchto parků mohl jindřichohradecký knihtiskař hledat také inspirace ke stavbě zahrady.

Stejně tak mohl načerpat cenné podněty v zahradách Vídně, neboť podle všeho často zajížděl na svých obchodních cestách do Rakouska. Spojnicí mezi Landfrasem a Vídní také mohl být jeho zahradník, Franz Wandrausch. Důkaz o existenci této dosud neznámé postavy celého tématu mi poskytl dopis adresovaný hradecké farnosti a odeslaný Franzem Wandrauschem z Vídně.

Následně jsem se pokusila vyhledat možné inspirační zdroje Landfrasovy zahrady v podobě předlohových knih, zahradních vzorníků, časopisů a příruček. Této literatury existovalo nepřeberné množství, ale já jsem se rozhodla zúžit výběr pouze na

zdroje dostupné v Jindřichově Hradci a této literatuře se věnovat v počátečních kapitolách pojednávajících o vývoji anglického parku.

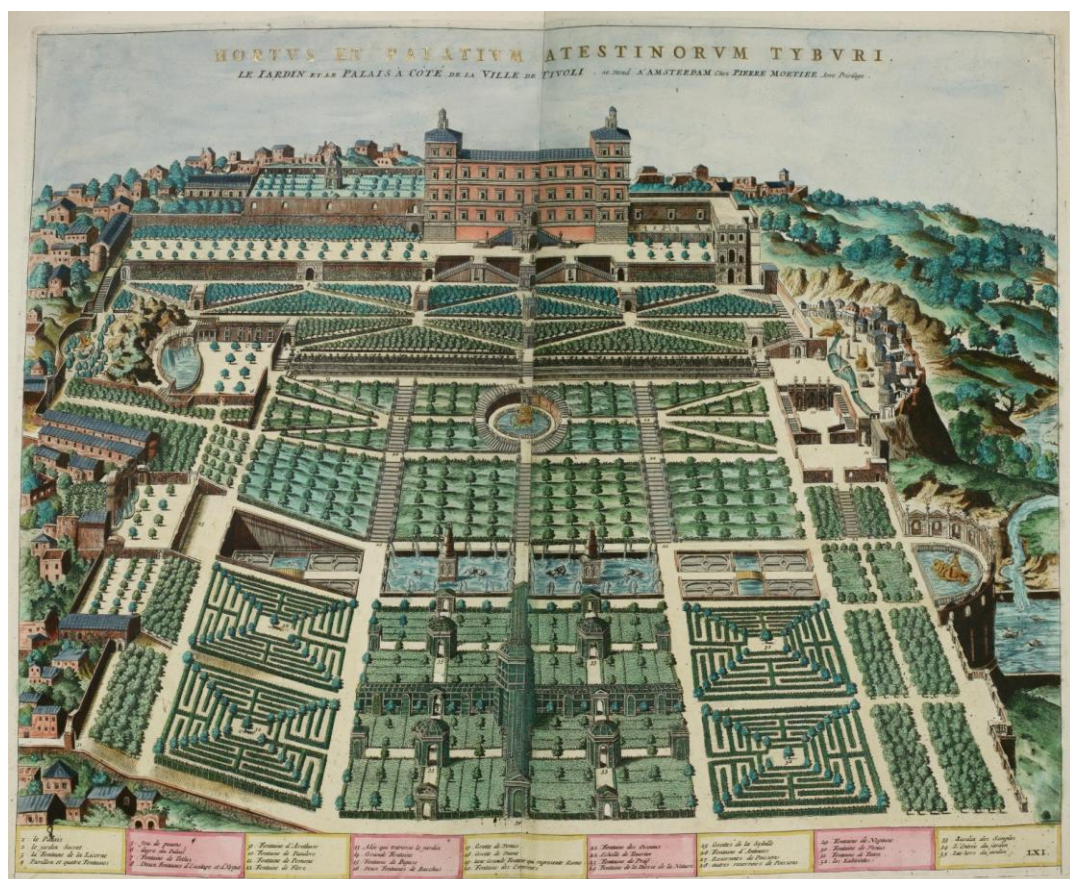
I když jsem tématu Landfrasovy zahrady věnovala část své bakalářské práce a nyní i tuto práci, shledávám ho stále otevřeným a přístupným novému bádání. Na jedné straně vyvstávají stále nesrovnalosti v historických faktech, například není možné s úplnou jistotou datovat počátek výstavby zahrady a vily, dále se také otevírají nové otázky v případě osoby Landfrasova zahradníka. Nedovoluji si však ani říci, že problematiku inspiračních zdrojů Landfrasovy zahrady jsem zcela vyčerpala. V Českých zemích i v zahraničí existuje jistě bezpočet dalších obdivuhodných zahrad a parků, které mohly Aloise Landfrase inspirovat k vytvoření unikátního díla, byť by některé z oněch zelených útočišť navštívil pouhou náhodou.

10. Obrazové přílohy

Obr. 1. Sředověká zahrada v pojetí Renauda de Montauban, 15. století.

Obr. 2. Zahrada vily d'Este v Tivoli.

Obr. 3. Zahrada vily Garzoni v Collodi.

Obr. 4. Zahrady ve Versailles, Pierre Patel, 1668.

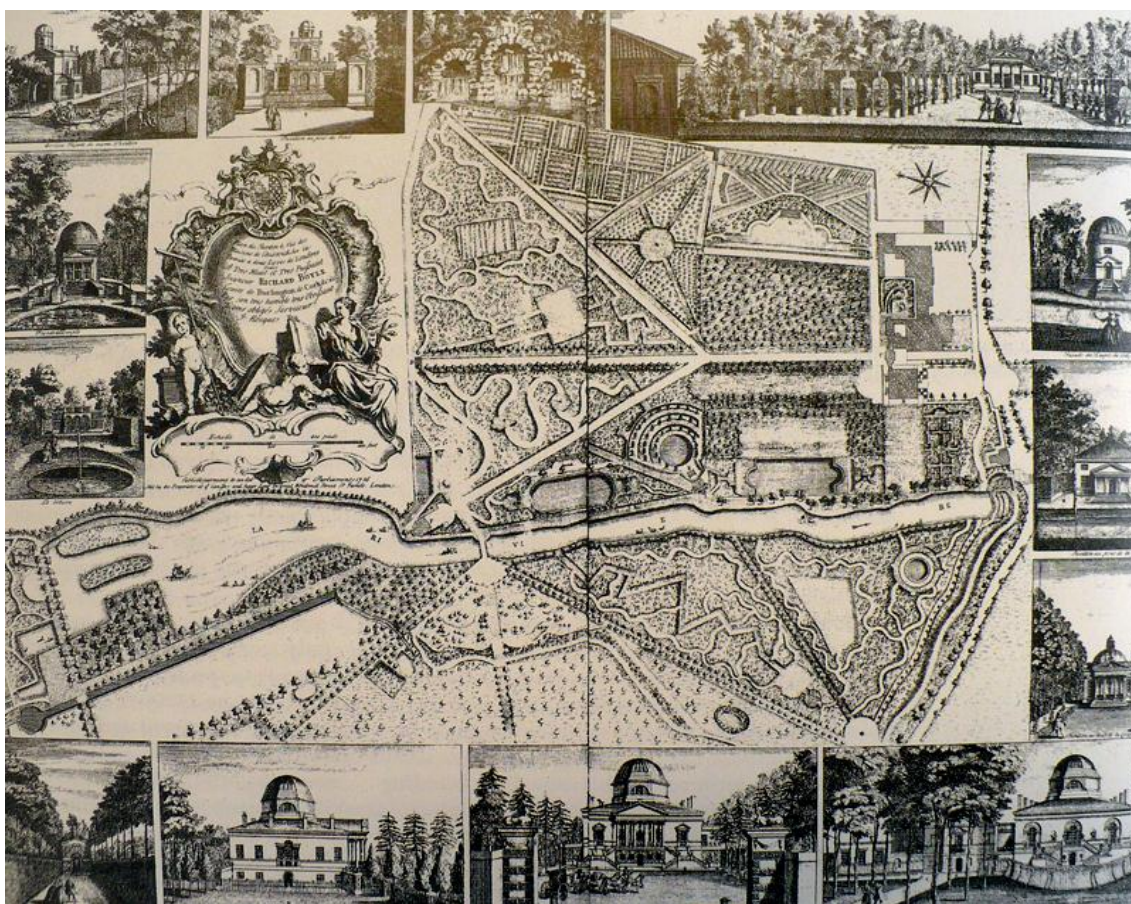
Obr. 5. Labyrint v zahradě v zámku Chatsworth v Derbyshire.

Obr. 6. Ideální krajina v pojetí Claudi Lorraina. Krajina s odpočinkem na útěku do Egypta, 1666.

Obr. 7. Chrám čtyř větrů, park zámku Howard.

Obr. 8. Plán a pohledy do zahrady v Chiswicku, 1736.

Obr. 9. Chrámek antických ctností, park Stowe.

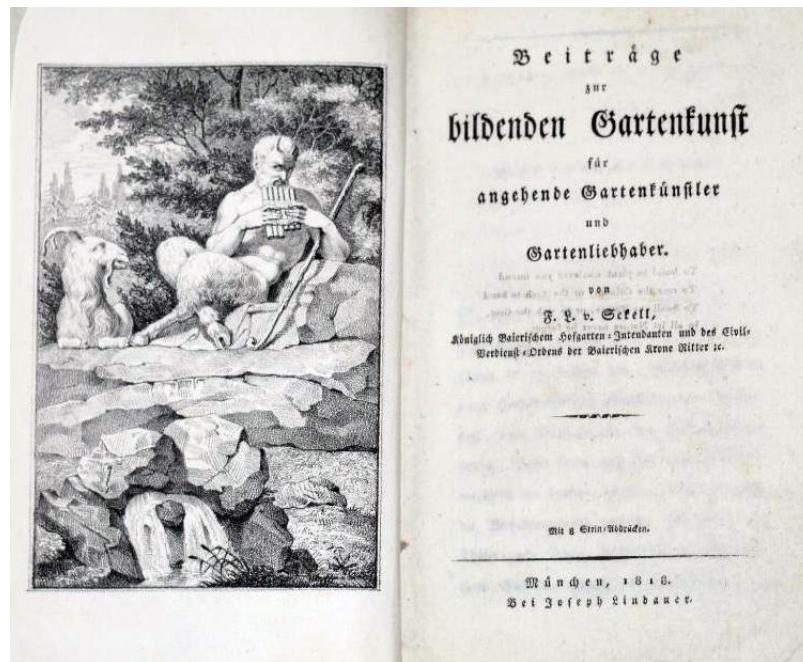
Obr. 10. Zahrada zámku Rousham.

Obr. 11. Pagoda a most v zahradě Kew, Richard Wilson, 1762.

Obr. 12. Ostrov s náhrobkem Jeana Jacquese Rousseaua v parku Ermenonville, Hubert Robert, 1802.

Obr. 13. Friedrich Ludwig von Sckell, *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Liebhaber*, 1818.

Obr. 14. Christian Lorenz Hirschfeld, *Theorie der Gartenkunst*, 1779.

Obr. 15. Vyhlídka na park ve Vlašimi, V. A. Berger podle A. Pucherny, 1802.

Obr. 16. Čínský pavilon v parku ve Vlašimi, V. A. Berger podle A. Pucherny, 1802.

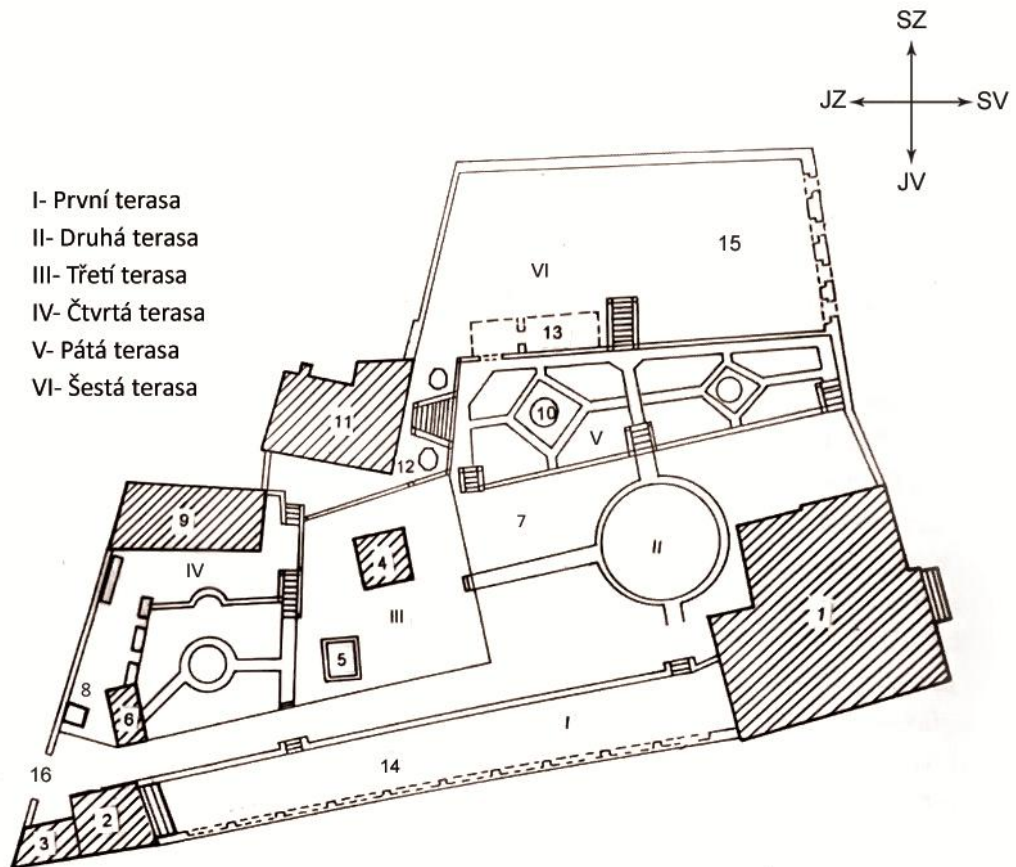
Obr. 17. Zámecký park ve Veltrusech, V. A. Berger podle F. K. Wolfa, 1804.

Obr. 18. Chrámek přátelství na ostrůvku rybníka v Podzámecké zahradě v Kroměříži, J. Fischer, 1802.

Obr. 19. Pohled na Landfrasovu vilu z giardinetta.

1- Vila	9- Salla terena
2- Gotický pavilon	10- Giardinetto
3- Příklad za gotickým pavilonem	11- Antický pavilon
4- Dřevěná besídka	12- Čínská voliéra
5- Bazén	13- Vinný sklípek
6- Zřícenina	14- Cesta fuchsí
7- Broderie	15- Bývalá štepnice
8- Poustevna	16- Zadní východ ze zahrady

Obr. 20. Půdorys Landfrasovy zahrady.

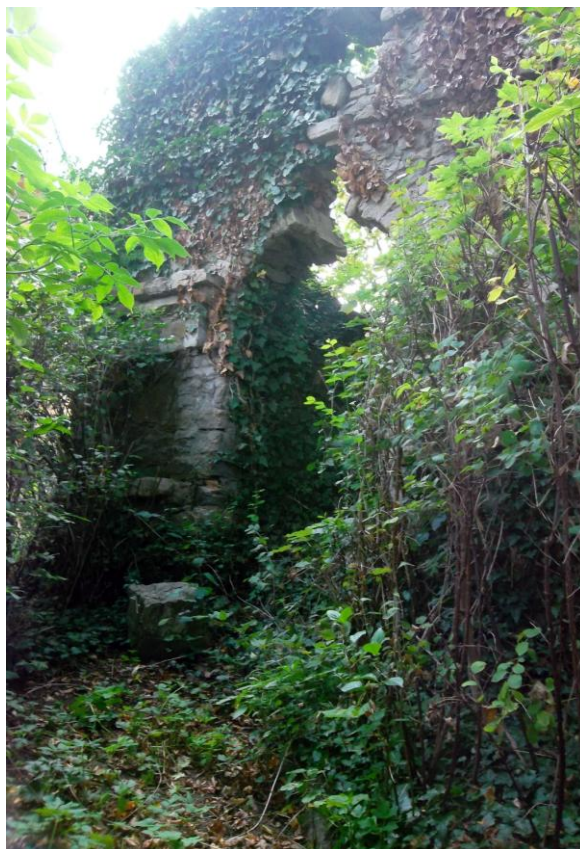
Obr. 21. Antický pavilon v Landfrasově zahradě.

Obr. 22. Gotický pavilon v Landfrasově zahradě.

Obr. 23. Čínská voliéra před antickým pavilonem v Landfrasově zahradě.

Obr. 24. Ruiny středověké zříceniny v Landfrasově zahradě.

Obr. 25. Salla terena v Landfrasově zahradě.

Obr. 26. Dům č. p. 69 v Jindřichově Hradci.

Obr. 27. Kino Střelnice v Jindřichově Hradci, podoba v roce 1903.

Hochwürdiges Pfarramt!

Wiederum in dem Jahr 1825
und 1829. fallend die Einkünfte
als Einkünfte bei dem Einkünfte
zu Hauptstadt Lannau. Die Einkünfte
ist meine Frau Joseph Wandrausche
geboren in dem Jahr

Da nun der selbe Einkünfte
gen. Einkünfte nicht mehr in dem
dem Einkünfte Einkünfte, sind ist
meine Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Wandrausche. Einkünfte Einkünfte
nicht in dem Einkünfte Einkünfte
gen. Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Das Hochwürdiges Pfarramt
gen. Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte

1825 Sept 830 den Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte

Gen. Wandrausche
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte
Einkünfte Einkünfte Einkünfte

Obr. 28. Kopie dopisu Franze Wandrusche farnímu úřadu, 1850.

Obr. 29. Landfrasova zahrada na indikační skice Stablního katastru, 1828.

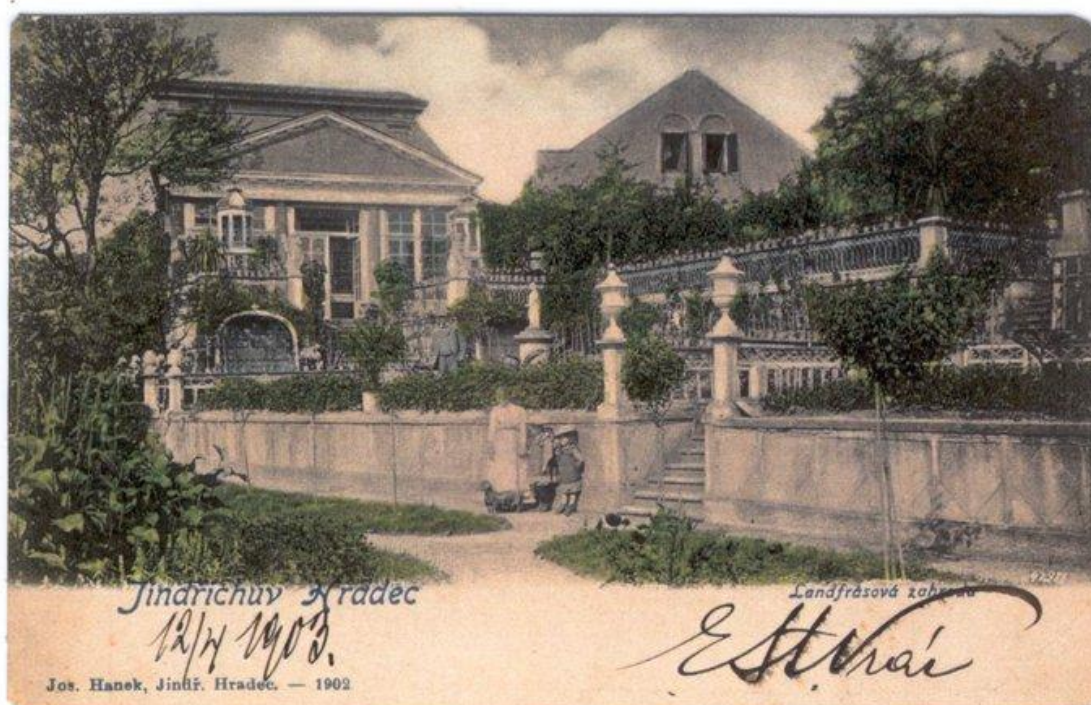

Obr. 30. Landfrasova zahrada v dnešní podobě.

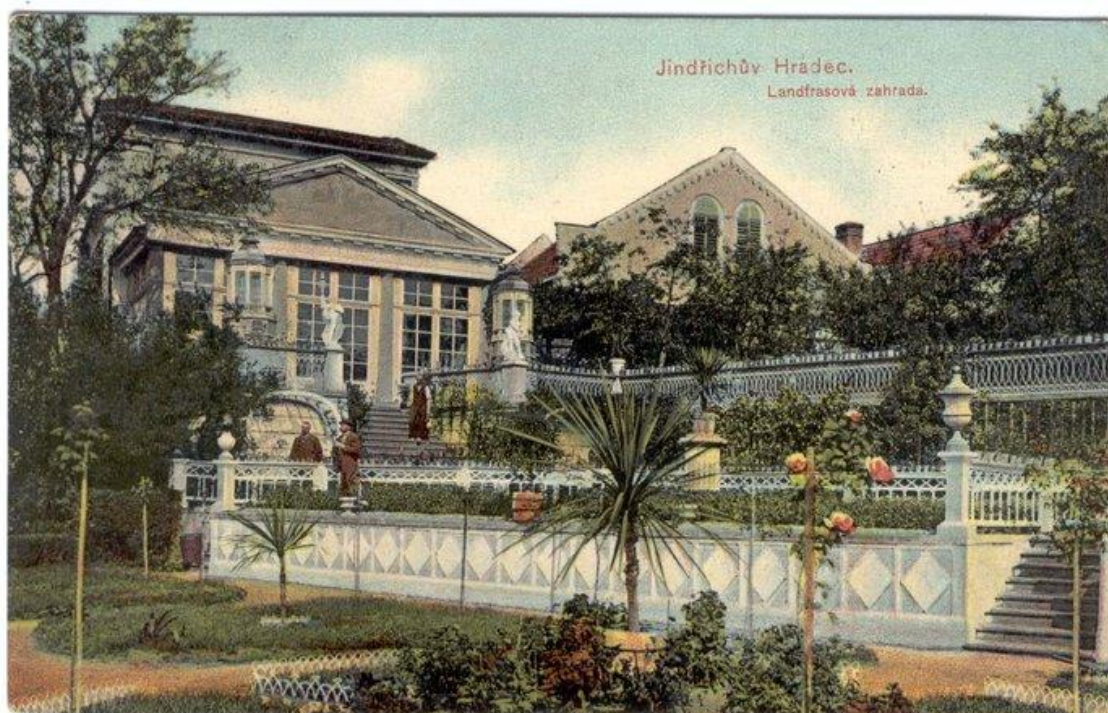
Obr. 31. Pohled na parter Landfrasovy zahrady, pravděpodobně z doby před r. 1902.

Obr. 32. Pohled na Landfrasovu zahradu a antickým pavilonem, 1902.

Obr. 33. Pohled na parter a antický pavilon, pravděpodobně z doby před r. 1912.

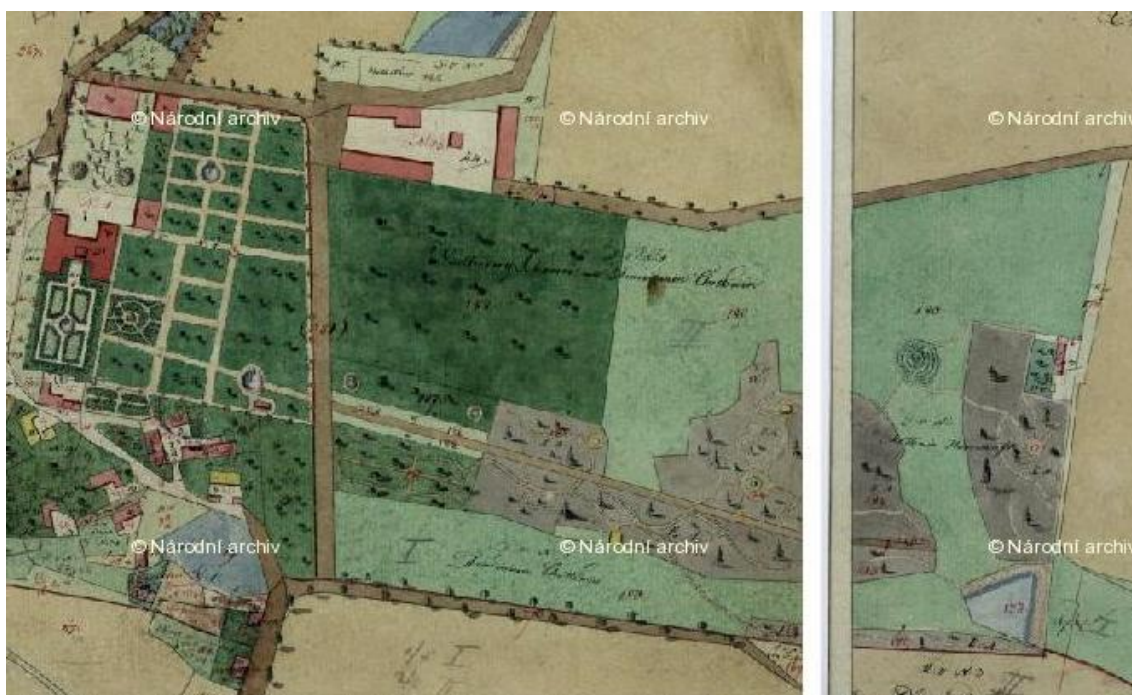
Obr. 34. Pohled na antický pavilon z roku 1912.

Obr. 35. Pohled na giardinetto a antický pavilon, stav z doby po r. 1912.

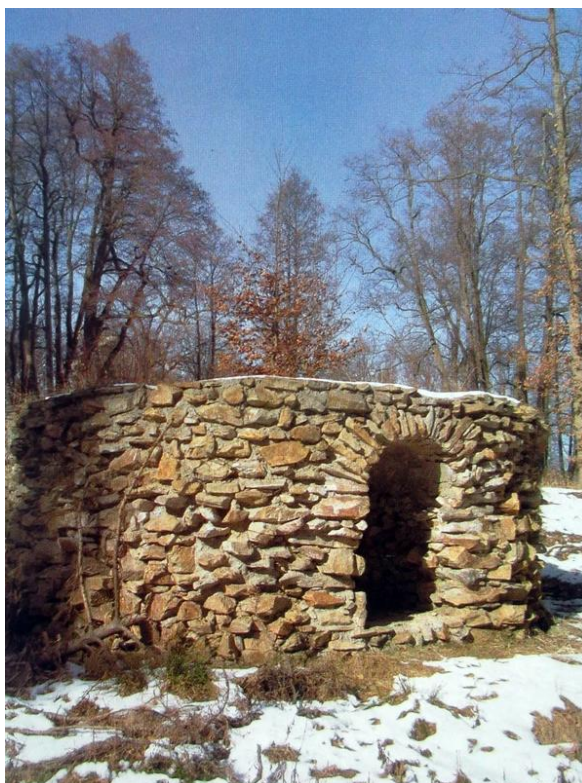
Obr. 36. Kuloborci v Landfrasově zahradě,
kresba z *Knihy kuloborců od r.: 1876 – 1889.*

Obr. 37. Zámek a zahrada v Chotovinách, indikační skica Stablního katastru, 1830.

Obr. 38. Pohled na zámek a parter v Chotovinách.

Obr. 39. Poustevna v zámecké zahradě v Chotovinách.

Obr. 40. Pohled na Horní rybník a Apollónův chrámek v zámeckém parku v Teplicích, E. Gurk, 1835.

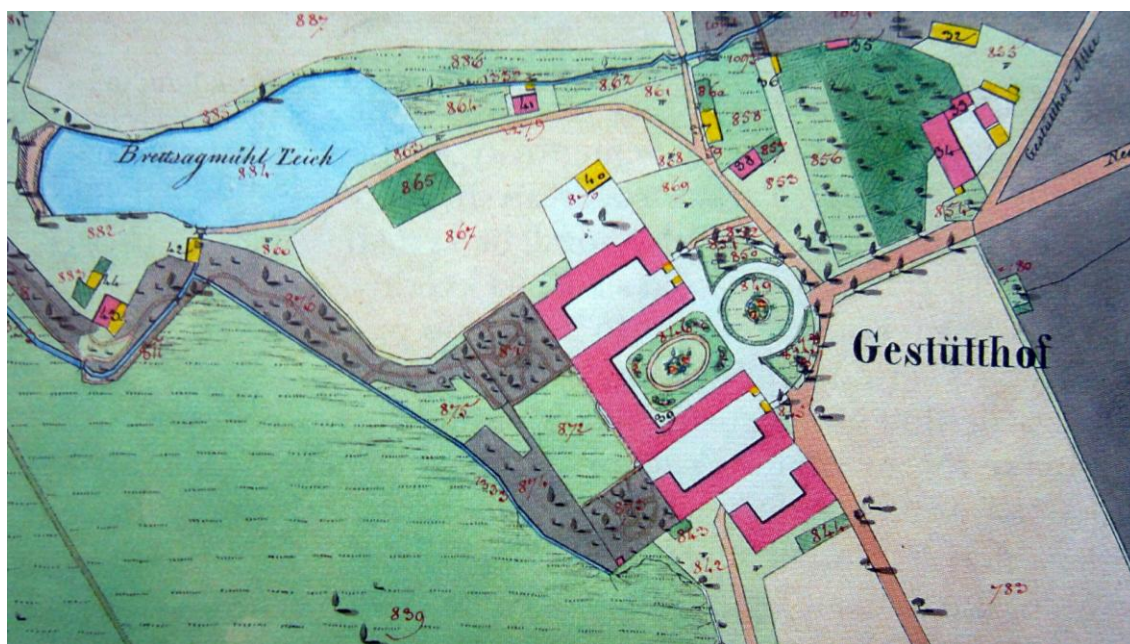
Obr. 41a. Zahradní salon zámeckého divadla v Teplicích.

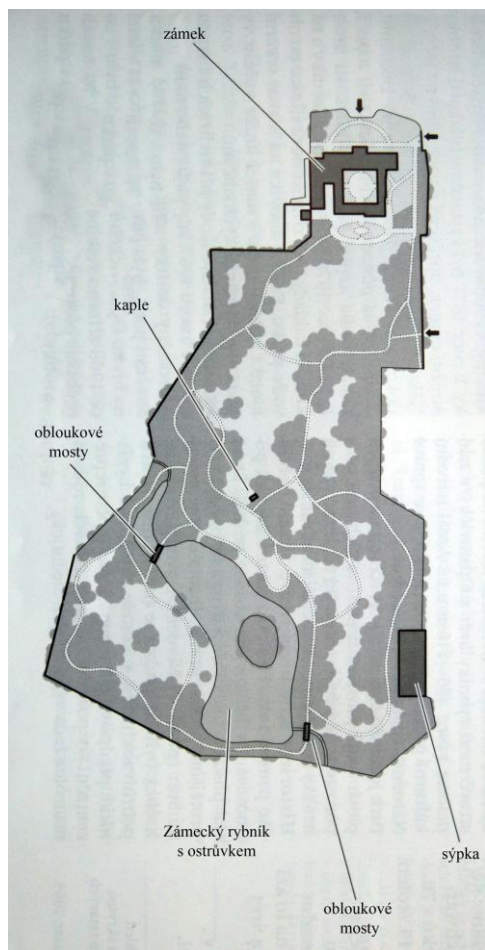
Obr. 41b. Antický pavilon v Landfrasově zahradě.

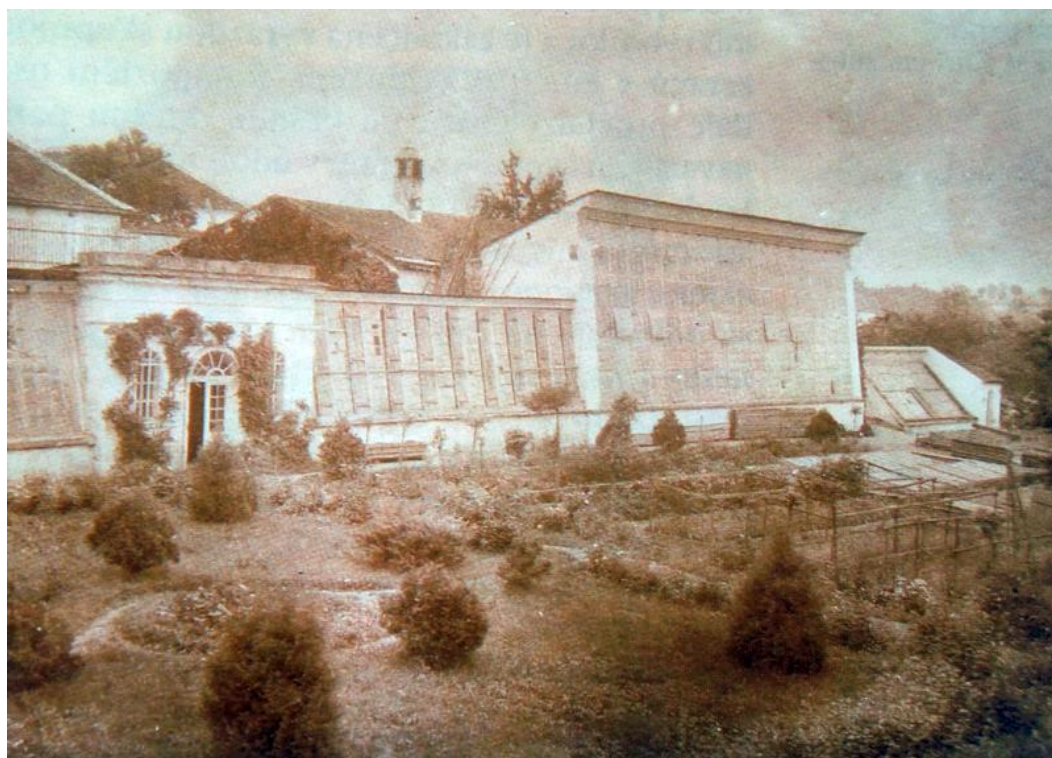
Obr. 42. Zahradní salon zámeckého divadla v Teplicích, amatérský kreslíř, 1850.

Obr. 43. Zahrada zámku Jemčina na císařském otisku Stabilního katastru, 1828.

Obr. 44. Zámecký park v Dačicích.

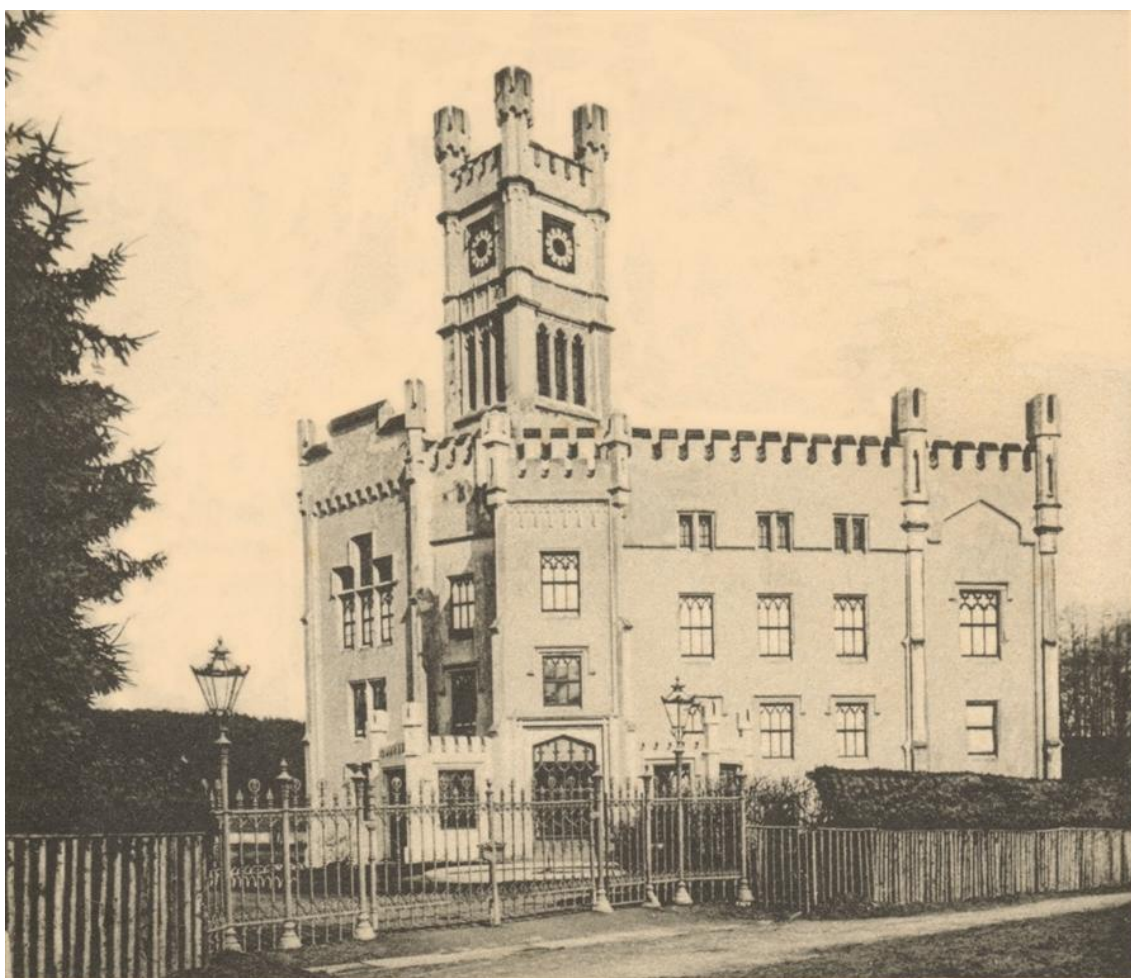

Obr. 45. Skleník v zámecké zahradě v Dačicích, nedatovaná fotografie.

Obr. 46. Zámek a zahrada v Budiškovcích, císařský otisk Stablního katastru, 1828.

Obr. 47. Zámek Český Rudolec, fotografie z doby kolem r. 1900.

Obr. 48. Zámek a park v Českém Rudolci, císařský otisk Stablního katastru, 1830.

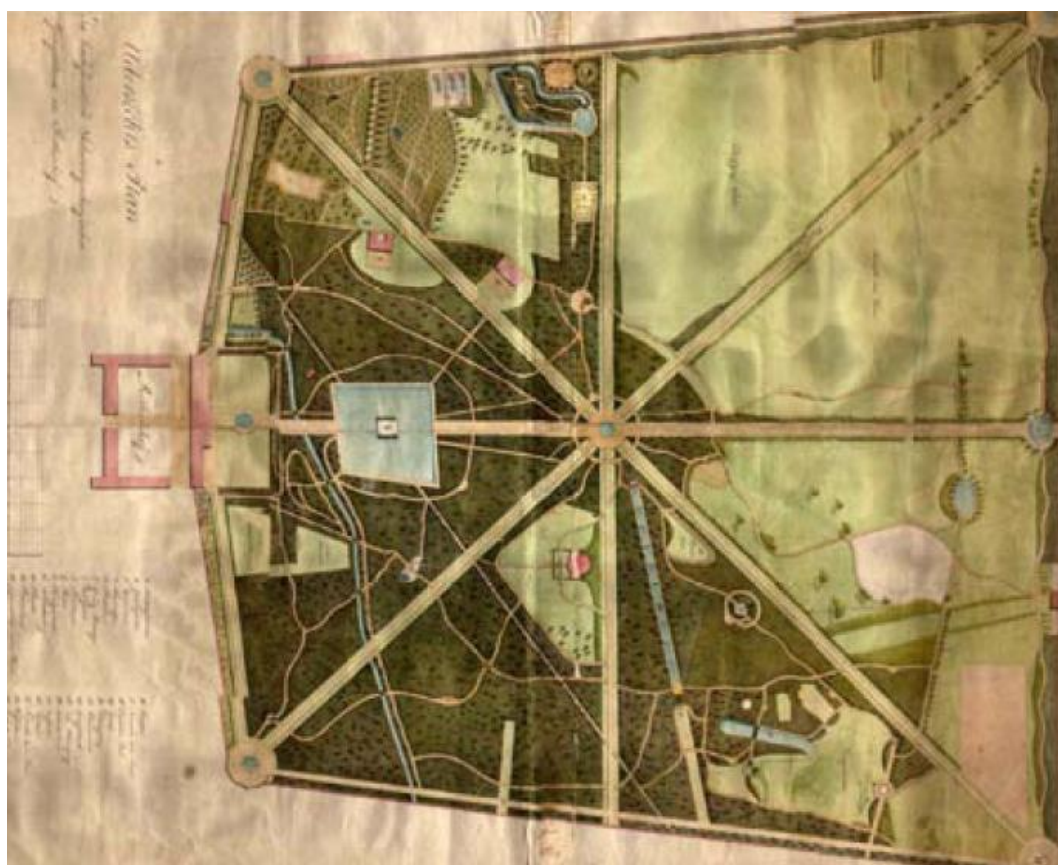

Obr. 49. Zámek Filipov.

Obr. 52. Zámek a zahrada v Červeném Dvoře, indikační skica Stablního katastru, 1827.

Obr. 53. Plán zahrady v Červeném dvoře, 1810.

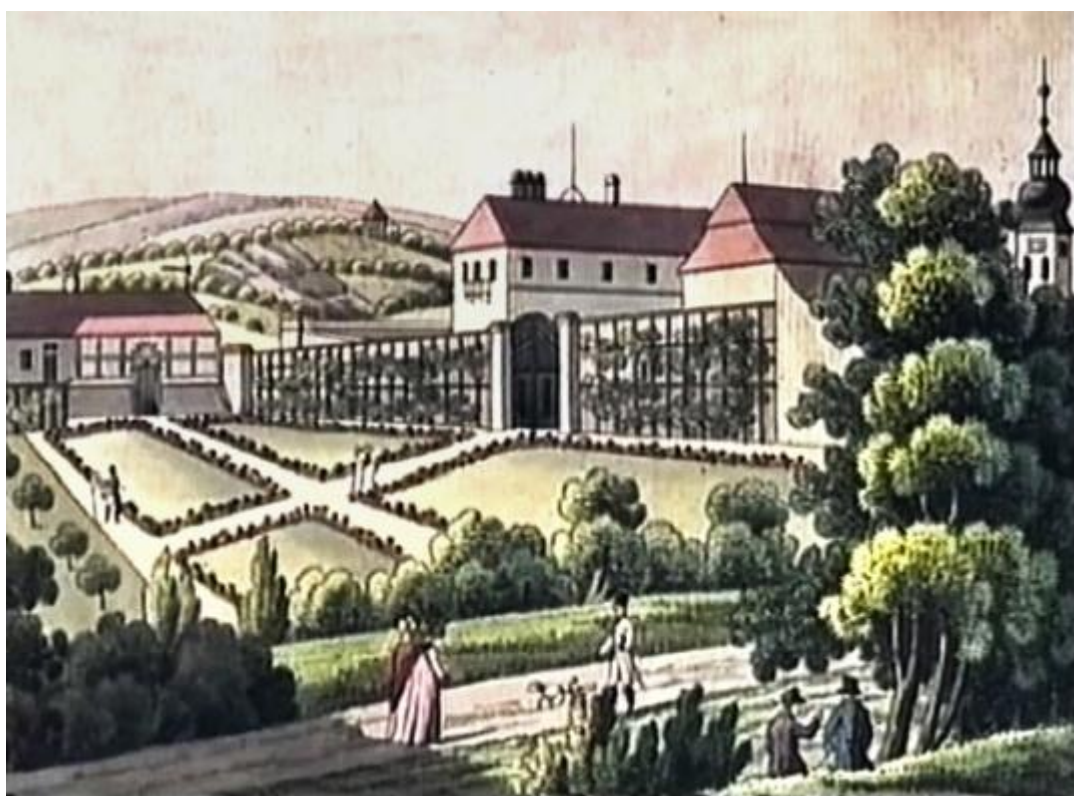
Obr. 54. Situační plán Terezína údolí u Nových Hradů, A. Kraus, 1821.

Obr. 55. Terezino údolí, pohled od Václavových lázní k Modrému pavilonu, J. Schutz – F. Ströbel, kolem r. 1850.

Obr. 56. Pohled na Prahu z Kinského zahrady,
F. Geissler podle kresby V. Mostadta, 1830.

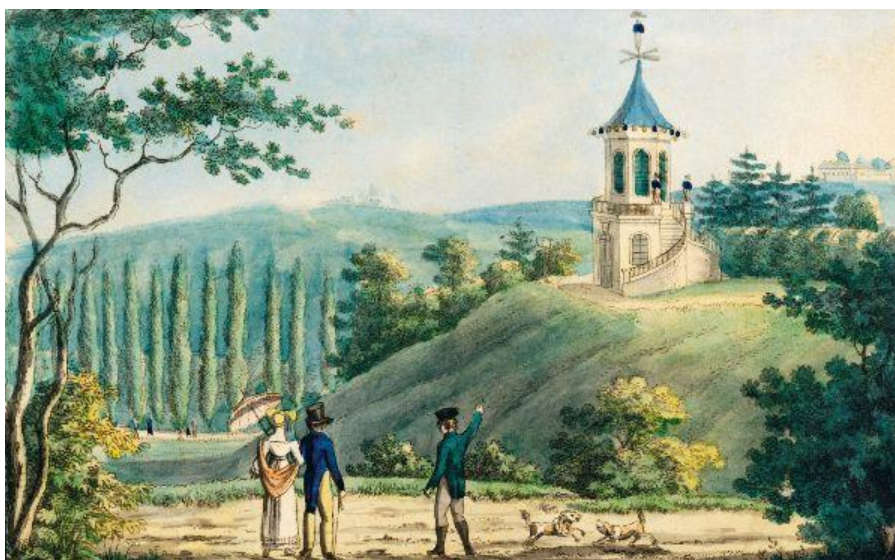
Obr. 57. Usedlost a park Cibulka, vyobrazení bez datace.

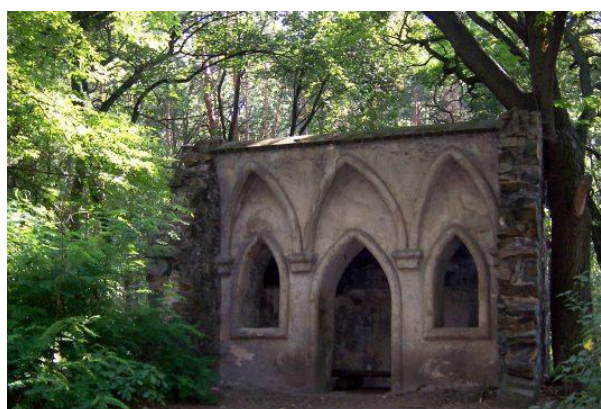
Obr. 58. Usedlost a park Cibulka na indikační skice Stablního katastru, 1840.

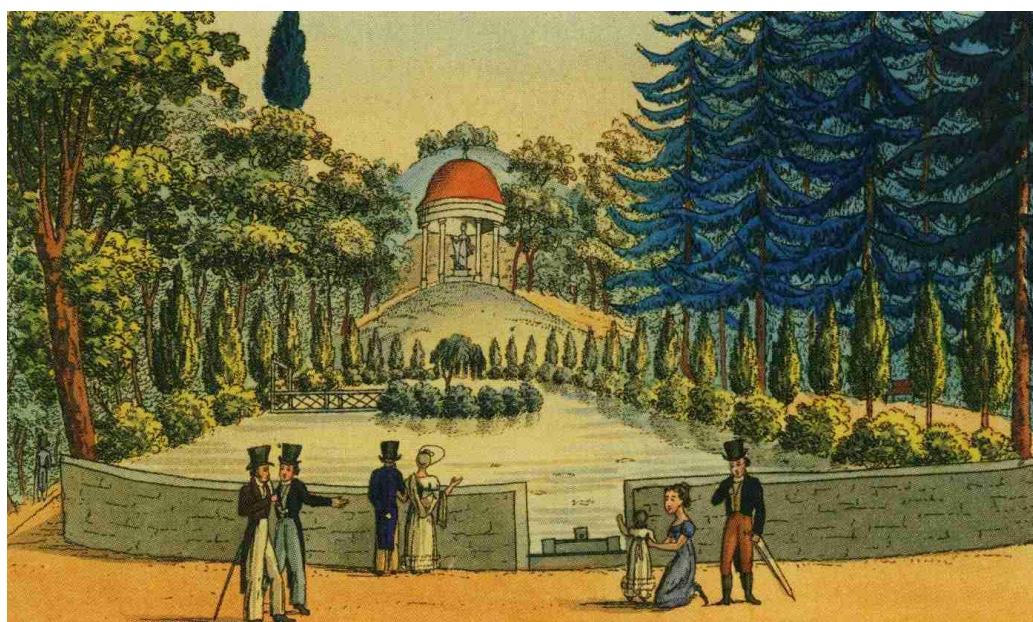
Obr. 59. Zřícenina a jeskyně Dantovo peklo v parku usedlosti Cibulka, mědirytina z doby kolem r. 1820.

Obr. 60. Čínský pavilon v parku usedlosti Cibulka, 1820.

Obr. 61. Poustevna v parku usedlosti Cibulka, dnešní stav.

Obr. 62. Dianin chrám v parku usedlosti Cibulka, akvatinta V. Gotmanna podle kresby J. Rattaye, 1820.

Obr. 63. Novogotický pavilon v parku usedlosti Klamovka.

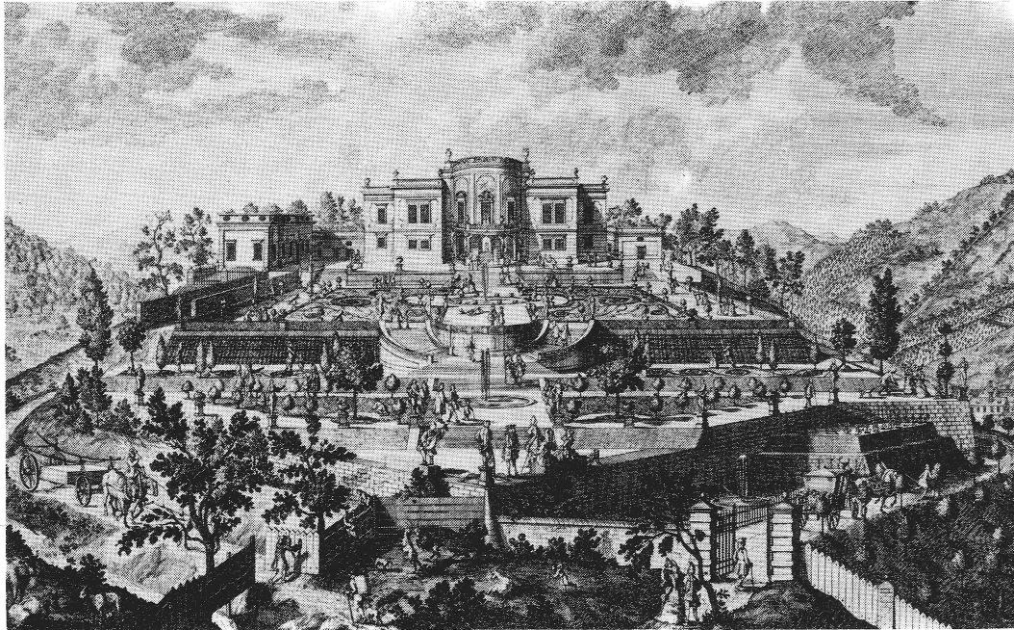
Obr. 64. Pavilon se zednářskými symboly v parku usedlosti Klamovka, fotografie bez datace.

Obr. 65. Chotkovy sady, kresba Vincence Morstadta, 1835.

Obr. 66. Pohled ze zahrady Kanálka, A. Pucherna, 1820.

Obr. 67. Zahrada v Neuwaldegg, rytina, 1719.

Obr. 68. Dianin chrámek v zahradě v Neuwaldegg, vyobrazení z 19. století.

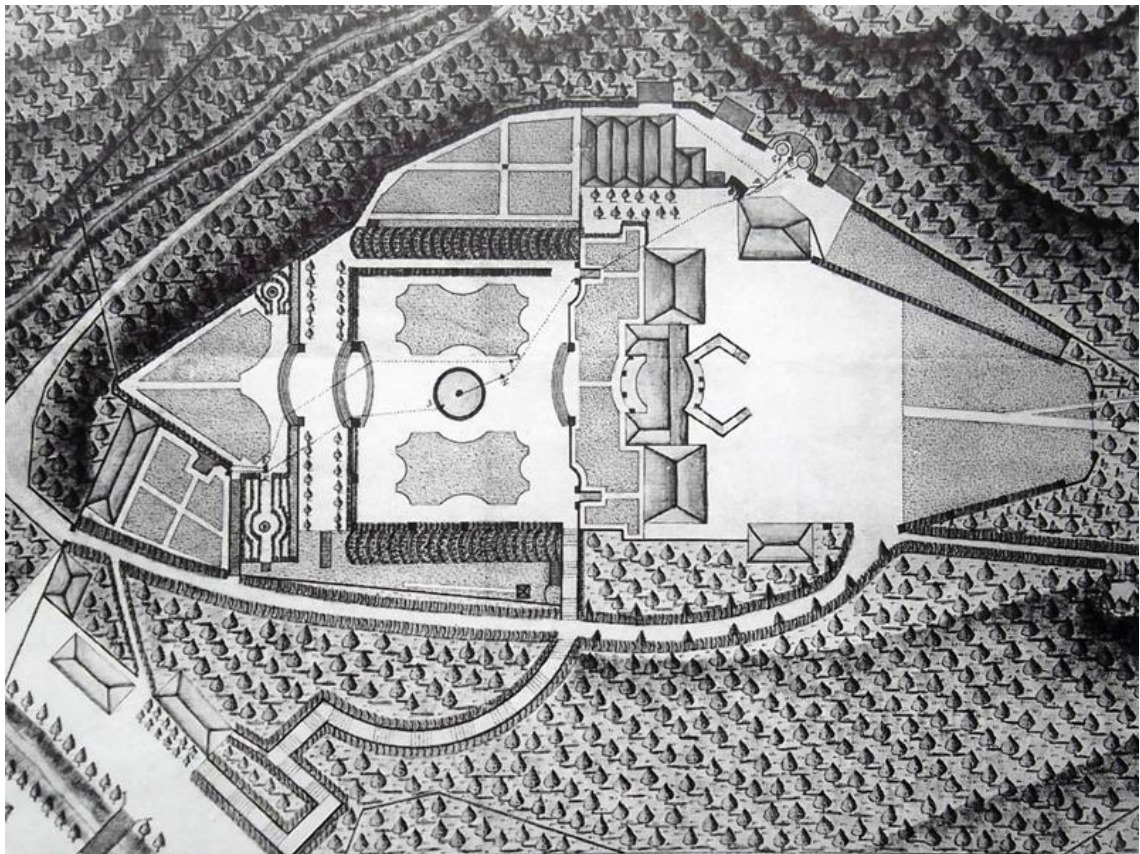
Obr. 69. Kašna a průhled mezi stromy v zahradě v Neuwaldegg, vyobrazení z 19. století.

Obr. 70. Čínský pavilon v zahradě v Neuwaldegg, vyobrazení bez datace.

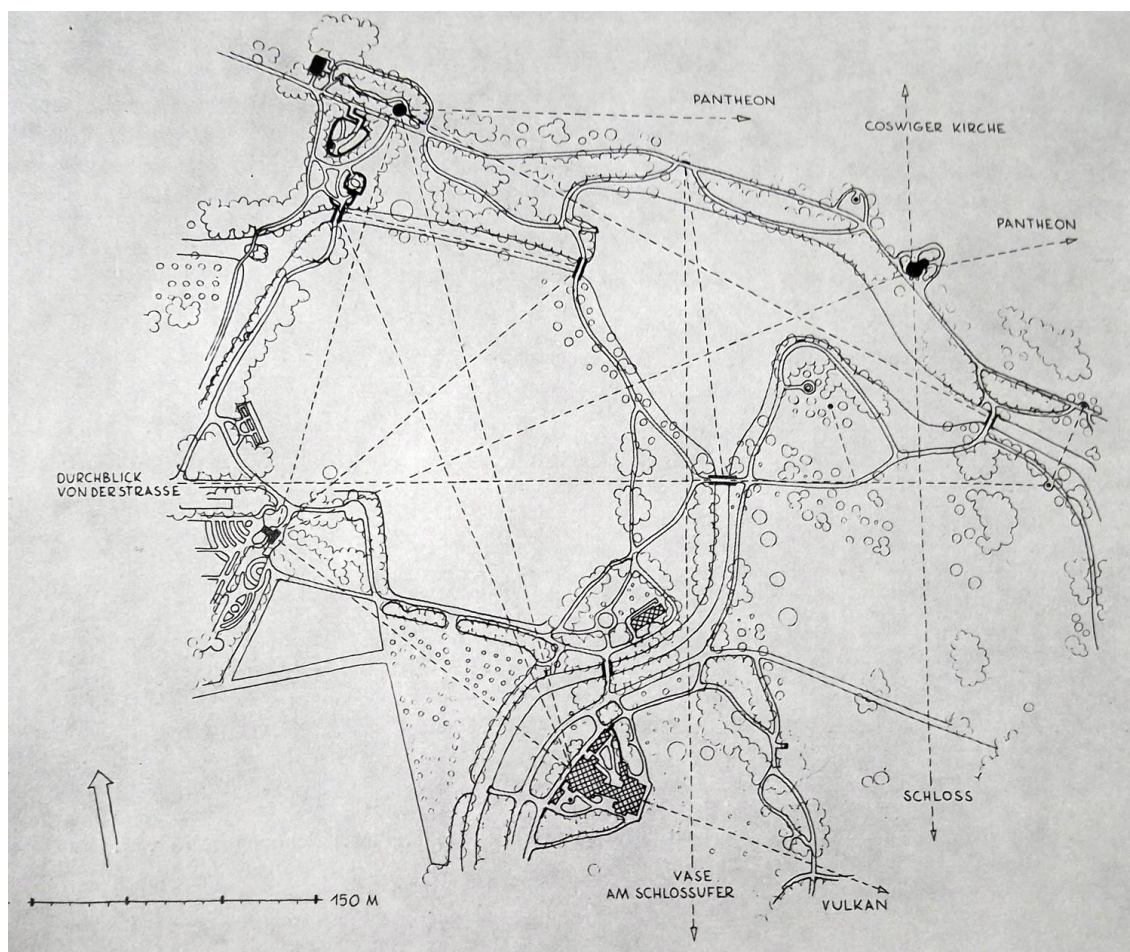
Obr. 71. Lovecký srub v zahradě v Neuwaldegg, vyobrazení bez datace.

Obr. 72. Plán zahrady v Neuwaldegg, kolem r. 1800.

Obr. 73. Pohled na Hameau v zahradě v Neuwaldegg, 1780.

Obr. 74. Plán parku ve Wörlitz, podle plánu J. F. Eysenbecka.

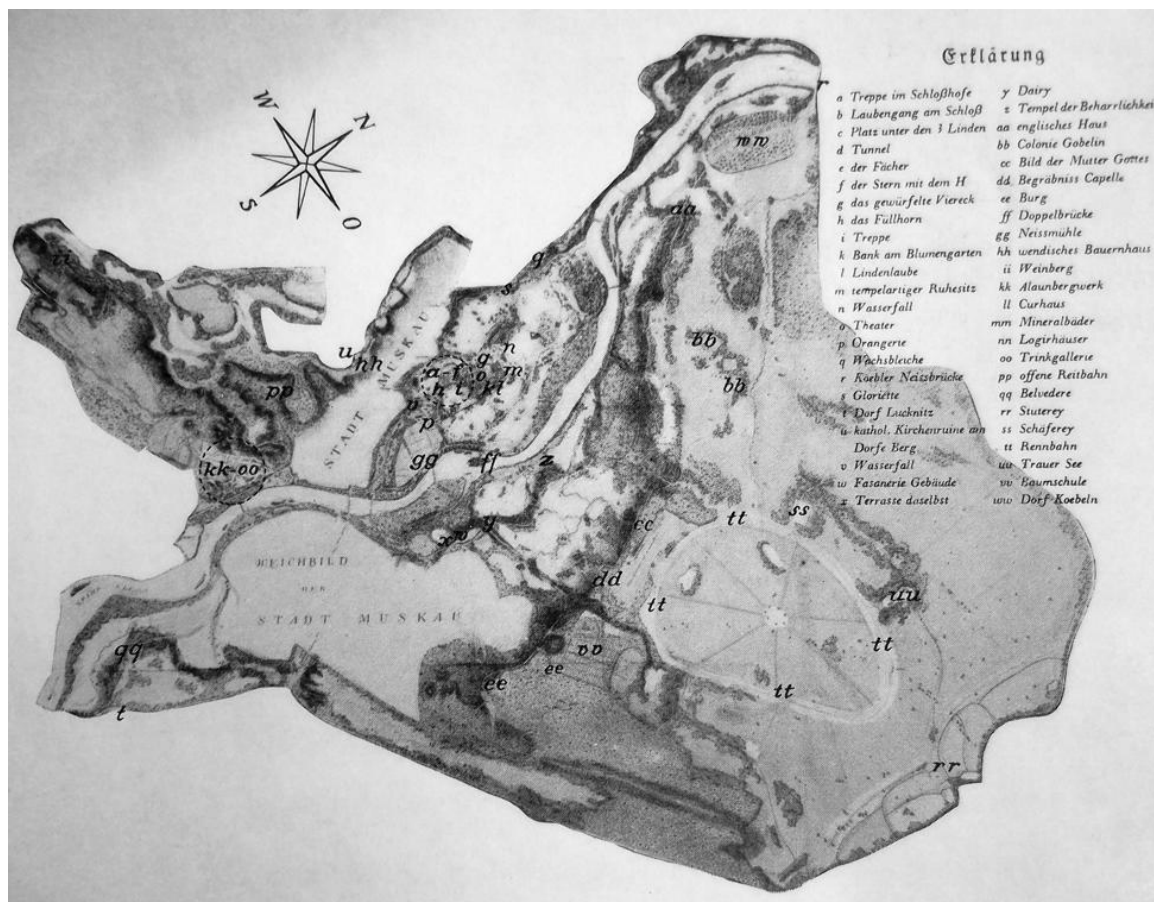
Obr. 75. Rousseauův ostrov v parku ve Wörlitz, J. M. Kraus, 1782.

Obr. 75. Gotický dům
v parku ve Wörlitz.

Obr. 76. Gotický pavilon
v Landfrasově zahradě.

Obr. 78. Plán parku v Bad Muskau.

Obr. 79. Pohled do parku v Bad Muskau, A. W. Schirmer.

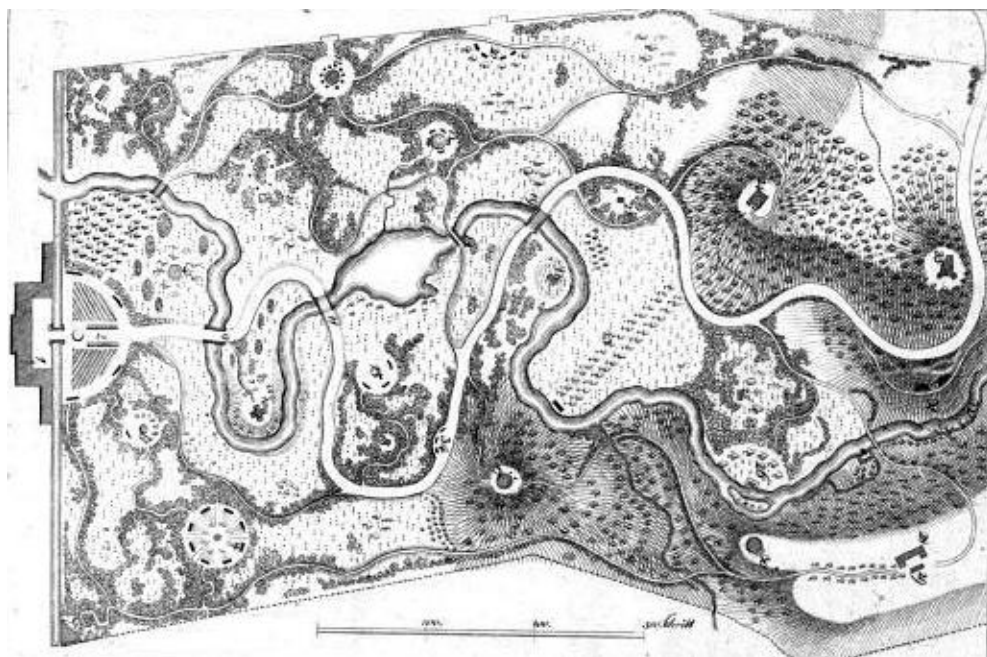

Obr. 80. Pohled do parku v Bad Muskau, A. W. Schirmer.

Obr. 81. Květinové záhony v parku Bad Muskau, A. W. Schirmer.

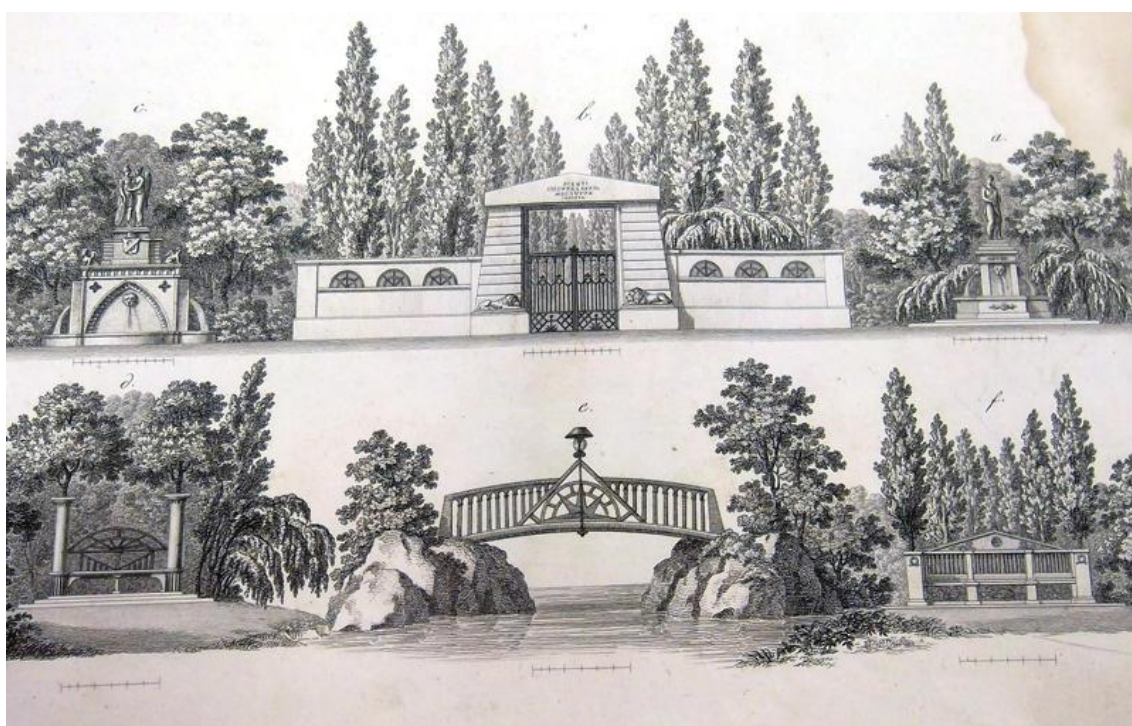
Obr. 82. Návrh na anglický park, 1806.

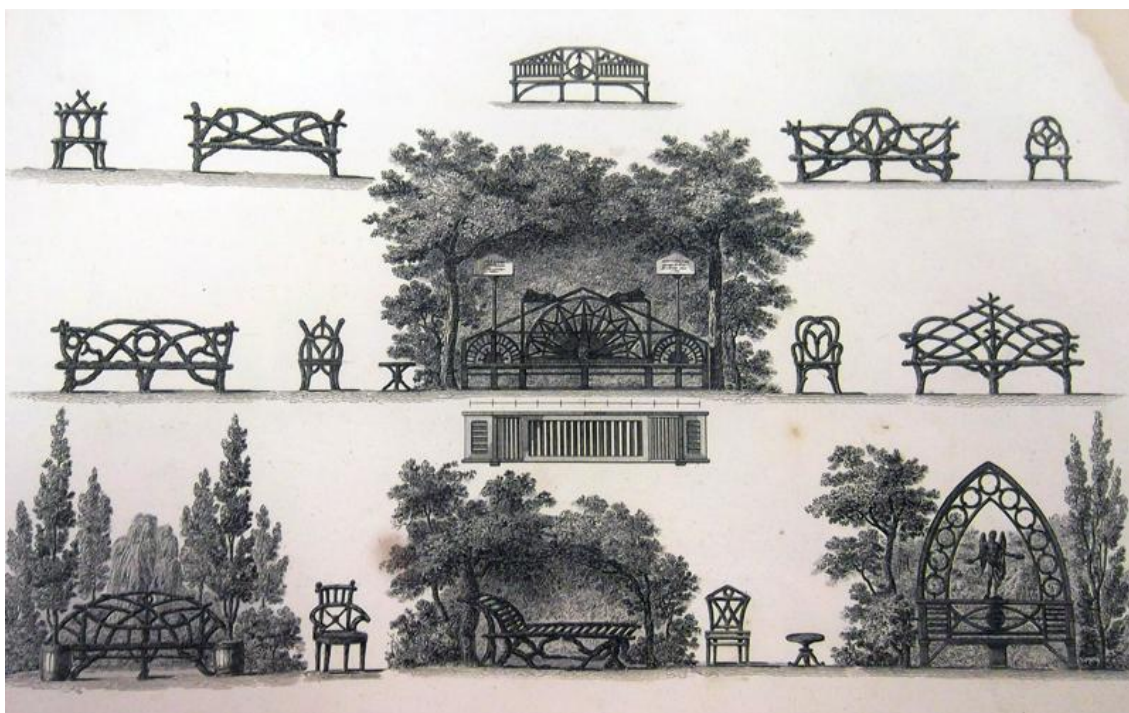
Obr. 83. Vyobrazení poustev, 1837.

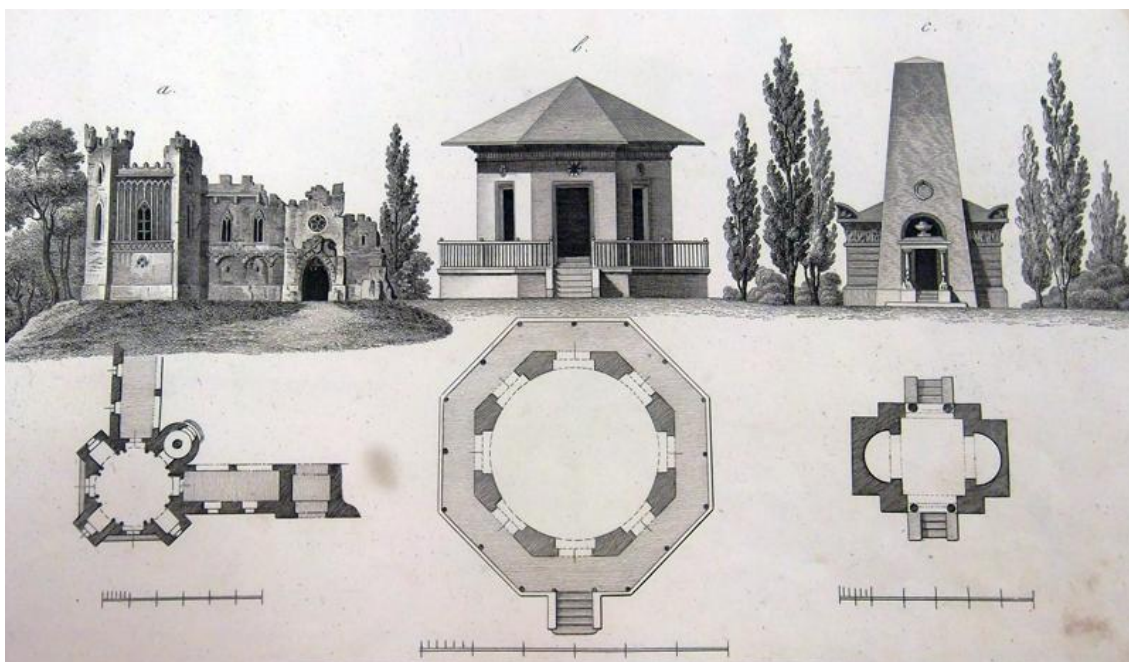
Obr. 84. Poustevník v poustevně v Landfrasově zahradě.

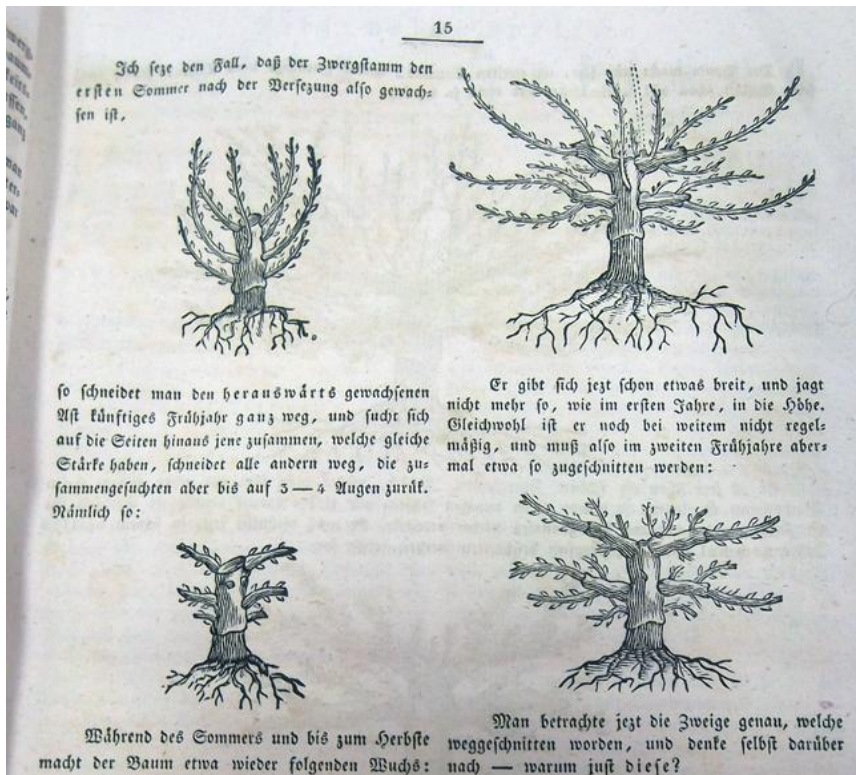
Obr. 85. Vyobrazení lavic (e, f) a dalších zahradních prvků, 1837.

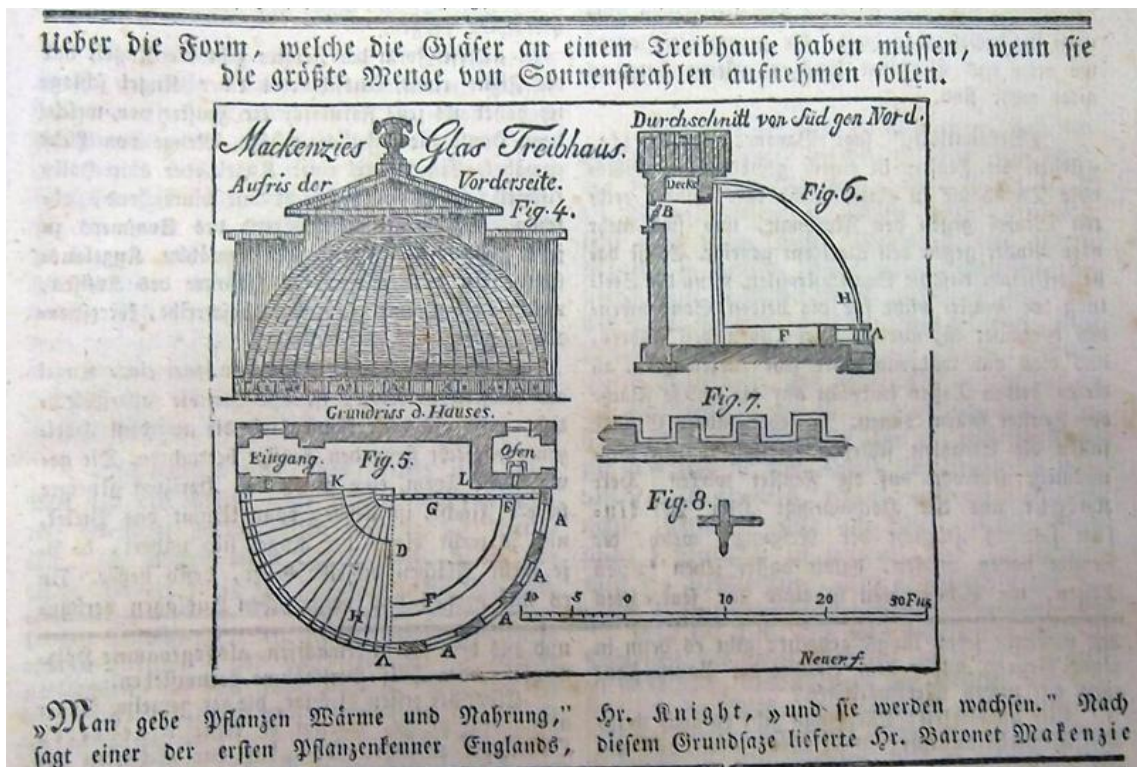
Obr. 86. Vyobrazení gotických až moderních lavic, 1837.

Obr. 87. Vyobrazení zříceniny rytířského hradu (a) a další drobné architektury, 1837.

Obr. 88. Návod na pěstování zákrsků, 1823.

Obr. 89. Návod na kopuli skleníku, 1823.

Obr. 90. Vyobrazení rozdílu mezi francouzskou a anglickou zahradou, 1823.

11. Seznam použitých pramenů a literatury

11. 1. Seznam pramenů

Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase, 21. 6. 1865 v Jindřichově Hradci, karton č. 386, inv. č. 1683, Kulturněhistorický archiv Státního okresního archivu Jindřichův Hradec.

Vlastnoručně psané vzpomínky a záznamy Viléma Antonína Landfrase, 4. 9. 1878, Jindřichův Hradec, Muzeum Jindřichohradecka.

Josef Novák, Klášteříček za hr. M. Černínové, in: *Ohlas od Nežárky* XLVI, 1916, č. 24, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec.

Záznam Aloise Landfrase o položení základního kamene zahradního domu na zahradě u Nežárky, 23. 4. 1835, karton č. 382, folio bez označení, Kulturněhistorický archiv Státního okresního archivu Jindřichův Hradec.

Dopis Franze Wandrausche farnímu úřadu, fasc. 86, Topografická sbírka, Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec.

Evidenční list kulturní nemovité památky, Městský dům bývalá Landfrasova tiskárna, evid. č. 1571, NPÚ- ÚOP České Budějovice.

Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889, Muzeum Jindřichohradecka.

Báseň, kterou k oslavě dvacetiletého jubilea kulby schválně spáchal Matěj z Políkna, uloženo v: *Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889*, Muzeum Jindřichohradecka.

Dopis kuloborcům od Ignáce B. Maška, 5. 10. 1883, uloženo v: *Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889*, Muzeum Jindřichohradecka.

Modlitba ke cti a chvále Panny Marie, w nowęwystawenę kapli u zázračné studánky w Chotowinách, Tiskem Aloise J. Landfrase a Syna, Tábor 1859, Muzeum Jindřichohradecka.

(Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obelisken, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, Muzeum Jindřichohradecka.

Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau-Gesellschaft in Frauenforf I, 1823, č. 1, 7. 1., Muzeum Jindřichohradecka.

J. G. Salzmann, *Allgemeines deutsches Gartenbuch, oder vollständiger Unterricht in der Behandlung des Küchen-, Blumen- und Obstgartens. Mit einem Gartenkalender, enthaltend die monatlichen Verrichtungen im Küchen- und Baumgarten, und einem Anhang vom Trocknen, Einmachen, Erhalten und Aufbewahren verschiedener Gewächse*, Eger – Franzensbad 1821, Muzeum Jindřichohradecka.

Carl Ernest Mayer, *Neuestes allgemeines deutsches Gartenbuch mit Rücksicht auf Boden und Klima; oder allgemeines Handbuch des Gartenbaues als eine vollständige, theoretisch-practische Anleitung zur Erziehung aller in das gesammte Gebiet des Gartenbaues einschlagender Gewächse im Küchen-, Obst- und Ziergarten, mit gleichzeitiger Benutzung der von den bewährtesten Schriftstellern gesammelten neuesten Erfahrungen*, Wien 1832, Muzeum Jindřichohradecka.

Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, um Gärten und ländliche Gegenden, sowohl mit geringem als auch großem Geldaufwand nach den originellsten Englischen, Gothischen, Sinesischen Geschmacksmanieren zu verschönern und zu veredeln, Erste Band, 1806, přístupno na [www. google.books.cz](http://www.google.books.cz).

11. 2. Seznam literatury

Rudolf Anděl, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl, Severní Čechy*, Praha 1984.

Olga Bašeová, *Pražské zahrady*, Praha 1991.

Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980*.

Štěpánka Běhalová, Landfrasova tiskárna a Jindřichův Hradec, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. Výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998.

Štěpánka Běhalová, *Jindřichův Hradec, město nad Vajgarem*, Jindřichův Hradec 2002.

Štěpánka Běhalová, Das Echo der Wallfahrten in der Produktion der Jahrmarktsdrucke (Am Beispiel der Druckerei Landfras aus Jindřichův Hradec/Neuhaus), in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur=Pilgrimage in European Culture*, Frankfurt am Main 2006.

- F. E. Carl, *Kleinarchitekturen in der deutschen Gartenkunst: eine entwicklungsgeschichtliche Studie*, Berlin 1956.
- Michel Conan (ed.), *Bourgeois and Aristocratic Cultural Encounters in Garden Art, 1550 – 1850*, Washington, D. C. 2002.
- Zdeněk Dokoupil, *Zahrada a park v historickém vývoji*, Praha 1957.
- Zdeněk Dokoupil – Pavel Neumann – Dušan Riedl et. al., *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha 1957.
- Petr Dvořáček, *Naše nejkrásnější zahrady*, Olomouc, 2008.
- Torsten Olaf Enge – Carl Friedrich Schröer, *Garden architecture in Europe 1450 – 1800. From the villa garden of the Italian Renaissance to the English landscape garden*, Köln 1990.
- Peter Feist, *Geschichte der deutschen kunst 1760 – 1848*, Leipzig 1986.
- Marie – Luise Gothein, *The history of garden Art*, New York 1979.
- Harri Günther – Volkmar Herre, *Gärten der Goethezeit*, Leipzig 1993.
- Géza Hájos (ed.), *Historische Gärten in Österreich. Vergessene Gesamtkunstwerke*, Wien 1993.
- Jan Hendrych (ed.) – Jiří Kupka – Ivan Vorel et. al., *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, Praha 2011.
- Božena Pacáková- Hošťálková – Ladislav Bezděk – Gabriela Čapková et. al., *Pražské zahrady a parky*, Praha 2000.
- Božena Pacáková- Hošťálková – Jaroslav Petřů – Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- John Dixon Hunt, *William Kent. Landscape garden designer an assesement and catalogue of his designs*, London 1987.
- Petr Jiráček, *Návrh rekonstrukce klasicistní vily z 19. století v Jindřichově Hradci* (diplomová práce), Katedra zemědělské techniky ZF JU, České Budějovice 2004.
- Michaela Kalusok, *Zahradní architektura*, Brno 2004.

Petra Kloubcová, *Prostorový model obnovy liniových struktur v krajinné kompozici Jemčiny* (bakalářská práce), PřF JU, České Budějovice 2012.

Pavel Koblasa, Klášteríček v Jindřichově Hradci, pamětihodnost se slavnou minulostí, in: *VÝBĚR. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech XLII*, 2006, č. 3.

Jiří Kroupa, *Školy dějiny umění. Metodologie dějin umění I*, Brno 2010.

Martin Krummholz, *Buquoyské Nové Hrady: počátky krajinných parků v Čechách*, Praha 2012.

Gertraude Lippold – Halssig, *Deutsche Gärten*, Dresden 1857.

Kateřina Mertenová, *Pronikání anglického parku do francouzské zahrady v českých zemích* (dizertační práce), Ústav teorie a dějin architektury FA ČVUT, Praha 2011.

Jan Muk, *K dějinám tiskáren v Jindřichově Hradci, zvláště Landfrasovy*, Jindřichův Hradec kolem roku 1930 (přesný rok tisku neuveden).

Jan Muk, *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*, Jindřichův Hradec 1937.

Jan Muk, *Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař a jindřichohradecký starosta*, Jindřichův Hradec 1947.

Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém v politickém okrese Jindřichohradeckém*, Jindřichův Hradec 1901.

Ivar Otruba, *Krásy anglických zahrad*, Brno 2005.

Marie Pavlátová- Marek Ehrlich et. al., *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004.

José Pijoán, *Dějiny umění 7*, Praha 1990.

Karel Pletzer, Landfrasovské náboženské tisky z Jindřichova Hradce, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998.

Francesca Prina – Elena Demartini, *1000 let architektury*, Praha 2006.

Jiřina Psíková, Genealogie rodu Landfrasů, in: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. Výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*, Jindřichův Hradec 1998.

Jean Jacques Rousseau, *Julie neboli Nová Heloisa*. Díl IV., Praha 1912.

Michaela Skuhrová, Landfrasova zahrada v Jindřichově Hradci, in: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník*, sv. 14, Jindřichův Hradec 2002.

Kristýna Slouková, *Tiskárna a vila Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci* (bakalářská práce), Ústav dějin umění FF JU, České Budějovice 2013.

Laurence Sterne, *Sentimentální cesta po Francii a Itálii*, Praha 1958.

Ferdinad Strejček, *Jindřichův Hradec let osmdesátých*, Jindřichův Hradec 1916.

Ferdinand Strejček, *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*, Jindřichův Hradec 1930.

Ferdinand Strejček, *Z paměti starého hradečana*, Jindřichův Hradec 1946.

František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce I- II*, Jindřichův Hradec 1927- 1936.

Rolf Toman (ed.), *Baroko: architektura, plastika, malířství*, Praha 1999.

Rolf Toman (ed.), *Neoclassicism and romanticism: architecture, sculpture, painting, drawings*, Cologne 2000.

Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bis zur Gegenwart*, Köln 2005.

Pavel Vlček, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 2001.

Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Jaroslav Wimmer, *Chotoviny*, Chotoviny 2010.

Zdeněk Wirth, Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci, *Umělecký měsíčník* I, 1911, č. 1.

Ondřej Zatloukal, *Et in Arcadia Ego. Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004.

11. 3. Seznam internetových zdrojů

<http://www.gartenkunst-im-passauer-land.de>

<http://www.deutsche-biographie.de>

<http://www.donaldheald.com>

<http://www.ub.uni-heidelberg.de>

<http://www.zahrada-park-krajina.cz>

www.gardenvisit.com

<http://www.britannica.com>

<http://www.praha2.cz>

<http://smichov.blog.cz>

<http://www.zamek-ceskyrudolec.cz>

<http://www.ceskyrudolec.cz>

<http://www.jemcinazamek.cz>

<http://www.zamek-dacice.eu>

<http://www.muzeum-teplice.cz>

<http://teplice-teplitz.net>

<http://www.hrady.cz>

<http://www.jh.cz>

<http://www.chateauversailles.fr>

<http://www.ville-geneve.ch>

www.kew.org

<http://www.parksandgardens.org>

<http://www.topiaryintheuk.co.uk>

12. Seznam obrazových příloh

1. Středověká zahrada v pojetí Renauda de Montauban, 15. století [repro: Božena Pacáková- Hošťálková- Jaroslav Petruž- Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004].
2. Zahrada vily d'Este v Tivoli v Itálii, bez datace [www. dataisnature.com, vyhledáno 5. 4. 2015].
3. Zahrada vily Garzoni v Collodi [www.visititaly.com, vyhledáno 2. 7. 2015].
4. Vyobrazení zahrady ve Versailles, Pierre Patel, 1668 [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
5. Labyrint v zahradě v zámku Chatsworth v Derbyshire [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
6. Claude Lorraine, Krajina s odpočinkem na útěku do Egypta, 1666 [www.wga.hu, vyhledáno 22. 7. 2015].
7. Chrám čtyř větrů, park zámku Howard [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
8. Plán a pohledy do zahrady v Chiswicku, 1736 [repro: Plán a pohledy do zahrady v Chiswicku z roku 1736].
9. Chrám antických ctností, park v Stowe [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
10. Zahrada zámku Rousham [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
11. Pagoda a most v zhradách Kew, Richard Wilson, 1762 [www.wikimedia.org, vyhledáno 5. 4. 2015].
12. Ostrov s náhrobkem Jeana Jacqueuse Rousseaua v parku Ermenonville, Hubert Robert, 1802 [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
13. Fotografie knihy: Friedrich Ludwig von Sckell, *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Liebhaber*, München 1818 [www.antiqubook.com, vyhledáno 22. 7. 2015].
14. Fotografie obálky knihy: Christian Lorenz Hirschfeld, *Theorie der Gartenkunst*, Leipzig 1779 [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].

15. Vyhlídka na park ve Vlašimi, Václav Alois Berger podle Antonína Pucherny, 1802 [repro: Veronika Pincová, *Historie romantického parku ve Vlašimi: Zámek a park Vlašim*, Vlašim 2010].
16. Čínský pavilon v zámeckém parku ve Vlašimi, Václav Alois Berger podle Antonína Pucherny, 1802 [repro: Veronika Pincová, *Historie romantického parku ve Vlašimi: Zámek a park Vlašim*, Vlašim 2010].
17. Zámecký park ve Velstrusech, Václav Alois Berger podle F. K. Wolfa, 1804 [repro: Božena Pacáková- Hošťálková- Jaroslav Petruž- Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004].
18. Chrámek přátelství na ostrůvku rybníka v Podzámecké zahradě v Kroměříži, malba, J. Fischer, 1802 [repro: Božena Pacáková- Hošťálková- Jaroslav Petruž- Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004].
19. Landfrasova vila, stav v roce 2013 [foto autorka].
20. Půdorys Landfrasovy zahrady [repro: Michaela Skuhrová, Landfrasova zahrada v Jindřichově Hradci, in: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník*, sv. 14, Jindřichův Hradec 2002. Popisky upravila autorka].
21. Antický pavilon v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
22. Gotický pavilon v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
23. Čínská voliéra v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
24. Napodobenina středověké zříceniny v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
25. Salla terena v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
26. Dům č. p. 69 na Masarykově náměstí v Jindřichově Hradci, stav v roce 2013 [foto autorka].
27. Kino Střelnice, podoba v roce 1903 [www.rajce.idnes.cz, vyhledáno 1. 3. 2013].
28. Kopie dopisu Franze Wandrausche farnímu úřadu, 1850, [repro: Dopis Franze Wandrausche farnímu úřadu, 1850, Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec].
29. Landfrasova zahrada, indikační skica Stabilního katastru, 1828 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
30. Landfrasova zahrada, současný stav [www.mapy.cz].

31. Fotografie pravděpodobně z doby kolem roku 1902. Pohled na parter [repro: fotografie uložená v KHA Okresního archivu Jindřichův Hradec, karton č. 342, folio č. 38].
32. Vyobrazení z roku 1902. Pohled na antický pavilon a část parteru [www.rajce.idnes.cz, vyhledáno dne 1. 3. 2013].
33. Parter s antickým pavilonem a giardinetem v pozadí. Stav před rokem 1911 [repro: Zdeněk Wirth, *Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci*, *Umělecký měsíčník I*, 1911, č. 1].
34. Vyobrazení z roku 1912. Pohled na antický pavilon s částí parteru [www.rajce.idnes.cz, vyhledáno dne 1. 3. 2013].
35. Pohled na giardinetto ze severovýchodní strany zahrady. Stav pravděpodobně po roce 1912 [repro: Zdeněk Wirth at. al., *Umělecké poklady Čech. Sbírka význačných děl výtvarného umění v Čechách od nejstarších dob do konce XIX. stol.*, Praha 1913].
36. Kresba zachycující kuloborce v Landfrasově zahradě [repro: *Kniha kuloborců od r.: 1876 – 1889*, Muzeum Jindřichohradecka].
37. Zámek a zahrada v Chotovínách, indikační skica Stablního katastru, 1830 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
38. Pohled na zámek a parter v Chotovínách [www.martincibulka.cz, vyhledáno 22. 7. 2015].
39. Poustevna v zámecké zahradě v Chotovínách [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].
40. Pohled na Horní rybník a Apollónův chrámek v zámeckém parku v Teplicích, barevná akvatinta, E. Gurk, 1835 [www.muzeum-teplice.cz, vyhledáno 5. 4. 2015].
- 41a. Zahradní salon zámeckého divadla v Teplicích [www.fotomapy.cz vyhledáno 5. 4. 2015].
- 41b. Antický pavilon v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
42. Zahradní salon zámeckého divadla v Teplicích, amatérský kreslír, 1850 [www.muzeum-teplice.cz, vyhledáno 5. 4. 2015].
43. Zahrada zámku Jemčina, císařský otisk Stablního katastru, 1828 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
44. Plán zámeckého parku v Dačicích [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].

45. Skleník v zámecké zahradě v Dačicích, nedatovaná fotografie [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].
46. Zámek a zahrada v Budíškovcích, císařský otisk Stabilního katastru, 1828 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
47. Zámek Český Rudolec, fotografie z doby kolem r. 1900 [www.zamek-ceskyrudolec.cz, vyhledáno 22. 7. 2015].
48. Zámek a park v Českém Rudolci, císařský otisk Stabilního katastru, 1830 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
49. Fotografie zámku Filipov, současný stav [www.stredoceske-zamky.cz, vyhledáno 22. 7. 2015].
50. Zámek Hluboká nad Vltavou, fotografie z r. 1922 [www.castles.cz, vyhledáno 22. 7. 2015].
51. Plán dvorní zahrady v Českém Krumlově, Josef Falta, 1816 [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].
52. Zámek a zahrada v Červeném Dvoře, indikační skica Stabilního katastru, 1827 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
53. Plán zahrady v Červeném dvoře, 1810 [repro: Kateřina Mertenová, *Pronikání anglického parku do do francouzské zahrady v českých zemích* (dizertační práce), Ústav teorie a dějin architektury FA ČVUT, Praha 2011].
54. Situační plán Terezina údolí u Nových Hradů, A. Kraus, 1821 [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].
55. Terezino údolí, pohled od Václavových lázní k Modrému pavilonu, J. Schutz – F. Ströbel, kolem r. 1850 [repro: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004].
56. Pohled na Prahu z Kinského zahrady, F. Geissler podle kresby V. Mostadta, 1830 [repro: Olga Baševová, *Pražské zahrady*, Praha 1991].
57. Usedlost a park Cibulka, vyobrazení bez datace [www.smichov.blog.cz, vyhledáno 6. 7. 2015].
58. Usedlost a park Cibulka, indikační skica Stabilního katastru, 1840 [www.archivnimapy.cuzk.cz, vyhledáno 10. 7. 2015].
59. Zřícenina a jeskyně Dantovo peklo v parku usedlosti Cibulka, mědirytina z doby kolem r. 1820 [repro: Božena Pacáková- Hošťálková- Jaroslav Petřů- Dušan Riedl et. al., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004].

60. Čínský pavilon v parku usedlosti Cibulka, 1820 [www.smichov.blog.cz, vyhledáno 6. 7. 2015].
61. Poustevna v parku usedlosti Cibulka, dnešní stav [www.smichov.blog.cz, vyhledáno 6. 7. 2015].
62. Dianin chrám v parku usedlosti Cibulka, akvatinta V. Gotmanna podle kresby J. Rattaye, 1820 [repro: Olga Bašeová, *Pražské zahrady*, Praha 1991].
63. Novogotický pavilon v parku usedlosti Klamovka, dnešní stav [www.smichov.blog.cz, vyhledáno 6. 7. 2015].
64. Pavilon se zednářskými symboly v parku usedlosti Klamovka, fotografie bez datace [www.smichov.blog.cz, vyhledáno 6. 7. 2015].
65. Chotkovy sady, kresba Vincence Morstadta, 1835 [repro: Olga Bašeová, *Pražské zahrady*, Praha 1991].
66. Pohled ze zahrady Kanálka, Antonín Pucherna, 1820 [repro: Olga Bašeová, *Pražské zahrady*, Praha 1991].
67. Zahrada v Neuwaldeggu na rytině Johanna Adama Delsenbacha, 1719 [www.wikimedia.org, vyhledáno 6. 7. 2015].
68. Dianin chrámek v zahradě v Neuwaldeggu, vyobrazení z 19. století [www.gettyimages.com, vyhledáno 6. 7. 2015].
69. Kašna a průhled mezi stromy v zahradě v Neuwaldeggu, vyobrazení z 19. století [www.gettyimages.com, vyhledáno 6. 7. 2015].
70. Čínský pavilon v zahradě v Neuwaldeggu, vyobrazení bez datace [www.kunstrestutiton.at, vyhledáno 6. 7. 2015].
71. Lovecký srub v zahradě v Neuwaldeggu, vyobrazení bez datace [www.kunstrestutiton.at, vyhledáno 6. 7. 2015].
72. Plán zahrady v Neuwaldeggu, kolem r. 1800 [repro: Géza Hájos (ed.), *Historische Gärten in Österreich. Vergessene Gesamtkunstwerke*, Wien 1993].
73. Pohled na Hameau v zahradě v Neuwaldeggu, Johann Ziegler, 1780 [www.gettyimages.com, vyhledáno 6. 7. 2015].
74. Plán parku ve Wörlitz, podle plánu J. F. Eyserbecka [repro: F. E. Carl, *Kleinarchitekturen in der deutschen Gartenkunst: eine entwicklungsgeschichtliche Studie*, Berlin 1956].

75. Rousseauův ostrov v parku ve Wörlitz, J. M. Kraus, 1782 [repro: F. E. Carl, *Kleinarchitekturen in der deutschen Gartenkunst: eine entwicklungsgeschichtliche Studie*, Berlin 1956].
76. Gotický dům v parku ve Wörlitz [repro: Rolf Toman (ed.), *Gartenkunst in Europa. Von der Antike bud zur Gegenwart*, Köln 2005].
77. Gotický pavilon v Landfrasově zahradě, stav v roce 2013 [foto autorka].
78. Plán parku v Bad Muskau [repro: Gertraude Lippold – Halssig, *Deutsche Gärten*, Dresden 1857].
79. Pohled do parku v Bad Muskau, August Wilhelm Schirmer [www.kunstkopie.de, vyhledáno 22. 7. 2015].
80. Pohled do parku v Bad Muskau, August Wilhelm Schirmer [www.kunstkopie.de, vyhledáno 22. 7. 2015].
81. Květinové záhony v parku Bad Muskau, August Wilhelm Schirmer [www.kunstkopie.de, vyhledáno 22. 7. 2015].
82. Návrh na anglický park, 1806 [repro: *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern, um Gärten und ländliche Gegenden, sowohl mit geringem als auch großem Geldaufwand nach den originellsten Englischen, Gothischen, Sinesischen Geschmacksmanieren zu verschönern und zu veredeln*, Erste Band, 1806, www. google.books.cz., vyhledáno 23. 7. 2015].
83. Vyobrazení poustevny [repro: (Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obeliskten, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, Muzeum Jindřichohradecka].
84. Figura poustevníka v bývalé poustevně [repro: fotografie uložená v KHA Okresního archivu Jindřichův Hradec, karton č. 342, folio č. 33].
85. Vyobrazení lavic a dalších zahradních prvků [repro: (Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obeliskten, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, Muzeum Jindřichohradecka].
86. Vyobrazení gotických až moderních lavic [repro: (Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und*

- Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obelisken, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, Muzeum Jindřichohradecka].
87. Vyobrazení zříceniny rytířského hradu a další drobné architektury [repro: (Benedikt) Piringer, *Gartenverschönerungen oder Entwürfe zu geschmackvollen Gartengebäuden und Zierden, als: Portale, Denkmahle, Tempel, Obelisken, Ruienen, Lusthäuser, Einsiedeleyen, Brücken, Lustschiften, Ruhesitzen etc.*, Wien 1837, Muzeum Jindřichohradecka].
88. Návod na pěstování zákrsků [repro: *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau- Geseschfat in Frauenforf I*, 1823, č. 1, 7. 1., Muzeum Jindřichohradecka].
89. Návod na kopuli skleníku [repro: *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau- Geseschfat in Frauenforf I*, 1823, č. 1, 7. 1., Muzeum Jindřichohradecka].
90. Vyobrazení rozdílu mezi francouzskou a anglickou zahradou [repro: *Allgemeine Deutsche Garten Zeitung, herausgegeben von der Praktischen Gartenbau- Geseschfat in Frauenforf I*, 1823, č. 1, 7. 1., Muzeum Jindřichohradecka].